

Ταξιδεύοντας στον χρόνο...

100 χρόνια από τη
Μικρασιατική Καταστροφή

Φωτογραφία εξωφύλλου: Κ' Πανιώνιοι Αγώνες, Παναθηναϊκό Στάδιο, Σεπτέμβριος 1923. Οι Σμυρνιοί πρόσφυγες διοργανώνουν και πάλι τους Πανιώνιους Αγώνες μετά την Καταστροφή, στο κατάμεστο Παναθηναϊκό Στάδιο, παρουσία των επισήμων αρχών. Συμμετέχουν 60 αθλητές του Πανιωνίου. Ανάμεσά τους και πέντε κορίτσια, σε δύο αγωνίσματα (μήκος και 60 μ.), κάτι πρωτόκουστο για την εποχή –μια ενδεικτική λεπτομέρεια του ανοιχτόμουαλου και προοδευτικού τρόπου σκέψης των Σμυρνίων.

Εκδόσεις Υδροπλάνο

- 📍 Γιάνναρου 19, Άλιμος ☎ 210 72 47 042
- ✉ info@ydroplanobooks.gr 🌐 ydroplanobooks.gr
- 📘 Εκδόσεις Υδροπλάνο 📷 ekdoseis_ydroplano

Τίτλος: Ταξιδεύοντας στον χρόνο...

100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή

Συγγραφέας: Συλλογικό

Γραφιστική επιμέλεια: Έλενα Ματθαίου

Ιστοσελίδα Πανιώνιων Αγώνων: www.panioniangames.gr

Επικοινωνία: info@panioniangames.gr

ISBN: 978-618-207-117-5

Πρώτη έκδοση: Ιούλιος 2023

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκτύπωση & Βιβλιοδεσία: Grafima A.E.

Ταξιδεύοντας στον χρόνο...

100 χρόνια από τη
Μικρασιατική Καταστροφή

28οι ΠΑΝΙΩΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	14
Ευχαριστίες	18
Βραβεία.....	19

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Όνειρα χαμένα στη σκόνη • Δανάη Αγγελή Γ΄ Γυμνασίου, 4ο Γυμνάσιο Ν. Σμύρνης	25
Διήγημα • Χάρις Αλειφεροπούλου Γ΄ Λυκείου, 4ο Λύκειο Π. Φαλήρου	30
Ένα μακρύ ταξίδι • Δήμητρα Αρβανίτη Α΄ Λυκείου, Ευαγγελική Σχολή Ν. Σμύρνης	35
Ταξίδι στην ιστορία της Καταστροφής • Καλλιόπη Βασιλείου Β΄ Λυκείου, Μουσικό Σχολείο Σάμου	38
Διήγημα • Γεωργία-Ειρήνη Βαχλιώτη Α΄ Λυκείου, 1ο ΓΕΛ Ηρακλείου Αττικής	43
Ταξίδι στις αναμνήσεις μου • Γερασιμίνα-Αικατερίνη Βελλιανίτη Γ΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	48
Ψέματα • Βάλια Βολονάκη Β΄ Γυμνασίου, Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος Pierce College...	52

Τιμημένες πατρίδες • Χρήστος Βούσουρας Α΄ Λυκείου, 4ο Λύκειο Ν. Σμύρνης	57
Η φωτιά • Ναταλία Γαρυφάλλου Β΄ Λυκείου, 2ο Λύκειο Βριλησίων	62
Μικρά καταστροφή της ψυχής • Μαύρα Γεωργία Γκαρά Β΄ Γυμνασίου, Φροντ. Teach me how to Greek, Λάρισα	67
Το ταξίδι μου • Μάρκος Γκέργκες Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	69
Η πολύτιμη πιπίλα του αδερφού μου • Άννα Μαρία Φιλοθέη Γκίκα Β΄ Γυμνασίου, Εκπαιδευτήρια Μάνεση	72
Η γιαγιά μου η Κατερίνα • Ειρήνη Κανελλοπούλου Γ΄ Λυκείου, Αρσάκειο Κλασικό Λύκειο	75
Σμύρνη • Λυδία Καραγεωργοπούλου Α΄ Λυκείου, 4ο Λύκειο Ν. Σμύρνης	80
Διήγημα • Αμαλία Κόκα Γ΄ Γυμνασίου, 1ο Γυμνάσιο Π. Φαλήρου.....	84
Τάσος το όνομά μου • Θωμάς Κορακάς Γ΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	89
Η Αυγή • Νίκη Κουκά Α΄ Λυκείου, Ευαγγελική Σχολή Ν. Σμύρνης	93
Μνήμες και πληγές • Δαμιανή Κουμενή Γ΄ Λυκείου, Παγκύπριο Λύκειο Λάρνακας	98
Η ταινία • Λαμπρινή Κωτσιώρη Β΄ Λυκείου, 2ο Λύκειο Π. Φαλήρου	103
Ρίζες βαθιές αρχέγονες • Ελένη Παρασκευή Μέξη Β΄ Λυκείου, Εκπαιδευτήρια Δούκα	107
Μες στα δυο της μάτια • Νίκος Μικελάκης Α΄ Λυκείου, Ιόνιος Σχολή	112

Η φωτογραφία • Ορέστης-Φώτης Μικελάκης Β΄ Λυκείου, Κολλέγιο Ψυχικού.....	118
Η Σμύρνη καιγόταν • Μαρία-Ευαγγελία Μπάλιου Α΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Αιγάλεω.....	124
Ένα μακρινό ταξίδι στη Μικρά Ασία • Κλόι Μπούζη Γ΄ Γυμνασίου, 51ο Γυμνάσιο Αθηνών	129
Νόστος • Μαρία Μωυσίδου Β΄ Λυκείου, 32ο Λύκειο Χαριλάου, Θεσσαλονίκη	132
Πάντα εδώ • Σταυρούλα Παναγέα Γ΄ Λυκείου, 4ο ΓΕΛ Κορυδαλλού	136
Μια συνέντευξη με άρωμα Ιωνίας • Δέσποινα Παπαγόρα Γ΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Αλεξανδρούπολης	141
Όνειρο στη Μικρά Ασία • Ζωή Παπαδημητρίου Β΄ Γυμνασίου, Φροντ. Teach me how to Greek, Λάρισα	146
Ξεριζωμός • Μαρία Δέσποινα Παπαδοπούλου Β΄ Λυκείου, Ημερήσιο ΓΕΛ Πολυκάστρου	149
Το πιάνο • Αθανασία Ρουμανά Γ΄ Λυκείου, 3ο Λύκειο Π. Φαλήρου	154
Χωρίς τίτλο • Παναγιώτης Σταματάκος Α΄ Λυκείου, 13ο ΓΕΛ Πατρών.....	160
Καραμέλες πορτοκάλι • Μαρία Τσουκαλά Β΄ Γυμνασίου, 3ο Γυμνάσιο Ελευσίνας	165
Ο Ξεριζωμός • Αναστάσιος Χαρατσίδης 1ο Γυμνάσιο Ν. Σμύρνης.....	167
Η αρχή του πολιτισμού • Ελένη Χατζηγιάννου Β΄ Γυμνασίου, Pierce - Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος	172

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Μάνα • Ίρις Σπυριδούλα Αρβανίτη Α΄ Λυκείου, 4ο Λύκειο Ν. Σμύρνης	179
Άφησαν όνειρα μεγάλα • Γιάννης Βασιλείου Γ΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	181
Ποίημα για τη Μικρά Ασία • Γιάννης Δελημάνης Α΄ Λυκείου, 4ο Λύκειο Ν. Σμύρνης	182
Μαύρο πέπλο • Μιχάλης Δρακακάκης Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	184
Πάει η Σμύρνη, κήκε • Ιωάννης Ευθυμιάδης Γ΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	185
Νοικοκυραίοι «φυγάδες» • Μαρία Θεοφιλοπούλου Α΄ Λυκείου, Η Ελληνική Παιδεία, Νέο Ηράκλειο	186
Σαν ένα όνειρο... • Κατερίνα Κατέλη Α΄ Λυκείου, Pierce - Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος	187
Το ηλιοβασίλεμα • Γιάννης Κοβάτσης Γ΄ Λυκείου, 1ο Λύκειο Γιαννιτσών	188
Τέλος • Κάτια Κούσουλα Γ΄ Λυκείου, ΓΕΛ Αταλάντης, Φθιώτιδα	190
Τα κενά σώματα • Κατερίνα Κυριαζή Β΄ Λυκείου, Εκπαιδευτήρια Αυγουλέα-Λιναρδάτου	192
Άφησα την ψυχή μου πίσω • Έλενα Κωνσταντινίδου 1ο Λύκειο Πτολεμαΐδας	193
Η προκυμαία • Αθηνά Λιανουδάκη Β΄ Γυμνασίου, Πρότυπο Γυμνάσιο Ηρακλείου	195
Μνήμες Καταστροφής • Μαρία Νταλίπι Α΄ Γυμνασίου, Γυμνάσιο Νεοχωρίου Ηλείας	197

Μικρασιατική Καταστροφή • Αλέξανδρος Ξένος Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	198
Στη Σμύρνη • Αιμιλία Παπαγγελέτου Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	199
Μικρά Ασία • Τζεσίλντα Στεφάνι Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου Ιλισσιάδειον	200
Η ελπίδα της Ελπίδας • Μαρλέν Στυλιανού Β΄ Λυκείου, Λιανίτειο Λύκειο, Λεμεσός	201
Ο πόνος της Σμύρνης • Ζωή Τσακίριδου Β΄ Λυκείου, 4ο ΕΠΑΛ Καβάλας	202
Κι όπως έπεφτε η Σμύρνη • Φραντζέσκος Ν. Σωτήριος Β΄ Γυμνασίου, 2ο Γυμνάσιο Μοσχάτο Ιλισσιάδειον.....	204
Όμορφη Μικρά Ασία • Άντον Γκεργκάνοβ-Στοιάνοβ Β΄ Γυμνασίου, Γυμνάσιο Καρουσάδων Κέρκυρας	205
Εσείς δεν είστε εδώ • Κεσιάνα Παλλά, Ριχάμ Χαράχ, Καρίνα Φρόλοβα Α΄ Λυκείου, ΓΕΛ Ν. Περάμου Καβάλας / 4ο ΕΠΑΛ Καβάλας	206

ΙΩΝΙΚΟΝ

Γιατί τα σπάσαμε τ' αγάλματά των,
γιατί τους διώξαμε απ' τους ναούς των,
διόλου δεν πέθαναν γι' αυτό οι θεοί.
Ω γη της Ιωνίας, σένα αγαπούν ακόμη,
σένα η ψυχές των ενθυμούνται ακόμη.
Σαν ξημερώνει επάνω σου πρωί αυγουσιτιάτικο
την ατμοσφαίρα σου περνά σφρίγος απ' την ζωή των.
και κάποτ' αιθέρια εφηβική μορφή,
αόριστη, με διάβα γρήγορο,
επάνω από τους λόφους σου περνά.

Κωνσταντίνος Π. Καβάφης

Ποιήματα

1911

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα ποιήματα και διηγήματα που θα διαβάσετε στις επόμενες σελίδες μπορούν να χαρακτηριστούν με πολλούς τρόπους. Οι αναγνώστες θα ταξιδέψουν, θα αφουγκραστούν και θα κρίνουν με το δικό τους βλέμμα τα έργα των μαθητών και μαθητριών. Ένα όμως είναι βέβαιο. Άπαντες οι συνδημιουργοί αυτής της συλλογής έχουν προσθέσει έναν κρίκο σε μία αλυσίδα που ξεκίνησε στην αρχαιότητα και συνεχίζεται στην εποχή μας!

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

Από τον 11ο αιώνα π.Χ., μετανάστευσαν πληθυσμοί από τον ελλαδικό χώρο προς τα παράλια της Μικράς Ασίας, στη γη που ονομάστηκε Ιωνία*. Οι Ίωνες ήταν εργατικοί, εύστροφοι, αγαπούσαν τα ταξίδια, την πνευματικότητα, τις τέχνες και την κοινωνική ζωή. Τα επιτεύγματά τους ήταν εντυπωσιακά! Ανέπτυξαν μεταξύ άλλων την φιλοσοφία, την επιστήμη, το ποιητικό μέτρο, τη ρητορεία, την γεωγραφία και την ιστοριογραφία.

* Πληροφορίες αντλήθηκαν από δύο μελέτες του ιστορικού ερευνητή της Μικράς Ασίας του Αιγαίου, Κωνσταντίνου Θώδη, *Το Πανιώνιον υπό το φως ιστορικών, φιλολογικών πηγών και αρχαιολογικών ερευνών*, και *Περί της σχέσης του Ομήρου και των ποιημάτων του με την Ιωνία*.

Αμέσως μετά την μετανάστευση των Ιώνων στην Μικρά Ασία δημιουργήθηκε η Πανιώνια Ένωση, μία ομοσπονδία 12 πόλεων, που ονομάστηκε *Πανιώνιον* ή *Το Κοινό των Ιώνων* (1086/85 π.Χ.)*. Αποτελούνταν από τις εξής πόλεις: Μίλητος, Μυούντα, Πριήνη, Έφεσος, Τέως, Κολοφώνα, Ερυθρές, Κλαζομενές, Φώκαια, Σάμος, Χίος, ενώ αργότερα προστέθηκε και η Σμύρνη. Η ένωση αυτή αποτέλεσε ένα μέσο ενίσχυσης της εθνικής, κοινωνικής και πολιτικής συνοχής διαφορετικών πληθυσμών που προήλθαν από τον ελλαδικό χώρο. Ο ιερός τόπος συνάντησης των Ιώνων ονομάζονταν *Πανιώνιον* και βρισκόταν στην Μυκάλη (απέναντι από την Σάμο). Εκεί λάμβαναν χώρα και τα Πανιώνια, ετήσιες γιορτές και σπονδές. Κατά τη διάρκεια των Πανιωνίων διοργανώνονταν και ποιητικοί διαγωνισμοί.

Τα Πανιώνια φαίνεται ότι αποτέλεσαν ένα πλαίσιο-ορόσημο για τη σύνθεση και την εκτέλεση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*. Ο κλασικός φιλόλογος του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών του πανεπιστημίου Harvard, Douglas Frame, βλέπει μια γιορτή-πανήγυρη ως τόπο ανάδειξης των ομηρικών επών, λόγω του μεγέθους των ποιημάτων αλλά και της ενότητας τους, και εκτιμά ότι αυτή ήταν τα Πανιώνια. Στις γιορτές αυτές είναι πιθανόν ο ποιητής να είχε περισσότερο χρόνο για να παρουσιάσει το εκτενές

* Η χρονολογία βασίζεται στο *Χρονικό της Πάρου* και συνδέεται με την ίδρυση της Μιλήτου από το Νηλέα, τον γιο του βασιλιά της Αθήνας, Κόδρου.

έργο*. Επίσης, ο πανελλήνιος χαρακτήρας των επικών ποιημάτων αντανακλά την πολυμορφία της προέλευσης των Ιώνων. Τα έπη δημιουργήθηκαν από ποιητές που λάμβαναν μέρος σε παραστάσεις των Πανιωνίων, μέσα από μία διαδικασία ανταγωνισμού και συνεργασίας. Ένας από τους διαπρεπέστερους Ομηριστές, ο Gregory Nagy, χτίζοντας στον λογισμό του Frame, εκτιμά ότι τα ποιήματα χωρίστηκαν σε δώδεκα ενότητες, σε αντιστοιχία προς τις δώδεκα πόλεις των Ιώνων, και ότι κάθε μία ενότητα αποτελούνταν από τέσσερις ραψωδίες (σάραντα οκτώ συνολικά στα δύο έπη). Η κλασική φιλόλογος Mary Bachvarova θεωρεί ότι η γιορτή των Πανιωνίων κατά τον 8ο και τον 7ο αιώνα επιτάχυνε σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του ύφους και του περιεχομένου της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας***.

Άλλωστε, παρότι οι απόψεις των ιστορικών σχετικά με τον τόπο διαμονής του Ομήρου διαφέρουν, σχεδόν πάντοτε συναντώνται οι ιωνικές πόλεις Χίος, Σμύρνη και Κολοφώνας. Γνωρίζουμε επίσης ότι ο Όμηρος έζησε εκείνη την περίοδο, καθώς μαζί με τον Ησίοδο συμμετείχε σε μουσικό αγώνα στο τέλος του Δηλάντιου Πολέμου, που χρονολογείται στα τέλη του 8ου αιώνα π.Χ!

Τα θαυμαστά έργα της Ιωνίας και η γιορτή των Πανιωνίων μνημονεύτηκαν και από τους πρόσφατους πρόγονούς μας στη Σμύρνη. Το 1896, ξεκίνησαν οι Πανιώνιοι

* Βλ. Μαρωνίτης, Πόλκας, Τουλούμης, *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός Αρχαϊκής Επικής Ποίησης*.

** *From Hittite to Homer: The Anatolian Background of Ancient Greek Epic*.

Αγώνες, και ο τοπικός τύπος τους αποκάλεσε *Πανιώνιους*, σε ανάμνηση της αρχαίας γιορτής. Μάλιστα, το 1900, με την ευκαιρία της επετείου της δεκαετούς λειτουργίας του συλλόγου, πραγματοποιήθηκε και ο Α΄ Ποιητικός Διαγωνισμός.

Σήμερα, η αύρα του Ομήρου, της Ιωνίας, και της Πανιώνιας γιορτής είναι ακόμα ζωντανή.

Το 2022, ο Πανιώνιος Γ.Σ. Σμύρνης διοργάνωσε μαθητικό λογοτεχνικό διαγωνισμό, στο πλαίσιο των ΚΗ΄ (28ων) Πανιώνιων Αγώνων με αφορμή τη θλιβερή επέτειο εκατό ετών από τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν εβδομήντα μαθητές και μαθήτριες από σαράντα τρεις περιοχές της Ελλάδας και της Κύπρου, από το Άργος ως την Αλεξανδρούπολη και από τη Ναύπακτο ως τη Λεμεσό. Έγραψαν ποιήματα και διηγήματα για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της Σμύρνης και της Ιωνίας, τα περισσότερα εκ των οποίων δημοσιεύονται στην παρούσα συλλογή.

Ένας κρίκος στην αλυσίδα προστέθηκε. Ευχόμαστε τα έργα των «νέων Ομηρίδων» να σας πλημμυρίσουν συναισθήματα. Οι Πανιώνιοι Αγώνες αναβίωσαν, συνεχίζουν και τείνουν τη χείρα τους στην οικουμένη!

Κωνσταντίνος Τασούλης, PhD

Υπεύθυνος Πολιτιστικού Τομέα Πανιώνιων Αγώνων
Αν. Καθηγητής, Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ο διαγωνισμός διεξήχθη με την αρωγή του Αμερικανικού Κολλεγίου Ελλάδος, που ιδρύθηκε στη Σμύρνη το 1875. Ευχαριστούμε θερμά τα αξιότιμα στελέχη του Κολλεγίου που συνέβαλαν σε αυτήν την προσπάθεια: Άννυ Τριανταφύλλου, Πάνος Βλαχόπουλος, Κλώντια Καρύδη, Ηλιάνα Λαζανά, Γεώργιος Βακερλής, Έλενα Μαραγκού, Βίβιαν Γιαννοπούλου, Μαρίνος Κλούρας.

Συμπαραστάτης ήταν η *Διοτίμα*, κέντρο για την προώθηση της ισότητας και των έμφυλων δικαιωμάτων. Την πρωτοβουλία επίσης αγκάλιασαν οι εκδοτικοί οίκοι Υδροπλάνο και Μεταίχμιο, η μπουτίκ του Πανιωνίου, η πλατφόρμα e-learning εκπαίδευσης Skillbox.gr και τα επιτραπέζια Kaissa.

Τα έργα αξιολογήθηκαν ανώνυμα από δύο επιτροπές ποιητών και φιλόλογων. Ευχαριστούμε από καρδιάς τους ποιητές Σάββα Τσαλίκη και Δέσποινα Ντάση, και τους φιλόλογους Γιάννη Παρίση και Παναγιώτη Βασιλόπουλο.

Όσοι συνεισέφεραν στη διοργάνωση αυτού του διαγωνισμού ήταν εθελοντές: Μαίρη Ορφανού, Νάσια Μαντά, Μαρία Κανελλοπούλου, Αλέξης Κομνηνίδης, Σοφία Θάνου, Έφη Σανταμούρη, Κωνσταντίνος Τασούλης και στελέχη του Πανιωνίου Γ.Σ. Σμύρνης.

Ευχαριστούμε θερμά το Χαμόγελο του Παιδιού για την συμμετοχή του στους Πανιώνιους Αγώνες!

ΒΡΑΒΕΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

- **1ο Βραβείο:** Νίκη Κουκά, *Η Αυγή* (Ευαγγελική Σχολή Ν. Σμύρνης)
- **2ο Βραβείο:** Μαρία Τσουκαλά, *Καραμέλες Πορτοκάλι* (3ο Γυμνάσιο Ελευσίνας)
Ειρήνη Κανελλοπούλου, *Η γιαγιά μου η Κατερίνα* (Αρσάκειο Κλασικό Λύκειο)
- **3ο Βραβείο:** Δανάη Αγγελή, *Όνειρα χαμένα στη σκόνη* (4ο Γυμνάσιο Ν. Σμύρνης)
- **Τιμητική διάκριση:**
Ελένη Παρασκευή Μέξη, *Ρίζες βαθιές αρχέγονες* (Εκπαιδευτήρια Δούκα)
Βάλια Βολονάκη, *Ψέματα* (Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος Pierce College)
Νίκος Μικελάκης, *Μες στα δυο της μάτια* (Ιόνιος Σχολή)
Αθηνά Βλάχου, *Μάνα, η Σμύρνη καίγεται...* (ΓΕΛ Φυλής)
- **Έπαινος Καλής Χρήσης της Γλώσσας:** Μαρία Μωυσίδου, *Νόστος* (32ο Λύκειο Χαριλάου, Θεσσαλονίκη)
- **Έπαινος Πρωτοτυπίας:** Χάρις Αλειφεροπούλου, *Το Ημερολόγιο* (4ο Λύκειο Π. Φαλήρου)

ΠΟΙΗΣΗ

- **1ο Βραβείο:** Έλενα Κωνσταντινίδου, *Άφησα την ψυχή μου πίσω* (1ο Λύκειο Πτολεμαΐδας)
- **2ο Βραβείο:** Αθηνά Λιανουδάκη, *Η Προκυμαία* (Πρότυπο Γυμνάσιο Ηρακλείου)
Κάτια Κουσουύλα, *Τέλος* (ΓΕΛ Αταλάντης, Φθιώτιδα)
- **3ο Βραβείο:** Γιάννης Δελημάνης, *Ποίημα για τη Μικρά Ασία* (4ο Λύκειο Ν. Σμύρνης)
- **Τιμητική διάκριση:** Γιάννης Κοβάτσης, *Το Ηλιοβασιλέμα* (1ο Λύκειο Γιαννιτσών)
Μαρλέν Στυλιανού, *Η ελπίδα της Ελπίδας* (Λιανίτειο Λύκειο Λεμεσού)
Μαρία Νταλίπι, *Μνήμες καταστροφής* (Γυμνάσιο Νεοχωρίου Ηλείας)
Άντον Γκεργκάνοβ-Στοϊάνοβ, *Μικρά Ασία* (Γυμνάσιο Καρουσάδων Κέρκυρας)
- **Έπαινος Καλής χρήσης της Γλώσσας:** Αλέξανδρος Ξένος, *Μικρασιατική Καταστροφή* (2ο Γυμνάσιο Μοσχάτου - Ιλισσιάδειον)
- **Έπαινος Πρωτοτυπίας:** Κεσιάνα Παλλά, Ριχάμ Χαράχ, Καρίνα Φρόλοβα, *Εσείς δεν είστε εδώ* (ΓΕΛ Ν. Περάμου Καβάλας / 4ο ΕΠΑΛ Καβάλας)

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΟΝΕΙΡΑ ΧΑΜΕΝΑ ΣΤΗ ΣΚΟΝΗ

ΔΑΝΑΗ ΑΓΓΕΛΗ

Το σπίτι έχει μια παλιά ομορφιά, ήταν γερασμένο και ακατοίκητο για χρόνια, κι όμως, οι ιστορίες που έδειχνε να κρατά σαν φυλαγμένα μυστικά του έδιναν μια περιεργη γοητεία.

«Βικ, έλα, ξεκλείδωσε την πόρτα», μου φωνάζει η καλύτερή μου φίλη, η Αριάδνη.

Το εσωτερικό της μονοκατοικίας είναι πάνω κάτω το ίδιο με το έξω, τα παλιά έπιπλα, οι κορνίζες στους τοίχους, τα χρυσά διακοσμητικά, όλα αποπνέουν μεγαλείο και πολυτέλεια που ούτε ο χρόνος μπορεί να σβήσει.

«Πόσα χρόνια έχει να μπει κάποιος εδώ μέσα;» αναρωτιέται.

«Τουλάχιστον είκοσι πέντε χρόνια, από τότε που πέθανε και η γιαγιά μου», απαντάω εγώ.

Δεν γνώρισα ποτέ τη γιαγιά μου, αφού πέθανε μήνες πριν γεννηθώ. Ούτε τον παππού μου γνώρισα, με το ζόρι τον γνώρισε και η μητέρα μου καθώς πέθανε στα πενήντα από καρδιακό επεισόδιο.

«Λοιπόν πρέπει να ψάξουμε για πολιτιστικά αντικείμενα. Εγώ θα ψάξω αυτόν το όροφο, εσύ πήγαινε στη σοφίτα», λέει η Αριάδνη.

Στο πανεπιστήμιο στο μάθημα Ιστορία και Πολιτισμός που πήραμε και οι δύο, ετοιμάζουν μια παρουσίαση για τα εκατό χρόνια από την καταστροφή της Σμύρνης και ζήτησαν να φέρουμε κάτι σχετικό. Μια και έχω καταγωγή από εκεί, είπα να φέρω κάτι της γιαγιάς μου.

Στη σοφίτα υπάρχει πολύ σκόνη, κουτιά με ρούχα εποχής και διακοσμητικά, αλλά όχι αυτό που ψάχνω. Να πω την αλήθεια, δεν περίμενα να βρω πολλά, ξέρω με τι βιασύνη έφυγαν τότε από τα σπίτια τους.

Ευτυχώς, βρήκα ένα υπέροχο κολιέ και τρεις φωτογραφίες με τη γιαγιά μου και τον παππού μου, υποθέτω, την οικογένειά της και τις φίλες σε πολυσύχναστα μέρη της Σμύρνης.

Τότε ανακάλυψα μια ραπτομηχανή. Ήταν μαύρη, με χρυσές διακοσμήσεις και φαίνεται μιας άλλης εποχής. Την έφερα κοντά μου και την επεξεργάστηκα. Έτσι, βρήκα μια εσοχή στο πλάι της από όπου έπεσαν ένα σορό παλιά καφετί χαρτιά που έμοιαζαν με γράμματα.

Τα γράμματα ξεκινούσαν αρχές του Μαΐου και έφταναν στα τέλη του Αυγούστου 1922 που σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο έγινε η καταστροφή της Σμύρνης.

Άρχισα να διαβάζω και πριν το καταλάβω παρασυρθηκα σε μία απαγορευμένη αγάπη ανάμεσα σε μία πλούσια μέλλουσα νύφη και τον ράφτη του νυφικού της. Κάτι που άρχισε με μια μικρή παρεξήγηση, εξελίχθηκε σε μια δυνατή φιλία και έναν αναπάντεχο έρωτα.

*Δεν μου αρέσει που το παραδέχομαι, αλλά πιστεύω
ότι θα ικανοποιηθείς να μάθεις πως είσαι πλέον ένα*

από τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή μου. Δεν γνωρίζω πώς έγινε αλλά σε εσένα βρίσκω έναν έμπιστο φίλο, νιώθω ελευθερία κοντά σου, μπορώ να πω τις σκέψεις μου και δεν φοβάμαι την κριτική αλλά επιζητώ την άποψή σου, με κάνεις να γελάω, να νιώθω όμορφη και έχω την ανάγκη να μοιραστώ μαζί σου κάθε τι που γίνεται στη ζωή μου. Το ξέρω ότι θα με πεις δραματική και πολύ ρομαντική αλλά ανυπομονώ να το ακούσω και αυτό.

Η σχέση τους ήταν ένα περίεργο μείγμα από εμπιστοσύνη, από πειράγματα και από την τρέλα της απρόσμενης καλοκαιρινής αγάπης από την οποία δεν ξεφεύγεις. Κι όμως, ήξεραν την τραγικότητα της κατάστασής τους. Εκείνη στις ετοιμασίες να παντρευτεί και εκείνος πολύ φτωχός για να έχουν ένα μέλλον κάπου αλλού μαζί. Έτσι προσπαθούν να σπρώξουν ο ένας τον άλλον μακριά και το μόνο που καταφέρνουν είναι να χωθούν πιο πολύ ο ένας στη καρδιά του άλλου.

Βικτώρια, θα σου πω την αλήθεια, σ' αγαπώ. Δεν μπορώ να το αγνοήσω, σ' αγαπώ και δεν θέλω γιατί η αγάπη σε κάνει τρελό κι εγώ είμαι τρελός για εσένα. Τόσο που αργά το βράδυ, όταν δεν μπορώ να κοιμηθώ, η ιδέα να σε πάρω μακριά είναι τόσο δελεαστική. Απλώς να σε πάρω μακριά, να σου δώσω όλα όσα αξίζεις και ακόμα περισσότερα γιατί σ' αγαπώ. Να σου δώσω την ευκαιρία να γίνεις η καλύτερη

ζωγράφος της εποχής μας γιατί το αξίζεις, γιατί οι πίνακές σου μου κόβουν την ανάσα και όλος ο κόσμος πρέπει να τους δει. Κι από την άλλη θέλω να τους κρατήσω για τον εαυτό μου, θέλω να σε κρατήσω για τον εαυτό μου, γιατί σ' αγαπώ και σε θαυμάζω τόσο! Φαντάσου μια ζωή στη Γαλλία, εσύ γνωστή ζωγράφος με όλη τη δόξα που θα έπρεπε και εγώ να σου ράβω τα πιο φανταχτερά φορέματα. Αχ, Βικτώρια σ' αγαπώ και δεν θέλω.

Παρόλα αυτά η ζωή γελάει μοχθηρά ακόμα μια φορά στον ερωτά τους, καθώς η φωτιά ξεσπάει στη Σμύρνη. Η γιαγιά μου φυσικά γλυτώνει. Με πατέρα ναύαρχο, η οικογένειά και ο αρραβωνιαστικός της φθάνουν σώοι στην Αθήνα. Όσο για τον ράφτη, αυτός δεν είχε τέτοια τύχη. Την αδερφή του την απήγαγαν Τούρκοι στρατιώτες, όπως πολλές άλλες γυναίκες και όταν πήγε να τη βρει πέθανε. Ακόμα η γιαγιά μου του έγραφε γράμματα, δεν τον ξέχασε ούτε τελείως.

Αγάπη μου, μου λείπεις, δεν φαντάζεσαι πόσο μου λείπεις, αλλά δεν μπορείς πια να φανταστείς, δεν μπορείς να σκεπτείς και να γράψεις, δεν μπορείς να κλάψεις και να γελάσεις, γιατί πέθανες και δεν πρόλαβα να σου πω πόσο σ' αγαπώ, πόσο θα ήθελα να φύγουμε μαζί, μόνο αν γινόταν. Έμαθα τι σου συνέβη, η μαμά σου έσωσε ό,τι μπορούσε από το μαγαζί και μου έστειλε τη ραπτομηχανή σου. Βρήκα

τα γράμματά μου. Το ήξερα ότι τα είχες κρατήσει. Και συγκλονιστικό νέο: είμαι έγκυος και είναι κορίτσι! Θα το βγάλω Αλεξία για να μου θυμίζει εσένα. Αχ, αγάπη μου πόσο μου λείπεις...

Έβαλα τα γράμματα πίσω στη θέση τους. Κρυμμένα και ασφαλή στη μικρή εσοχή της ραπτομηχανής.

Η ιστορία τους θα χανόταν στην άβυσσο του χρόνου αλλά και θα έμενε μες στους αιώνες. Μια ακόμα τραγική αγάπη για να διασκεδάξει το σύμπαν. Μπορεί αυτό που έζησαν να πρέπει να γίνει γνωστό, μπορεί οι άνθρωποι να χρειάζεται να μάθουν ότι τέτοια αγάπη υπάρχει. Ίσως στο μέλλον κάποιος γράψει ένα βιβλίο για την ιστορία τους. Ίσως να γίνουν μια τραγική εκδοχή του Ρωμαίου και της Ιουλιέτας, ποτέ μαζί στη ζωή, μοιραίο να χωρίσουν.

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΧΑΡΙΣ ΑΛΕΙΦΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Αγαπητό ημερολόγιο,
η ημερομηνία είναι 14 Σεπτεμβρίου του 2022. Πρώτη ημέρα του σχολείου, τυπικά, αν και για μένα είναι ακόμη καλοκαίρι.

Είναι μεσημέρι. Σου γράφω από το κρεβάτι μου, έχοντας να λύσω δεκατέσσερις ασκήσεις μαθηματικών, που αγνοώ –από επιλογή. Σήμερα στο σχολείο διαβάσαμε για την καταστροφή της Σμύρνης «με αφορμή την επέτειο των εκατό χρόνων». Μας έδειξαν και ένα βίντεο. Δεν καταλαβαίνω γιατί θα έπρεπε να με ενδιαφέρει κάτι που συνέβη πριν έναν ολόκληρο αιώνα. Βαριέμαι. Νυστάζω.

Αγαπητό ημερολόγιο,
η ημερομηνία είναι 1η Ιουνίου του 1922. Η τοποθεσία δεν είναι πια η Νέα Σμύρνη, αλλά η Σμύρνη –σκέτο. Είμαι δεκάξι χρόνων. Με λένε Χάρης. Τη μαμά μου τη λένε Έλενα και τον μπαμπά Δημήτρη. Είμαστε Έλληνες. Έχω και έναν φίλο, που γνώρισα στο σχολείο φέτος. Ο Αλί, ο φίλος μου, είναι Τούρκος. Είναι σαν εμένα, μόνο δέκα μέρες μεγαλύτερος, δεκαέξι εκατοστά ψηλότερος, πιο

μελαμψός και έχει όμορφα πράσινα μάτια, σε αντίθεση με τα δικά μου καστανά. Ο μπαμπάς του είναι στρατιωτικός και η μαμά του είναι ψηλή, όμορφη και μιλάει σχεδόν όσο καλά ελληνικά όσο ο Αλί.

Κάθε μέρα, εγώ και ο Αλί παίζουμε στην όχθη μπροστά από το σπίτι του με τα βοτσαλάκια. Έχει και άλλα παιδιά, μικρότερα, μεγαλύτερα, συνομήλικα, σαν τον Αλί, σαν εμένα. Καμιά φορά παίζουμε όλοι μαζί, κρυφτό-κυνηγητό, γιατί δεν χρειάζεται να μιλάμε και δεν ξέρουν όλα τα παιδιά ελληνικά.

Το παιχνίδι σταματά όταν μυρίσουμε από το σπίτι το φαγητό που μαγειρεύει η μαμά του Αλί. Όταν κάνει μπακλαβά, μαζεύεται όλη η γειτονιά –μέχρι και ο φούρναρης– και όλοι πάντα φεύγουν με ένα δυο κομμάτια. Μετά, ο Αλί και εγώ διαβάζουμε τις εφημερίδες που η μαμά του κρύβει στο ντουλάπι της κουζίνας. Είναι στα τουρκικά, αλλά ο Αλί μου τις διαβάζει πάντα στα ελληνικά. Κάνει εξάσκηση λέει...

Ξέρεις, νομίζω ότι αγαπάω τον Αλί. Όχι όπως αγαπάω τη μαμά... Όπως αγαπάει η μαμά τον μπαμπά.

Αγαπητό ημερολόγιο,
δεν έχω πολύ χρόνο να σου γράψω γιατί ο Αλί και εγώ θα πάμε βόλτα στο λιμάνι. Πάντως, είναι 28 Ιουνίου του 1922.

Αγαπητό ημερολόγιο,
συγγνώμη που δεν σου γράφω τόσο συχνά πια. Μεγάλωσα ξέρεις. Τελικά είμαι σίγουρη ότι αγαπώ τον Αλί.

Ξέρεις, όπως αγαπάει η μαμά τον μπαμπά. Είμαι σίγουρη ότι σου το έχω ξαναπεί.

Το καλοκαίρι περνάει γρήγορα. Άκουσα τη μαμά του Αλί να λέει πως θα φύγουν. Τον Σεπτέμβρη, θα πάνε στην Ιστανμπούλ να μείνει με τον μπαμπά του και δεν θα τον ξαναδώ. Πρέπει να φύγω. Είναι 1η Αυγούστου.

Αγαπητό ημερολόγιο,
σήμερα ο Αλί με φίλησε. Η ημερομηνία είναι 10 Αυγούστου του 1922. Σε παρακαλώ, μην το ξεχάσεις!

Αγαπητό ημερολόγιο,
η ημερομηνία είναι 27 Αυγούστου του 1922. Ο Αλί σπάνια έρχεται στην όχθη πια. Τις προάλλες, που διαβάζαμε εφημερίδα, δεν μου είπε τι έγραφε το πρωτοσέλιδο.

Οι ελληνικές εφημερίδες που έφερε ο Άμερ, ο εφημεριδοπώλης, είχαν στο σπίτι φωτογραφίες με τουρκικά πλοία. Τα ίδια που είδα εχθές το βράδυ στο λιμάνι. Ο Αλί λέει ότι ο μπαμπάς του δουλεύει σε ένα που τους μοιάζει. Η μαμά λέει ότι ήρθαν να θαυμάσουν τη Σμύρνη μας. Ο μπαμπάς λέει ότι ήρθαν για εμπόριο.

Αγαπητό ημερολόγιο,
η ημερομηνία είναι 1η Σεπτεμβρίου του 1922. Σήμερα αποχαιρέτησα τον Αλί και τη μαμά του. Έφυγαν με ένα μεγάλο πλοίο σαν αυτά που είδα στο λιμάνι και στις εφημερίδες. Η μαμά του μου άφησε ένα ταψί μπακλαβά και είπε να τον φάμε γρήγορα, γιατί αν μείνει θα μπαγιατέψει. Ο Αλί μου έστειλε ένα φιλί από το κατάστρωμα.

Αγαπητό ημερολόγιο,
μου λείπουν ήδη.

Αγαπητό ημερολόγιο,
η ημερομηνία είναι 14 Σεπτεμβρίου του 1922. Σου γράφω από μία βάρκα. Η τοποθεσία είναι κάπου στη θάλασσα. Μας έδωξαν, ξέρεις. Άντρες, σαν τον μπαμπά του Αλί, οι στολές τους ίδιες με αυτήν που φορούσε στη φωτογραφία που είχαν κρεμασμένη στη σάλα του σπιτιού του, έκαψαν το σπίτι μας. Πήραν τα κοσμήματα της μαμάς. Πήραν το τουφέκι του μπαμπά, που το είχε κρυμμένο για “λόγους ασφαλείας” στο κελάρι.

Δεν έχω δει τον μπαμπά από το πρωί, που φύγαμε από το λιμάνι. Αν ήξερα ότι δεν θα μπει στη βάρκα, δεν θα έμπαινα ούτε εγώ. Η μαμά με ανάγκασε.

Η ώρα είναι οχτώ το βράδυ. Νυχτώνει, κρυώνω, πεινάω. Πονάω. Η Σμύρνη μου τυλίχτηκε στις φλόγες μπροστά στα μάτια μου, ξέρεις. Ο Αλί μου είχε πει ότι ο μπαμπάς του είναι ευγενής. Γιατί τότε οι όμοιοι του μας έδωξαν;

Ο Αλί είναι ψεύτης. Τα ήξερε όλα. Για αυτό δεν μου διάβασε την τουρκική εφημερίδα. Για αυτό έφυγαν με τη μαμά του. Τον μισώ.

Αγαπητό ημερολόγιο,
θέλω να κοιμηθώ. Να κοιμηθώ, και όταν ξυπνήσω να είμαι πίσω στο σπίτι. Με τη μαμά. Με τον μπαμπά. Με τον Αλί που κάποτε ήξερα, και τον μπακλαβά της μαμάς του.

Αγαπητό ημερολόγιο,
μυρίζει μπακλαβάς. Μπακλαβάς σαν της μαμάς του Αλί.
Η μαμά με φωνάζει να φάω. Θα κρυώσει λέει. «Τώρα!
Έρχομαι...»

Η τοποθεσία είναι η Νέα Σμύρνη. Η ημερομηνία, 14
Σεπτεμβρίου του 1922. Ο Αλί δεν είναι εδώ. Τα μαθημα-
τικά δεν είναι λυμένα.

Αποκοιμήθηκα.

ΕΝΑ ΜΑΚΡΥ ΤΑΞΙΔΙ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ

Βρισκόμαστε στη Σμύρνη του 1922. Ο προπάππος μου, ο Απόστολος Μωραΐτης, ετών δεκαπέντε, ζει στη Σμύρνη με τους γονείς του και την υπόλοιπη οικογένειά του, στην οποία ανήκει και το γνωστό φαρμακείο Μωραΐτη, το μεγαλύτερο και ευρωπαϊκών προδιαγραφών φαρμακείο της Σμύρνης. Ο προπάππος μου κάποιες φορές βοηθάει στο φαρμακείο και θαυμάζει ιδιαίτερα τους συγγενείς του, έχοντας απώτερο σκοπό στη ζωή του να γίνει φαρμακοποιός όταν ενηλικιωθεί και να ακολουθήσει την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Το ενδιαφέρον αυτής της ιστορίας, όμως, ξεκινάει λίγες μέρες πριν την τεράστια καταστροφή της Σμύρνης, που μεταξύ τόσων άλλων ανθρώπων, κατέστρεψε και τις ζωές των μελών της δικής μου οικογένειας.

Όλη η οικογένεια έχει μαζευτεί μαζί σε ένα σπίτι για την ασφάλειά της, ζώντας πια με έναν απέραντο τρόμο, ακούγοντας φήμες για τους φόνους και έχοντας φυσικά κρύψει τον προπάππου μου με τον φόβο της αρπαγής του από τον κεμαλικό στρατό και της βίαιης επιστράτευσής του. Ο τρόμος τους, βέβαια, κορυφώνεται τη στιγμή που ακούγονται νέα για την πυρκαγιά στην αρμένικη

συνοικία και όπως και ο περισσότερος κόσμος, αποφασίζουν και αυτοί, πιεσμένοι από τα γεγονότα, να αποχαιρετήσουν τις ζωές τους στη Σμύρνη και να ελπίσουν για ένα καλύτερο μέλλον στην Ελλάδα.

Φτάνοντας στην –πνιγμένη από τόσο κόσμο– προκουμαία, επιδιώκουν να επιζήσουν αποχαιρετώντας, ίσως και για πάντα, τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Ο προπάππος μου είναι σκόπιμα ντυμένος με μια κοντή βερμούδα και με πιο παιδικά ρούχα, με την ελπίδα πως θα θεωρηθεί παιδί. Όμως κάτι τέτοιο δυστυχώς δε συνέβη. Έτσι αναγκάζεται να αποχωριστεί τους γονείς του, δίνοντας ένα σημείο συνάντησης στην Αθήνα.

Ωστόσο, ο προπάππος μου αποδεικνύεται υπερβολικά τυχερός, αφού καταφέρνει να πάρει τη θέση ενός τραυματιοφορέα τη στιγμή που αυτός σκοντάφτει και έτσι μπαίνει μέσα στο πλοίο με επιτυχία, ενώ ταυτόχρονα βοηθάει στη μεταφορά του φορείου.

Το πλοίο μπορεί να έχει φύγει από το λιμάνι, αλλά τα δύσκολα τώρα αρχίζουν για τον προπάππου μου, αφού έχει μπει λαθραία στο πλοίο και σε περίπτωση ελέγχου το πιο πιθανό είναι να τον πετάξουν στη θάλασσα. Ευτυχώς, μια κύρια δέχεται να τον αφήσει να μπει κάτω από τη φουσκωτή της φούστα κατά τη διάρκεια του ελέγχου, και καθώς τα φουστάνια της εποχής ήταν φημισμένα για τον όγκο τους, χωρίς καμία αμφιβολία, υπήρχε αρκετός χώρος για ένα παιδί της ηλικίας του να κρυφτεί από κάτω.

Αυτός όμως δεν είναι ο μόνος κίνδυνος που του επιφυλάσσεται, αφού μετά από λίγες μέρες αρχίζει να

εξαπλώνεται χολέρα στο πλοίο. Επικρατεί ένα χάος στο καράβι. Άνθρωποι μολύνονται, άλλοι πεθαίνουν επιτόπου, και άλλοι θρηνούν τους συγγενείς τους που κλήθηκαν να αποχαιρετήσουν για πάντα.

Ο προπάππους μου καταφέρνει, όμως, να σωθεί και από αυτόν τον κίνδυνο, αλλά κανένα λιμάνι δεν δέχεται το πλοίο, λόγω του λοιμού που έχει ξεσπάσει σε αυτό. Έτσι, γίνεται κυριολεκτικά ένα πλοίο «φάντασμα» που τριγουρίζει σε όλο το Αιγαίο ψάχνοντας για ένα λιμάνι να αποβιβάσει τους επιβάτες του.

Τελικά το πλοίο ρίχνει άγκυρα στο λιμάνι της Καβάλας και από εκεί ο προπάππους μου αναγκάζεται να περπατήσει όλη την απόσταση μέχρι την Αθήνα. Μετά από ολόκληρες μέρες πεζοπορίας, που είναι ένα τίποτα μπροστά σε όλη την ταλαιπωρία που έχει περάσει μέσα στο πλοίο, φτάνει στον προορισμό του και ανταμώνει ξανά με την οικογένειά του, που έχει να αντικρίσει τόσο καιρό.

Όσο για την υπόλοιπη οικογένεια, δεν ακολουθούν ακριβώς το ίδιο σχέδιο, αλλά ακολουθούν τον δρόμο της προσφυγιάς προς την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και ανοίγουν εκεί ξανά το φαρμακείο τους, το οποίο έχει φυσικά την ίδια τεράστια επιτυχία.

Ο προπάππους μου ξεκινάει μια καινούργια ζωή στην Αθήνα και το 1939, παντρεμένος πια με δύο παιδιά, μετακομίζει στη Νέα Σμύρνη. Εκεί δουλεύει σε ένα φαρμακείο και συνεχίζει τη ζωή του, μοιράζοντας με τα παιδιά του αυτές τις τόσο πολύτιμες ιστορίες που ο ίδιος έζησε, και μετά από περίπου έναν αιώνα, έχω και εγώ την τιμή να ακούσω.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Όσα Μικασιάτισσα απόγονος από τα τότε Βουρλά, είναι πολλές οι φορές που αναρωτήθηκα για τη χαμένη μας πατρίδα και τον ξεριζωμό. Μου κέντριζε το ενδιαφέρον από τότε που ήμουν μικρό παιδί κι άκουγα ιστορίες της γιαγιάς μαζί με τα ξαδέρφια μου γύρω από το τζάκι. Η συγχωρεμένη ήταν από αυτούς τους πικραμένους πρόσφυγες που άφησαν τα πάντα πίσω τους.

Μεγάλωσα στη Σάμο. Τόσο κοντά σε αυτές τις πόλεις που είχα βάλει γλυκά μέσα στο μυαλό μου ως καταγωγή μου, που είναι αξιοπερίεργο να μην τις είχα επισκεφτεί νωρίτερα. Το καλοκαίρι λοιπόν που έκλεινα τα σαράντα έξι μου χρόνια έκανα τη χάρη στον εαυτό μου και έκλεισα εισιτήρια για Σμύρνη και έπειτα για Βουρλά. Ήθελα πολύ να επισκεφτώ τους τόπους που έβλεπε με τόση αγάπη η γιαγιά. Η μητέρα μου πριν πεθάνει είχε επισκεφτεί τις πόλεις αυτές. Έψαχνε το σπίτι της μητέρας της μέσα από τις περιγραφές της γιαγιάς. Δυστυχώς όμως ποτέ δεν γύρισε πίσω. Έπαθε ανακοπή καρδιάς και ξεψύχησε μόνη της κάπου στην Τουρκία. Αυτό το ταξίδι λοιπόν το χρωστούσα και στις τρεις μας.

Τη νύχτα πριν το ταξίδι με διαπερνούσε χαρά και αγωνία. Ανυπομονούσα να δω τον τόπο μας, μα ταυτόχρονα φοβόμουν πως θα απογοητευτώ και θα είναι απλώς κάτι μεγαλουπόλεις ίδιες με χιλιάδες άλλες. Όταν όμως ήρθε η ώρα να δω την πόλη, ένιωσα ανακούφιση. Ακόμα έφερνε στις περιγραφές που μας είχε δώσει τότε

Προτεραιότητα μου ήταν να επισκεφτώ τα τριγύρω χωριά που είχαν αντισταθεί στις αλλαγές και θύμιζαν την εποχή της Καταστροφής.

Εκεί συναναστράφηκα και με άλλους Έλληνες, ανάμεσά τους και η 38χρονη Μυρτώ, που έγινε συνοδοιπόρος στο ταξίδι μου. Έψαχνε τη μόνη μάρτυρα της δολοφονίας της γιαγιάς της, που λέγεται Βαγγελιώ και ζει μόνιμα στη Σμύρνη. Στη διάρκεια του ταξιδιού της όμως ανακάλυψε πως έχει χρόνια πεθάνει. Έτσι αρκέστηκε στο να ανακαλύψει την πόλη. «Όσο βλέπω τους τελευταίους ανθρώπους που γνώριζαν τους παππούδες μας να πεθαίνουν είναι σαν η ιστορία να απομακρύνεται και να ξεχνιέται» μου είπε. Και έχει δίκιο. Όταν η δική μου γενιά φύγει από τον πλανήτη η ιστορία πια θα είναι μακρινή, απρόσιτη. Ο κόσμος θα τη μαθαίνει μόνο από βιβλία και κάθε μάρτυρας θα είναι νεκρός. Τότε είναι που αποφάσισα να γράψω για την εμπειρία μου εκεί. Να αφήσω πίσω μια μαρτυρία ως απόγονος.

Έμεινα τέσσερα βράδια στη Σμύρνη αναζητώντας κέντρα ελληνισμού. Έστω κάποιον που να θυμάται. Ένα από αυτά τα βράδια συνάντησα την Ασλίβ. Μια μεγάλη γυναίκα που στα παιδικά της χρόνια έζησε

την Καταστροφή. Δεν είχε πολλά να μας πει. Μας έδωσε μια τουρκική εφημερίδα που σε μετάφραση έλεγε: «Διώκονται οι ξένοι από τα εδάφη μας». Ημερομηνία 26 Αυγούστου 1922. Δεν έχω μεταφράσει ακόμα την υπόλοιπη εφημερίδα παρόλο που μαθαίνω τουρκικά.

Όταν έφυγα από τη Σμύρνη για να πάω στα Βουρλά, η Μυρτώ δεν με ακολούθησε. Πήγε στη Ντομάτια, μια άλλη περιοχή.

Όταν έφτασα στα Βουρλά συνειδητοποίησα ότι η κράτησή μου στο ξενοδοχείο είχε ακυρωθεί και πέρασα τη νύχτα στον δρόμο. Το άλλο πρωί, χαράματα, γνώρισα μια οριακά ετοιμοθάνατη γυναίκα η οποία με φιλοξένησε σπίτι της υπό τον όρο να βγάζω το σκυλί της βόλτα γιατί ήταν κατάκοπη. Προς έκπληξη μου μιλούσε άπταιστα ελληνικά. Δεν μου πήρε ώρα να γυρίσω το θέμα συζήτησης σε αυτό που πραγματικά με ενδιέφερε. Αυτή τη φορά όμως είχα πετύχει διάνα. Η 94χρονη Αϊσέ είχε ζήσει τη Μικρασιατική Καταστροφή στα δεκαπέντε της χρόνια. Με πατέρα Τούρκο και μητέρα Ελληνίδα το σπίτι δεν άργησε να μετατραπεί σε πεδίο μάχης, μου περιέγραψε.

Ύστερα πήγε στην κρεβατοκάμαρα και γύρισε με ένα σκληρόδετο τετράδιο, το ημερολόγιο της μητέρας της. Περάσαμε τις πρώτες σελίδες και φτάσαμε στο σημείο που με ενδιέφερε. Αύγουστος του 1922. Το απόσπασμα έλεγε:

Άλλη μια μέρα που απέτυχα να πείσω τον Αλή να φύγουμε για Ελλάδα και να μη συμμετέχουμε σε αυτό

που πρόκειται να γίνει. Λέει πως είμαστε ασφαλείς χωρίς να σκέφτεται πως θα αναγκαστεί να σκοτώσει. Δεν μπορώ να πάρω τη Αϊσέ και να φύγουμε μόνες μας. Δεν έχω τα χρήματα. Με σπούδασαν οι γονείς μου και κατέληξα άνεργη νοικοκυρά και μάνα. Δεν άντεχα άλλο σήμερα και είπα στην Ασπασία και τον Μιχάλη, τους Έλληνες, για αυτό που πλησιάζει, και άγριο φεύγουν για Ελλάδα. Θέλω να βγω και να το πω παντού αλλά ξέρω πως θα μας υποψιαστούν και θα μας φάνε στον ύπνο μας.

«Ήθελε πολύ να φύγουμε», μου εξομολογήθηκε η Αϊσέ. «Το προσπαθούσε».

Στη συνέχεια διάβασα ένα απόσπασμα από τις μέρες της Καταστροφής:

Ο κόσμος σκοτώνεται. Οι Έλληνες φίλοι μου πεθαίνουν και ο Αλή σκοτώνει Έλληνες χωρίς ντροπή. Το σπίτι έχει γίνει κι αυτό πεδίο μάχης. Λυπάμαι την Αϊσέ κι ελπίζω να με καταλάβει και να με συγχωρέσει για αυτό που θα κάνω. Δεν έχω άλλη επιλογή. Θα τον σκοτώσω. Δεν μπορώ να ζω με έναν τέτοιο άνθρωπο. Δεν μπορώ η κόρη μου να έχει τέτοιον πατέρα. Θα τον σκοτώσω και με τα λεφτά του θα φύγουμε στην Ελλάδα ώστε να είμαστε ασφαλείς.

Έντρομη ρώτησα την Αϊσέ αν όντως τον σκότωσε.

«Ναι», μου είπε «και δεν την κατάλαβα ούτε τη συγχώρεσα. Αντίθετα, έφυγα από το σπίτι και έζησα με τον θείο μου. Αυτό είναι το πατρικό μου. Γύρισα χρόνια μετά».

Ξεφύλλισα λίγο το ημερολόγιο και πρόσεξα ένα γνωστό όνομα, Λουκία Σταύρου, η γιαγιά μου. Αμέσως γύρισα και ρώτησα την Αϊσέ αν θυμάται αυτή τη γυναίκα. Της τα εξήγησα όλα κι εκείνη με οδήγησε σε ένα στενό λίγο πιο κάτω. Ήξερα πού βρισκόμουν. Αυτό ήταν το σπίτι της γιαγιάς μου. Ίδιο με τις περιγραφές της. Ίδιο και απαράλλαχτο με το πώς το θυμόταν εκείνη.

Ένιωθα την καρδιά μου να πάει να σπάσει από συγκίνηση και έτρεχαν δάκρυα στα μάγουλά μου. Θυμήθηκα μια από τις ιστορίες της γιαγιάς μου από την Καταστροφή, μία από τις πιο ζωντανές εικόνες στο κεφάλι μου. «Έτρεχα στη μεγάλη σκάλα εγώ μπροστά και η υπόλοιπη οικογένεια από πίσω, κρατώντας τη θεία σου μωρό στα χέρια. Ο άντρας μου απών. Λέγανε πως είχαν τη δύναμη, μα εμείς οι γυναίκες φέρναμε βόλτα τα πάντα». Έτσι μου έλεγε. Θα ήταν περήφανη αν ήξερε ότι ξαναβρήκα το σπίτι της. Θα ήταν πολύ περήφανη!

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΓΕΩΡΓΙΑ-ΕΙΡΗΝΗ ΒΑΧΛΙΩΤΗ

Το χέρι της είχε ζαρώσει και αυτό πρόδιδε την ηλικία της. Μελετούσα με τα ακροδάχτυλά μου τις ζάρες στην παλάμη της και έβλεπα πως καθεμιά απ' αυτές είχε τη δική της ιστορία. Ήταν λες και μπορούσαν να σου αφηγηθούν όλα όσα μου είχε πει η γιαγιά εκείνο το βράδυ.

«Όταν είδα τον πατέρα μου να μπαίνει μέσα στο σπίτι, έβλεπα το σύννεφο πάνω από τα μάτια του και ήξερα πως τα νέα δεν ήταν καλά», μου είπε όταν την παρακάλεσα να μου πει για την Καταστροφή στο «διαμάντι της Ανατολής», όπως έλεγε η γιαγιά μου τη Σμύρνη.

«Μας φώναξε να μαζέψουμε ό,τι μπορούσαμε σε δύο λεπτά, να τα βάλουμε σε ένα σακί και να τον ακολουθήσουμε, “ο χρόνος είναι ότι πολυτιμότερο έχουμε τώρα”, μας είπε. Σε πέντε λεπτά είχαμε αφήσει πίσω μας σε αυτό το σπίτι τα γέλια μας, τις λύπες μας, τα δάκρυα μας, τις αναμνήσεις μας και τη ζωή μας. Ένα μέρος της καρδιάς μου βρίσκεται ακόμα εκεί και δεν νομίζω πως θα καταφέρω να το πάρω ποτέ πίσω...»

Τα δάκρυα στα μάτια της και η προσπάθεια της να τα κρύψει την έκαναν να κάνει μια σύντομη παύση για να ανακάμψει.

«Τότε άκουσα. Άκουσα τις πνιχτές φωνές που έσβη-
ναν σε δευτερόλεπτα, άκουσα τα παρακαλετά των μανά-
δων να μην τους πάρουν οι στρατιώτες τα παιδιά τους,
άκουσα κορίτσια να προσεύχονται στον Θεό για να τις
ακούσει και να γλιτώσουν από τα νύχια των λυσσασμέ-
νων στρατιωτών. Μα ο Θεός δεν τις άκουγε και δεν ξέρω
αν το έκανε ποτέ. Φωτιά σε όλη μας τη ζωή. Φωτιά στα
μάτια μου όταν είδα δίπλα μου ένα μικρό αγοράκι με ένα
μαχαίρι στην κοιλιά, φωτιά όταν βιαζόταν δέκα μέτρα
πιο 'κεί μια μάνα μπροστά στα παιδιά της... Δεν ήταν τα
ντουβάρια και οι κολόνες που μας άφησαν στίγμα στην
ψυχή. Ήταν η εικόνα που μας έδειχνε πόσο άσχημος και
αισχρός μπορεί να γίνει ένας άνθρωπος. Εκείνη τη στιγμή
κατάλαβα πως αυτός ο κόσμος δεν είναι για εμάς».

Δεν ξέρω αν υπήρχαν εκείνη τη στιγμή λόγια παρη-
γοριάς. Κοιτούσα τα γαλάζια μάτια της και έβλεπα τον
πόνο που καθρεφτιζόταν σε εκείνα καθώς θυμόταν όλα
αυτά τα βαθιά θαμμένα τραύματα της ψυχής της. Ήξερα
πως την ακολουθούσαν και πως ήταν μέρος του εαυτού
της, αλλά δεν ξέρω αν της άξιζε να κουβαλάει ένα τέτοιο
φορτίο μέσα της.

«Ο πατέρας δεν ήρθε μαζί μας, το μικρό πλοiάριο είχε
μόνο τρεις θέσεις. Νομίζω πως αυτό ήταν το πιο επώδυνο
πράγμα που έχω ζήσει μέχρι τώρα. Έβλεπα το πρόσωπό
του γεμάτο με δάκρυα λίγο πριν επιβιβαστούμε και για
μια στιγμή πάγωσαν όλα γύρω μου. Δεν άκουγα ούτε
έβλεπα τίποτα πέρα από τα μάτια του. Έσκυψε και μου
πιθύρισε “μέχρι να ξανά συναντηθούμε, λουλούδι μου”

και μου έδωσε ένα κουτί καραμέλες που είχε στην τσέπη του. “Κάθε μέρα θα τρως από μια, και όταν τελειώσουν θα έχω γυρίσει στην αγκαλιά σου”. Σύντομα τον έχασα μέσα στο πλήθος. Πολλοί κρέμονταν από το πλοίο μας και άλλοι πηδούσαν στη θάλασσα. Ο οδηγός του πλοιαρίου πάταγε τα χέρια τους με τις γαλότσες του, με αποτέλεσμα να πέφτουν καθώς έβγαζαν κραυγές από τον πόνο. Η μάνα μου έσφιγγε στην αγκαλιά της εμένα και την αδερφή μου, για να μη βλέπουμε και να μην ακούμε. Ήξερε πως δεν το κατάφερνε αλλά έκανε ό,τι μπορούσε για να μην ακούμε τις κραυγές και να μη βλέπουμε τους μισοπεθαμένους ανθρώπους δίπλα μας».

Λύγισε η φωνή της, οι ζάρες άρχισαν να τρέμουν.

«Συγγνώμη, κορίτσι μου, μου είναι δύσκολο. Νόμιζα πως το είχα ξεπεράσει επιτέλους, μα απλώς ξεγελούσα το μυαλό μου. Ποτέ δεν θα σταματήσει να με πονάει».

Την κοίταξα όλο απορία. Της παραμέρισα τα μαλλιά και της είπα με όση περισσότερη ειλικρίνεια μπορούσα:

«Γιαγιά, τι είναι αυτά που λες; Αν σταματούσαν να σε πονάνε όλα αυτά τότε θα είχαμε μεγάλο πρόβλημα! Πρέπει οι άνθρωποι να θυμούνται ό,τι τους πονάει γιατί μόνο τότε, μόνο με τη διαμαρτυρία και τη φωνή σου θα καταφέρεις να μη ζήσουν οι επόμενες γενιές ό,τι κι εσύ. Αν όλοι μας ξεχνάγαμε δεν θα υπήρχε καμία συνέπεια για αυτά τα αποτρόπαια εγκλήματα που συμβαίνουν κάθε μέρα. Είσαι η ζωντανή απόδειξη του πόσο μπορεί ένας πόλεμος να κάνει ανεπανόρθωτη ζημιά στην ψυχή των ανθρώπων».

Όση ώρα της εξηγούσα μου χάιδευε το χέρι. Τα μάτια μου γέμισαν δάκρυα αλλά τα έδιωξα όσο πιο γρήγορα μπορούσα. Έπρεπε κάποια απ' τις δύο να εμψυχώνει την άλλη.

«Να μη σε κουράζω, τις καραμέλες τις έφαγα, αν και κάποιες μέρες σκεφτόμουν να τις τρώω δύο δύο για να γυρίσει ο πατέρας μου νωρίτερα σε εμάς. Δεν ξανά είδα το πρόσωπό του από εκείνη την ημέρα. Λίγους μήνες μετά μας ειδοποίησαν ότι τον είχαν σκοτώσει γιατί είχε πάει στο σπίτι μας για να προφυλαχτεί, ωστόσο τον βρήκαν... Το κουτάκι το έχω ακόμα. Είναι το μόνο πράγμα που μου απέμεινε από εκείνον».

Άνοιξε το συρτάρι δίπλα της και μου το έδωσε. Ήταν πράσινο και η ετικέτα, αν και ξεθωριασμένη, έγραφε: Ο παράδεισος στο κουτί σου και γέλασα με την ειρωνεία. Το ψηλάφισα με το δάχτυλό μου και μου ήρθαν στο μυαλό όλες οι εικόνες που μου είχε περιγράψει η γιαγιά πριν λίγα λεπτά. Το άφησα γρήγορα στα χέρια της και υποσχέθηκα στον εαυτό μου ότι ποτέ δεν θα ξεχάσω πως ο κόσμος μπορεί να γίνει τόσο άσχημος, να μετατραπεί στην επίγεια κόλασή σου. Και για όλα αυτά φταίει ένας: ο άνθρωπος. Η ευχή και η κατάρρα του ανθρώπου να μπορεί να μετατρέψει κάτι είτε στο πιο όμορφο πράγμα είτε στο πιο άσχημο.

«Εκείνες οι κραυγές θα μείνουν για πάντα στο “διαμάντι της Ανατολής”», μου είπε και αυτή τη φράση την κατάλαβα μόνο όταν επισκέφτηκα για πρώτη φορά τη Σμύρνη. Καθώς ακουμπούσα τους τοίχους των σπιτιών,

αν και ήταν καινούργια, ένιωθα την ένταση που έκρυβαν τα μάρμαρα και άκουγα τις φωνές των γυναικών που παρακαλούσαν για έλεος. Αυτή η ανάμνηση δεν θα σβήσει ποτέ, ακόμα και αν δεν την έχω ζήσει, και θα 'ναι για πάντα μέρος του εαυτού μου. Γιατί σε εκείνους τους ανθρώπους χρωστάμε πολλά. Και θα χρωστάμε για πάντα.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΜΟΥ

ΓΕΡΑΣΙΜΙΝΑ-ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΗ

26.7.2032.

Επιτέλους τα κατάφερα! Η χαρά μου είναι μεγάλη για αυτήν τη διάκρισή μου στον στίβο. Ευτυχώς όλοι μου οι κόποι δικαιώθηκαν!

Στο Λος Άντζελες, πριν τέσσερα χρόνια, δεν κατάφερα να αποσπάσω το χρυσό μετάλλιο –απέκτησα βέβαια σημαντικούς φίλους– αλλά φέτος στην Αυστραλία τα κατάφερα, μετά από πολλούς κόπους, πιέσεις, λάθη, αγωνίες... Τελικά πιστεύω ότι έρχεται η μέρα που όλα θα συνωμοτήσουν για να δικαιωθείς, αρκεί να μην τα παρατήσεις στην πρώτη δυσκολία, αν επιμένεις και δεν απογοητευθείς με την πρώτη αποτυχία... Όταν βάζουμε ψυχή σε αυτό που κάνουμε και το αγαπάμε, έρχεται η ώρα που το κατακτάμε!

Για μένα όλα ξεκίνησαν πριν πολλά πολλά χρόνια, από τις διηγήσεις της μαμάς μου και από τις διηγήσεις της δικής της γιαγιάς, της Ελισσάβετ.

Η προγιαγιά μου, η Ελισσάβετ, ήταν Σμυρνιά. Έτσι μου έλεγε η μαμά μου ότι τη φώναζαν στο Μοσχάτο. Είχε έρθει στην πόλη μας με τη μητέρα και τα αδέρφια της. Παντρεύτηκε τον προπάππου μου, τον Οράν, έναν

Ασσύριο –πρόσφυγας και αυτός– από μεγάλη οικογένεια ιερέων από τη Μοσούλη, με «φωνή καμπάνας» όπως έλεγαν, που είχε βαφείο δερμάτινων παπουτσιών στο Μοναστηράκι, και έκαναν μαζί πολλά παιδιά.

Η μαμά μου μου μιλούσε συχνά για τη γιαγιά Ελισσάβητ, για την οποία ήταν πολύ περήφανη. Όταν ήταν παιδί η μαμά μου, την έπαιρνε στα πόδια της και της μιλούσε για τους καημούς της, για τη φτώχεια που υπήρχε όταν το '22 ήρθαν στην Αθήνα διαλυμένοι, πως έμεναν σε παράγκες όλοι μαζί στο Μοσχάτο, άπλυτοι και πεινασμένοι και πως είχαν χάσει στη διαδρομή συγγενείς, ακόμα και μωρά παιδιά... Έλεγε με παράπονο ότι οι ντόπιοι τους αντιμετώπιζαν σαν ξένους, με μεγάλη καχυποψία, και ότι πέρασε πολύς καιρός για να τους δεχτούν. «Τι ντροπή», έλεγε πάντα... ενώ στον τόπο της «ήταν βασίλισσα».

Εκεί όμως στη Σμύρνη, που ήταν το κέντρο του κοσμοπολιτισμού, ζούσαν όλοι μαζί αγαπημένοι, Έλληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Εβραίοι, Λεβαντίνοι (Άγγλοι και Γάλλοι), και όλοι τους ήξεραν ελληνικά. Ως παιδί η γιαγιά έπαιζε στους δρόμους της Σμύρνης, που ήταν κατάμεστη από εμπορικά και κάθε φορά που γύριζε το κεφάλι της έβλεπε οργανοπαίχτες –παιχνιδιάτορες τους έλεγαν– και άκουγε αμανέδες και σμυρναίικα τραγούδια. Μικρά πηγαδάκια ανθρώπων στέκονταν σε διάφορα σημεία της πόλης και σιγοψιθύριζαν σαμπανιέτες, δηλαδή αστεία, ενώ κυρίες με φρου φρου και δαντέλες, κρατώντας ομπρέλες, περιφέρονταν χαζεύοντας τα εμπορικά. Το βράδυ πριν κοιμηθεί χάζευε από το παράθυρό της

τους άντρες που χόρευαν καρσιλαμάδες, ζειμπέκικα και χασάπικα στις ταβέρνες.

Η γιαγιά Ελισσάβετ όμως δεν ήταν οποιαδήποτε γιαγιά. Από μικρή είχε ασχοληθεί με τον στίβο και ήταν μία από τις είκοσι οκτώ πρώτες γυναίκες αθλήτριες που πήραν μέρος στους αγώνες του 1926 στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Ήταν οι πρώτοι αγώνες που υποδέχτηκαν γυναίκες αθλήτριες. Η μαμά μου πάντα μου περιέγραφε την αγωνία στο πρόσωπό της, όταν μιλούσε για αυτούς τους αγώνες, στους οποίους μάλιστα κέρδισε το αργυρό μετάλλιο: το σκίρτημα στην καρδιά της και την ντροπή όταν βγήκε σχεδόν γυμνή –όπως έλεγε– στον αγωνιστικό χώρο, τις επευφημίες αλλά και τα γιουχαΐσματα από κάποιους που πίστευαν ότι ο αθλητισμός δεν είναι για τις γυναίκες, αλλά μόνο τα πιάτα... Περιέγραφε όμως και πόσο μεγάλη ήταν η χαρά και η υπερηφάνεια της από αυτήν της τη νίκη και όλα αυτά τα συναισθήματα τα κουβαλούσε μέχρι το τέλος της ζωής της.

Βέβαια η αγάπη της για τον αθλητισμό δεν ήταν τυχαία. Ο πατέρας της ήταν και αυτός αθλητής του μπάσκετ. Υπήρξε μέλος του Πανιώνιου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης και ανήκε στην πρώτη ομάδα μπάσκετ της Σμύρνης. Είχε λάβει μέρος τρεις φορές στους Πανιώνιους Αγώνες, στους οποίους συμμετείχαν και αγγλικοί, αρμενικοί και τουρκοί σύλλογοι, και μάλιστα είχε διακριθεί. Δυστυχώς, όμως, πολέμησε ηρωικά και σφαγιασθηκε στην καταστροφή της Σμύρνης. Έτσι η οικογένεια ξεκίνησε ορφανή το ταξίδι της για την Ελλάδα. Η μαμά μου

έλεγε ότι η προγιαγιά είχε πάντα μαζί της μια φωτογραφία της ομάδας του, στην οποία εικονίζονταν και ο Μητροπολίτης της Σμύρνης Χρυσόστομος, που τραβήχτηκε λίγα χρόνια πριν τη Καταστροφή του '22, στην οποία βρήκε και ο ίδιος τραγικό θάνατο...

Έτσι, μέσα από όλες αυτές τις διηγήσεις γεννήθηκε η μεγάλη μου αγάπη για τον αθλητισμό, μια αγάπη που καλλιεργήθηκε και θέρειψε στο πέρασμα των χρόνων, μια αγάπη που αποτελεί φόρο τιμής στους προγόνους μου και σε όσα δημιούργησαν, αλλά και σε όλα αυτά τα πρόσωπα που αγωνίστηκαν στον τόσο ευλογημένο τόπο τους, που παραδόθηκε στις φλόγες μέσα σε λίγα εικοσιτετράωρα, αλλά που κατάφεραν μέσα από τις συνεχείς προσπάθειές τους να ξανασταθούν στα πόδια τους.

Για αυτό η αγάπη μου για τον αθλητισμό δεν θα χαθεί ποτέ και πάντα θα κάνω αυτό που μου έμαθαν: θα αγωνίζομαι όσο αντέχω, όπως έκαναν και εκείνοι. Κάθε μου επιτυχία θα είναι πάντα αφιερωμένη σε αυτούς, τους Σμυρνιούς...

Ο Ασσύριος παππούς Οράν στο μαγαζί του στον σταθμό του Μοναστηρακίου.

ΨΕΜΑΤΑ

ΒΑΛΙΑ ΒΟΛΟΝΑΚΗ

Νιώθω τα χέρια της μητέρας μου να σφίγγουν το σώμα μου. Με κρατά στην αγκαλιά της, νιώθω το δάκρυ της να κυλά πάνω στον ώμο μου. Τα χέρια της είναι ψυχρά, φαντάζουν νεκρά. Δεν με αφήνει. Όταν τελικά το κάνει βλέπω το δέρμα μου να έχει κοκκινίσει από το σφίξιμο.

«Όλα θα πάνε καλά», μου λέει κοιτώντας με στα μάτια. Βλέπω τη φρίκη στα μάτια της, αλλά παρόλα αυτά την πιστεύω. Η μαμά δεν είναι ψεύτρα. Η μαμά δεν λέει ψέματα.

Πιάνει τον καρπό τόσο απότομα που πονάω. Με τραβάει και νιώθω σαν κάποιος να μου πέρασε χειροπέδες.

«Πρέπει να φτάσουμε στην προκυμαία» λέει, ενώ ταυτόχρονα τυλίγει την αδελφή μου με μια κουβέρτα. Μου την παραδίδει.

«Υποσχέσου μου πως ό,τι και να γίνει δεν τα σταματήσεις να την κρατάς στην αγκαλιά σου».

Η υπόσχεση αυτή με τρομάζει.

Ανοίγουμε την πόρτα και χώνομαι μέσα στο πλήθος. Η ατμόσφαιρα είναι αποπνικτική. Κόσμος πανικόβλητος τρέχει ουρλιάζοντας. Μέσα στον πανικό το μόνο που

μπορείς να διακρίνεις είναι τα ταλαιπωρημένα μάτια των ανθρώπων. Αντίθετα, μπορείς να ακούσεις τα πάντα. Οι ήχοι συνθέτουν ένα κομμάτι που μοιάζει με τραγική μελωδία. Αυτή η μελωδία θα διαρκέσει για πολλές ώρες ακόμη.

Οι άνθρωποι της πίσω γραμμής χάνονται μέσα στις φλόγες, ενώ οι άνθρωποι μπροστά πέφτουν στη θάλασσα και πνίγονται. Μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα. Έτσι έλεγε η γιαγιά μου. Θυμάμαι τα λόγια της και αυτή τη φορά τα καταλαβαίνω.

Βάρκες υπάρχουν και γι' αυτό υπάρχει ελπίδα. Ελπίδα πως θα είμαστε από τους λίγους που θα βγουν ζωντανόι.

Η μητέρα μου με κρατάει ακόμη από το χέρι και η λαβή της, ώρα με την ώρα, σφίγγει.

«Πρέπει να πλησιάσουμε την προκουμαία. Δεν θα προλάβουμε», λέει μέσα από τα δόντια.

Ακούγεται απεγνωσμένη. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να προσπεράσει τους υπολοίπους, αλλά μάταια. Εκείνη την ώρα, όλοι σκέφτονται αυτό που σκέφτεται η μητέρα μου. Ο κόσμος θέλει απεγνωσμένα να φτάσει στις βάρκες, οι οποίες όμως δεν είναι αρκετές για να τους σώσουν όλους.

Είμαστε αρκετά πίσω. Αν δεν κάνουμε κάτι άμεσα θα γίνουμε στάχτη.

Μέσα στον πανικό και την αποπνικτική ατμόσφαιρα προσέχω το μαγαζάκι της Μαζορί. Η εικόνα του με κάνει να ξεσπάσω σε λυγμούς. Είναι κατεστραμμένο. Και ενώ μέσα στο κεφάλι μου επικρατεί ένα χάος, η καρδούλα μου πονάει για τη Μαζορί. Αυτό το μαγαζί το αγαπούσε και

το πρόσεχε σαν τα μάτια της. Πάντα με άφηνε να μπαίνω και να κάθομαι εκεί, ακόμη και αν ήξερε πως τα χρήματα που είχα στην τσέπη μου δεν έφταναν ούτε για το ένα δέκατο της ζεστής κουβέρτας που κρεμόταν στον τοίχο. Καημένη...

Τότε θυμήθηκα. Θυμήθηκα τα απογεύματα που εγώ και η Μαζορί πίναμε τσάι στην πίσω αυλή του μαγαζιού. Το μαγαζάκι έχει πέρασμα που βγάζει μπροστά, μπροστά στις βάρκες. Είχα δει ήδη κάποια άτομα να μπαίνουν στο μαγαζί και απόρησα. Τώρα όλα βγάζουν νόημα. Μάλλον όλα θα πάνε καλά!

Αρχίζω να τραβάω το χέρι της μητέρας μου. Την έχω γρατσουνίσει, αλλά εκείνη τη στιγμή δεν υπολογίζω τίποτα.

«Μαμά, η Μαζορί...» κομπιάζω από το κλάμα.

Η μαμά δεν με ακούει, σηκώνεται στις μύτες της να δει πόσο δρόμο έχουμε μέχρι την προκουμαία. Αν και την τραβάω με δύναμη, δεν το έχει καταλάβει. Κάνω σαν υστερικός. Ουρλιάζω, κλαίω, μέχρι που με κοιτάει. Της δείχνω το μαγαζί της Μαζορί, καταλαβαίνει...

Προσπαθούμε να κινηθούμε προς τα εκεί, όμως η κίνηση είναι μεγάλη και όλοι τρέχουν προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Ξαφνικά ακούγεται ένας πυροβολισμός. Βαρύς. Τρομάζουν όλοι από τον θόρυβο, τρομάζω και εγώ, τόσο που αφήνω το χέρι της. Χάνω τη μητέρα μου από το οπτικό μου πεδίο. Έχασα το χέρι της και δεν το ξαναέπιασα ποτέ...

«Μαμά, δεν πάνε όλα καλά...»

Δεν με ακούει κανείς, δεν με ακούει κανείς που υποφέρω.

Τα μάτια μου έχουν βουρκώσει. Έχω μείνει μόνος μου. Μόνος μου με ένα μωρό στην αγκαλιά μου. Δεν έχω επιλογή, πρέπει να προχωρήσω, πρέπει να μπω στο μαγαζί της Μαζορί.

Δυο βήματα και πατάω το πατάκι του μαγαζιού. Διστάζω. Από τη στιγμή που θα μπω στο μαγαζί θα είμαι τελείως μόνος, κάθε πιθανότητα να ξαναδώ τη μητέρα μου θα χαθεί. Μένω και προχωράω στον διάδρομο. Είμαι πιο μόνος από ποτέ. Η αδελφή μου τσιρίζει και δεν έχω το κουράγιο να της πω να ησυχάσει, δεν έχω το κουράγιο να πω στον εαυτό μου να ησυχάσει.

Παλεύω να μπω στη βάρκα, αλλά είναι δύσκολο. Ευτυχώς ένας καλός κύριος με βουτάει και με βάζει μέσα.

«Τα κατάφερα μαμά, τα καταφέραμε, εγώ και η Ελένη μας», μουρμουρίζω και ελπίζω να μπορούσε να με ακούσει.

Δεν ξέρω πόσες ώρες είμαι μέσα σε αυτή τη βάρκα, αλλά ούτε στεριά βλέπω, ούτε πού πάμε ξέρω. Η Ελένη έχει κοιμηθεί. Μαύρη η θάλασσα, κάτασπρο το φεγγάρι. Θαυμάζω το κουράγιο του πάντως. Μετά από τέτοια καταστροφή, ακόμη καταφέρνει και φωτίζει τη νύχτα. Είμαι σίγουρος πως και αυτό πονάει, και πραγματικά το ευχαριστώ που ήρθε και μου κρατάει συντροφιά αυτή τη μοναχική νύχτα.

Σιγά σιγά το φεγγάρι εξαφανίζεται. Μαύρα σύννεφα καλύπτουν τον ουρανό, και κλέβουνε το φως μας.

Ακούγονται βροντές. Μπαίνουμε σε καταιγίδα. Επικρατεί αναστάτωση, όμως εναλλακτική δεν υπάρχει. Πρέπει να την αντιμετωπίσουμε.

‘Όλα θα πάνε καλά. Έτσι είπε η μαμά και την πιστεύω. Η μαμά δεν είναι ψεύτρα, η μαμά δεν λέει ψέματα. Θεόρατα κύματα υψώνονται στον ουρανό και σκάνε πάνω στη βάρκα. Το κύμα μας δέρνει άγρια. Η Ελένη κλαίει, εμένα δεν μου έχουν μείνει δάκρυα να κλάψω. ‘Όλα θα πάνε καλά. Το μόνο που κάνω είναι να ελπίζω...

Μια τελευταία αναπνοή. Μια τελευταία αναπνοή πήρα, πριν η βάρκα αναποδογυρίσει και διαλυθεί. Τα πόδια μου αδύνατα και αδύναμα να κρατήσουν κι εμένα και την αδελφή μου στην επιφάνεια. Αν την αφήσω δεν της αφήνω διέξοδο, αν την αφήσω θα πνιγεί. Δεν μπορώ να το κάνω. Το υποσχέθηκα στη μαμά. Δεν την αφήνω. Παίρνουμε και οι δυο τον δρόμο για τον πάτο.

«Συγγνώμη, μαμά, σε απογοήτευσα». Αυτό θέλω να φωνάξω όμως το στόμα μου έχει γεμίσει νερό. Πνίγομαι.

Η μαμά είπε πως όλα θα πάνε καλά. Η μαμά είναι ψεύτρα.

Γιατί μου είπες ψέματα, μαμά; Γιατί;

ΤΙΜΗΜΕΝΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΟΥΣΟΥΡΑΣ

Ειλικρινά, κάθε φορά που ακούω για τη Μικρά Ασία, το μυαλό μου τυλίγεται μέσα σε εκείνο τον γιγάντιο καπνό που δέσποζε πάνω από το χαοτικό λιμάνι, του οποίου τα νερά γέμισαν από καράβια έτοιμα να σαλπάρουν με ψυχές μέσα σε αυτά. Αν και δεν μπορώ να δω το πρόσωπό τους, μπορώ να φανταστώ τι φορτίο θα κουβαλούσαν μέσα στην καρδιά τους, αντικρίζοντας τη γη τους να καίγεται σαν ξερόκλαδο μπροστά τους και ταυτόχρονα να αποχωρίζονται μάνα, πατέρα, αδέρφια, φίλους. Δεν είναι θλίψη αυτό που μου προκαλεί, μήτε εκδίκηση για αυτούς που αναίσχυντα έκαψαν τις πατρίδες μας, μα μια απογοήτευση, τόσο ισχυρή που με μαγνητίζει κάθε στιγμή που ακούω για αυτό.

Ωριμάζοντας και μαθαίνοντας, στόχευσα στο να καταλάβω γιατί είχα αυτό το συναίσθημα. Δεν έχω πατήσει ούτε μια φορά σε αυτά τα μέρη, δεν ξέρω τόσα πολλά για αυτούς τους τόπους, δεν τους έχω ζήσει. Τότε ποιος ο λόγος να αντιδρώ έτσι; Είναι απλώς η συμπόνια που θα ένιωθα για οποιονδήποτε αντιμετωπίζει μια τέτοια καταστροφή του τόπου του; Σίγουρα και αυτό είναι παράγοντας, μα μια πιο ξεκάθαρη για μένα απάντηση σε αυτό

το ερώτημα είναι πως δεν πρόκειται για την καταστροφή ενός φιλικού γειτονικού λαού, πρόκειται για χώματα ελληνικά. Χώματα στα οποία ζούσαν άνθρωποι που μοιραζόμαστε τόσα πολλά.

Μάταια κάποιοι προσπάθησαν να αποδείξουν πως είναι ξένη γη. Ίσως η Μικρά Ασία να έχει κάποια στοιχεία πιο ελληνικά και απ' την Ελλάδα, όπως θεωρείται βάσει των συνόρων. Σχετικά με αυτό, κατάλαβα επιτέλους πως τα γεωγραφικά σύνορα δεν θα υπερισχύσουν ποτέ των πολιτιστικών συνόρων. Η Μικρά Ασία είναι ελληνική, για όσα άφησε πίσω της, για την παρακαταθήκη της. Αυτό μου θυμίζει πως δεν πρέπει να θλιβόμαστε για την καταστροφή της, αλλά να είμαστε περήφανοι για τη λαμπρή πορεία της. Να θυμόμαστε αυτά και να αναθαρρεύουμε.

Για μένα έγινε ήδη και είμαι ευγνώμων για αυτό, κυρίως από την αδυναμία μου, τη γιαγιά μου, που βρήκε σε μια παλιά της βαλίτσα ένα ημερολόγιο της μητέρας της, που ήταν μία από τους ανθρώπους που έχασαν τη ζωή τους εκείνη την τραγική ημέρα. Οι συγγενείς της κράτησαν τα πράγματά της και τα έδωσαν στην κόρη της, τη γιαγιά μου δηλαδή, όταν ήρθαν ως πρόσφυγες από τη Σμύρνη.

Κάποια στιγμή την είχα ρωτήσει για τη Σμύρνη, αλλά και αυτή δεν είχε μάθει τόσα για μην πληγωθεί για τον χαμό της μητέρας της. Όταν, λοιπόν, βρήκε το ημερολόγιο, ήμουν ο πρώτος που κάλεσε για να μου διαβάσει όσα έγραφε η μητέρα της για τη ζωή στη Σμύρνη στις αρχές του εικοστού αιώνα. Ως άλλη χρονομηχανή, μου χάρισε ένα πραγματικό ταξίδι στη Σμύρνη, την εποχή που ήταν,

δίχως υπερβολή, η ομορφότερη πόλη του κόσμου ολάκερου. Για λίγο με ξεσκέπασε από τα σεντόνια της εποχής μας, και με έντυσε με σεντόνια που μύριζαν σμυρναίικες λιχουδιές και πολλά άλλα. Ακούγοντας λοιπόν το ημερολόγιο της προγιαγιάς μου, ενέταξα κι εμένα στην παλαιά κοινωνία της Σμύρνης...

Η ζωή ξεκινά νωρίς το πρωί στη Σμύρνη. Τα σπίτια είναι τόσο κοντά με τα απέναντι, που μπορείς να μιλήσεις με τον γείτονά σου, η απόσταση που σε χωρίζει είναι μόνο το σοκάκι. Κάτι οι συζητήσεις της γιαγιάς με τις γειτότισσες, κάτι οι φωνές στο σοκάκι, ξύπνησα κι εγώ.

Ανοίγοντας το παράθυρο, ο ήλιος μπαίνει με φόρα, φωτίζοντας το ξύλινο πάτωμα και τα περίτεχνα διακοσμητικά της γιαγιάς. Ποτέ δεν λάτρεψα αυτά τα διακοσμητικά είναι η αλήθεια, αλλά δεν γίνεται να πας κόντρα στη γιαγιά, την κολόνα του σπιτιού. Όλη η οικογένεια την έλεγε έτσι, αρκεί μόνο να μην ήταν ο πατέρας εκεί.

Κατεβαίνοντας τη σκάλα, ξεκινάνε οι φωνές της μητέρας να φάω γρήγορα το πρωινό για να μην καθυστερήσω στο σχολείο. Μερικά πράγματα παραμένουν αναλλοίωτα! Και τι πιο καλό από το σμυρναίικο πρωινό! Ο παράδεισος για τους καλοφαγάδες. Φρεσκάδα, ευωδία, ποιότητα, το τρίπτυχο που περιγράφει επακριβώς το πρωινό στη Σμύρνη.

Προφανώς, μετά το πρωινό ξεκινάνε οι υποχρεώσεις. Για μένα, συγκεκριμένα, το σχολείο. Το διασκεδαστικό

μέρος, όμως, είναι το πρωινό τρέξιμο και ο απολαυστικός γυρισμός.

Το πρωί όλοι βρίσκονται σε εγρήγορση. Η Σμύρνη έχει μια σπουδαία οικονομία, που βασίζεται σε πολλούς τομείς. Γι' αυτό μπορείς να δεις κάθε λογής επαγγέλματα –κάποια μπορεί να μην έχεις καν ακουστά. Το πρωί συναντάς όλη την κοινωνία. Περνώντας από το λιμάνι, αλλά και στα σοκάκια, βλέπεις πλανόδιους, μικρά μαγαζάκια, ζαχαροπλαστεία, βιβλιοπωλεία, που είναι λίγα αλλά με μεγάλη ποικιλία βιβλίων, καθώς τα γράμματα και οι τέχνες βρίσκονται σε άνθιση και πολλά άλλα καταστήματα. Γενικά, μου αρέσει να μιλάω με τους ανθρώπους το πρωί, αλλά αν μου έπιανε την κουβέντα κάποιος, δεν θα γλίτωνα τη βέργα στο σχολείο.

Το σχολείο στη Σμύρνη λειτουργεί όπως και τα άλλα της εποχής, και νομίζω είναι γνωστό πως δεν υπήρχαν και οι καλύτερες συνθήκες, πολύ αυστηρότητα και πίεση. Πάντως η Σμύρνη ξεχώρισε γιατί υπήρχαν πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι που ισχυροποίησαν την εκπαίδευση, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πολύ καλών σχολείων.

Φεύγοντας από το σχολείο, παρά την κούραση, είναι ευκαιρία να απολαύσω το μεγαλείο της τέχνης που κατέχει η Σμύρνη. Απαράμιλλη η ομορφιά της σε κάθε σημείο. Τα έχει όλα αυτό το μέρος. Στη διαδρομή μου, περπάτησα τον δρόμο γύρω από το λιμάνι με τα καφεενδάκια, τα πολύχρωμα σπίτια, τα δίπατα αρχοντικά, που νομίζω με τέτοια ομορφιά έχουν κερδίσει επάξια η φήμη τους. Όλα μαζί έμοιαζαν σαν περιδέραιο γύρω από το λιμάνι.

Πριν καν μπω στο σπίτι, ο ξυλόφουρνος βγάζει αυτή τη χαρακτηριστική μυρωδιά που είναι σαν να σου λέει πως κάτι πολύ νόστιμο μαγειρεύεται. Και όντως, αυτό γίνεται. Η κουζίνα της Σμύρνης είναι ανάρπαστη και το μεσημεριανό επίσης διασκεδαστικό. Αν στο τέλος υπάρχει και γλυκό από τα περίφημα σμυρνέικα, τότε τα λόγια είναι περιττά.

Εκείνη τη συγκεκριμένη μέρα, στο ημερολόγιό της η προγιαγιά μου έγραφε πως πέρασε το απόγευμά της διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό βιβλίο, κάτι που με έκανε να σκεφτώ μήπως από αυτή κληρονόμησα τούτο το ενδιαφέρον.

Το βραδάκι ήταν στιγμή χαλάρωσης και συζητήσεων.

Έτσι φαντάστηκα μια μέρα μου στον πανέμορφο αυτό τόπο. Κάτι τα δάκρυα συγκίνησης της γιαγιάς, κάτι όλες οι εικόνες που διατυπώθηκαν ανεξίτηλα στο μυαλό μου, χάραξαν τη Μικρά Ασία στην καρδιά μου και θα τις σκέφτομαι πάντα όχι σαν χαμένες, μα ΤΙΜΗΜΕΝΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ.

Η ΦΩΤΙΑ

ΝΑΤΑΛΙΑ ΓΑΡΥΦΑΛΛΟΥ

Βαδίζουμε αργά στον χωμάτινο δρόμο, όταν τα μάτια μου πέφτουν σε ένα σπασμένο κλαδί. Ορμάω να το πιάσω, και εκείνη κοιτάει με απορία αφού το στρέφω απειλητικά προς αυτή.

«Ο πατέρας μου είπε ότι μια μέρα θα μπορέσω να γίνω κι εγώ στρατιώτης. Τι έχεις να πεις;»

«Είναι αστείο το ότι ένα οκτάχρονο σαν εσένα θέλει να πολεμήσει».

Πάντα είναι το ίδιο σοβαρή. Μπορεί να μην την έχω δει και ποτέ να χαμογελάει. Το πιο αξιοθαύμαστο πράγμα όμως είναι η ψυχρότητα που λέει την κάθε της λέξη.

«Εγώ θα πάω. Ή μπορείς να πας εσύ, Αμάντα! Έχεις κλείσει τα έντεκα, θα σε δεχθούν!»

«Σε ευχαριστώ για την πρόταση, αλλά όχι. Ο πατέρας μου λέει ότι ο πόλεμος ευθύνεται για την αρρώστια της μητέρας μου. Επίσης σου εξήγησα ότι δεν του αρέσει το Αμάντα, είναι Αδαμαντία».

«Ο δικός μου είπε ότι αν δεν είχε χτυπημένο το πόδι του θα πήγαινε κι εκείνος να πολεμήσει. Ίσως απλώς ο δικός σου να είναι δειλός».

«Δεν είναι δειλός».

Είχαμε φτάσει έξω από το σπίτι μου. Απόρησα με τη μικρή αναστάτωση στα γύρω σπίτια, αλλά δεν έδωσα καμία σημασία.

«Κωνσταντίνε, ο πατέρας μου είπε ότι θα χρειαστεί να φύγουμε. Η κατάσταση της μητέρας χειροτέρευσε, οπότε θα πρέπει να εγκατασταθούμε κάπου αλλού».

«Τι θα πει αυτό;»

«Θα πει ότι μάλλον δεν θα σε δω σύντομα».

«Δεν μπορείς να φύγεις έτσι. Μπορείς να μείνεις μαζί μας!»

«Δεν γίνεται. Θα πάω με τους γονείς μου. Αλλά θα προσπαθήσω να κρατήσουμε επαφή. Θα είναι σαν να μην έχω φύγει ποτέ».

«Δεν μπορείς να το πεις αυτό!... Καλά, φύγε, δεν με νοιάζει».

«Προσπάθησε για μια φορά στη ζωή σου να σκεφτείς και να καταλάβεις ότι δεν έχω την επιλογή. Πρέπει να φύγω. Αντίο, Κωσταντίνε».

Και έτσι απλά, έφυγε. Ένιωθα τα μάτια μου να σχηματίζουν μικρές σταγόνες, όμως, όπως ο πατέρας μου είχε πει, ένας καλός στρατιώτης δεν κλαίει.

Σκούπισα με το μανίκι μου τα μάτια μου και μπήκα στο σπίτι.

Όταν πέρασα την κάσα της πόρτας από την κουζίνα του σπιτιού ακούγονταν φωνές. Ήταν οι γονείς μου. Προχώρησα προς τη μεριά τους και άκουσα ότι ο στρατός οπισθοχώρησε και μας εγκατέλειψε.

«Τί θα πει “οπισθοχώρησε”; Κερδίσαμε;»

«Κωνσταντίνε, έχουμε πει ότι δεν κρυφακούμε», αποκρίθηκε η μητέρα μου με ένα ήρεμο αλλά σοβαρό ύφος.

Ακριβώς όπως ήταν πάντα. Ήρεμη, και σοβαρή. Έμοιαζε πολύ στην Αμάντα. Συχνά πίστευα ότι είμαστε αδέρφια λόγω της ομοιότητας.

«Κερδίσαμε;»

«Όχι, μικρέ. Η μητέρα σου λέει ότι πολλοί άνθρωποι είδαν τον στρατό στο λιμάνι να φεύγει. Αλλά πιθανότατα κάτι τέτοιο δεν ισχύει».

«Δεν καταλαβαίνεις; Τους είδαν! Δεν μπορεί να είναι καλό αυτό. Πρέπει να προστατευτούμε και να φύγουμε όσο το δυνατόν γρηγορότερα!»

«Δεν μπορούμε να αφήσουμε τη ζωή μας και τις δουλειές μας για μια πιθανότητα. Τι θα κάνουμε αν φύγουμε;»

«Έχεις ένα παιδί να σκεφτείς!»

«Αυτό ακριβώς σκέφτομαι! Πώς θες να του προσφέρω οτιδήποτε αν δεν έχω δουλειά;»

Συνέχισαν να τσακώνονται. Εγώ μπορούσα να σκεφτώ μόνο το γεγονός ότι δεν θα ξανάβλεπα την Αμάντα. Έτσι απλώς έφυγα και πήγα στο δωμάτιό μου.

Από το ανοιχτό παράθυρο ακουγόταν μία βαβούρα που δεν την έβρισκα τίποτε άλλο παρά ενοχλητική. Το έκλεισα και ξάπλωσα στο κρεβάτι μου.

Είχε περάσει μία εβδομάδα. Η Αμάντα με την οικογένεια της είχαν φύγει λίγες μέρες πριν. Οι Τούρκοι είχαν έρθει

στη συνοικία μας, αλλά μας διαβεβαίωσαν ότι δεν υπήρχε κίνδυνος και λόγος ανησυχίας. Όμως οι γονείς μου δεν σταμάτησαν να τσακώνονται, αφού η μητέρα μου έλεγε ότι οι Τούρκοι διέπρατταν λεηλασίες και φόνους και σύντομα θα ερχόταν και η σειρά μας.

Κανένας δεν είχε απαντήσεις. Μπορούσα να διακρίνω τον τρόπο και στα μάτια της μητέρας μου κάθε μέρα που περνούσε.

«Πρέπει να φύγουμε! Πάρε το παιδί!» άκουσα τον πατέρα μου να φωνάζει.

Η μητέρα μου με άρπαξε στην αγκαλιά της και βγήκαμε στον δρόμο. Πίσω μας ήταν η φωτιά, με το δέος και τη λάμψη της είχε καλύψει όλη την περιοχή. Όλοι ήταν στους δρόμους και έτρεχαν προς τη θάλασσα καθώς την έβλεπα να καταπίνει όσους ήταν κοντά της.

Εκεί, στο βάθος είδα και τον πατέρα μου να κουτσαίνει προσπαθώντας να τρέξει προς το μέρος μας όσο απομακρυνόμασταν. Τα μάτια μου αντικατόπτριζαν το φως της πριν δω να τον καταπίνει και εκείνον.

Η μητέρα μου δεν σταμάτησε. Δεν έβλεπα το πρόσωπό της, μπορούσα όμως να καταλάβω τους λυγμούς της. Έσπρωχνε και προσπαθούσε με κάθε τρόπο να πάμε όσο πιο κοντά στα καράβια, μα δεν τα κατάφερνε.

Σκεφτόμουν τον πατέρα μου, μέχρι που ένιωσα τη μητέρα μου να με αφήνει από την αγκαλιά της. Συνάντησα τα μάτια της και η ηρεμία που έκρυβαν μέσα τους, ακόμα και τώρα, με τρόμαξε ακόμα περισσότερο.

«Δεν μπορώ να σε πάω πιο πέρα, γιε μου. Εσύ όμως μπορείς. Πήγαινε, βρες το πρώτο καράβι που θα δεις και δώσε όλη σου τη δύναμη για να μπεις εκεί. Θα είμαι από πίσω σου, εντάξει; Μην αφήσεις κανέναν να σε σπρώξει. Σε αγαπάω πολύ».

Για πρώτη φορά την είδα να χαμογελάει. Της έγνεψα και έτρεξα να χωθώ ανάμεσα στο πλήθος. Την είδα να χαμογελάει. Τα δάκρυστά της μου μαρτυρούσαν ότι δεν το εννοούσε, αλλά με την εικόνα της στο μυαλό μου και με το μικρό μου μέγεθος κατάφερα να πάω μπροστά και να μπω σε ένα από τα καράβια.

Ήμασταν ο ένας πάνω στον άλλον καθώς ο πανικός, οι κραυγές και οι λυγμοί των ανθρώπων ήταν το μόνο που μπορούσε να ακουστεί. Κοιτούσα γύρω μου απεγνωσμένα να βρω τη μορφή της μητέρας μου μέσα στο πλήθος.

Το καράβι άρχισε να απομακρύνεται σιγά σιγά από την ακτή καθώς η φρικιαστική εικόνα ανθρώπων να πέφτουν στη θάλασσα, προσπαθώντας να ξεφύγουν από την πύρινη κόλαση πίσω τους, υπήρχε παντού.

Μη μπορώντας να συγκρατήσω πλέον τον εαυτό μου ξέσπασα σε κλάματα, τρομοκρατημένος από τα γεγονότα. Απομακρυνόμασταν όλο και περισσότερο, καθώς φαινόταν μόνο η πορτοκαλί της λάμψη, και μετά από λίγο τίποτα. Είχα καθίσει στο κατάστρωμα, με τα χέρια μου να αγκαλιάζουν τα γόνατά μου καθώς θυμόμουν τους γονείς μου και έκλαιγα.

ΜΙΚΡΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

ΜΑΥΡΑ ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΚΑΡΑ

Πριν από εκατό χρόνια, Σεπτέμβρης του 1922 ήταν, η Μικρά Ασία καταστράφηκε. Η ελληνική και η αρμενική συνοικία κάηκαν ολοσχερώς. Έχουμε πληροφορίες από έναν κύριο, που όμως θέλει να παραμείνει ανώνυμος. Μαζί με την πόλη κάηκε το όνομά του. Μαζί με την πόλη, είπε κάηκε μέρος της ψυχής του. Ένα σημείο στο σώμα, που καρδιά δεν χτυπά ή ακούς χτύπους ή κρότους αχνούς, σαν το χώμα να ζητάει να βγει από τσεπάκι του πουκαμίσου του. Αυτό το χώμα που κράτησε από την αυλή του σπιτιού του. Ίσα ίσα ό,τι πρόλαβε να φορέσει και να πάρει και το ελάχιστο της ψυχής του... Αχ, η ελληνική συνοικία στη Σμύρνη. Ο παράδεισος δεν αρκεί. Ένα δάκρυ ήταν αρκετό.

«Άρχισαν να ακούγονται φωνές, “καταστροφή καταστροφή!”. Είδαμε φωτιά. Εγώ και η γυναίκα μου πήραμε φαγητό και νερό και τρέξαμε στο πηγάδι. Κρυφτήκαμε μέσα για ώρες, να σου πω δεν θυμάμαι, ίσως και μέρες και γλυτώσαμε τον θάνατο».

Ο δημοσιογράφος τον ρώτησε πώς κατάφερε να φύγει.

«Όταν τα πράγματα ηρέμησαν, αντικρίσαμε το σπίτι, το κατεστραμμένο σπίτι μας. Πήραμε ό,τι βρήκαμε μπροστά μας. Η αλήθεια είναι ότι ήμασταν αρκετά καλά οικονομικά, αλλά αυτό χάθηκε για πάντα και δεν έχει σημασία. Όπως και η ψυχή μας. Περπατήσαμε αποκαμωμένοι ως το λιμάνι. Γλυτώσαμε τη σφαγή. Το θέαμα ήταν εφιάλτης. Προλάβουμε μέσα στον πανικό να μπούμε σε μια βάρκα. Χάσαμε τις ψυχές μας. Βρεθήκαμε στο λιμάνι του Βόλου. Μισοί άνθρωποι, μισές ψυχές. Ο κύριος δεν ζει πια. Ήταν ο προπάππος μου. Το πραγματικό του όνομα δεν το μάθαμε ποτέ. Αυτά τα μάθαμε από τον εγγονό του, που είναι δημοσιογράφος. Του τα είπε με κάθε λεπτομέρεια. Αυτό που διαβάσατε σήμερα είναι μια αληθινή ιστορία. Κυρίως μια αληθινή ιστορία μιας ψυχής που χάθηκε.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΟΥ

ΜΑΡΚΟΣ ΓΚΕΡΓΚΕΣ

Το όνειρό μου από μικρός είναι να ταξιδέψω μόνος σε όλες τις χώρες της Ασίας. Αποφάσισα λοιπόν να γνωρίσω και τον μικρασιάτικο πολιτισμό, αυτή την απέραντη χώρα της μνήμης και της μεγάλης γεωγραφικής έκτασης. Οι κυριότερες και βασικότερες πληροφορίες που έμαθα είναι ότι η Μικρά Ασία είναι μια χερσόνησος στην Ασιατική Τουρκία. Η περιοχή αυτή ορίζεται από τη Μαύρη θάλασσα στα βόρεια, τη Μεσόγειο θάλασσα στα νότια και στα δυτικά απ' το Αιγαίο Πέλαγος. Αποφάσισα λοιπόν να ταξιδέψω εκεί, γιατί θεωρώ ότι είναι από τα καλύτερα μέρη που μπορεί κάποιος να επισκεφτεί και να εξερευνήσει.

Όταν το είπα στον θείο μου, μου είπε:

« Πήγαινε, μικρέ μου, να γίνεις γενναίος, αλλά επειδή θα είσαι μόνος σου θα μείνεις μόνο τρεις ημέρες».

Μόλις μου είπε ότι μπορώ, ετοιμάστηκα να πάω διακοπές για τρεις ημέρες. Φρόντισα να πάρω τα απαραίτητα πράγματα στην τσάντα μου και έχοντας στο μυαλό μου την ιστορία της Μικράς Ασίας ξεκίνησα για το ταξίδι μου.

Ταξίδεψα αεροπορικώς και έφτασα στη μικρασιατική ακτή. Την πρώτη μέρα ετοιμάστηκα και πήγα στην

παραλία. Όταν άρχισα να κολυμπάω μου άρεσε πολύ η θάλασσα. Δεν είχε καθόλου κύματα ούτε και βράχια. Ήταν μαγική, ονειρική, με καταγάλανα νερά και πολύ μαλακή άμμο. Στη συνέχεια επισκέφτηκα την Πέργαμο και τα ερείπια του ναού του Διονύσου.

Τη δεύτερη μέρα πήγα σε ένα κάστρο που είναι στην Έφεσο. Είναι βεβαίως ένα φανταστικό μέρος της Μικράς Ασίας. Μόλις μπήκα σε αυτό το κάστρο μου θύμισε λίγο μουσείο γιατί μπροστά, δίπλα στην είσοδο είχε δύο τεράστια αγάλματα. Αφού το εξερεύνησα, απόλαυσα το φαγητό μου με θέα τη θάλασσα. Ολόκληρη η πόλη είναι ένα ζωντανό μουσείο, όπου μπορείς να διαβάσεις την ιστορία της Μικράς Ασίας μέσα από τους αιώνες.

Η Νέα Έφεσος είναι μια παραθαλάσσια πόλη επί της τουρκικής ακτής του Αιγαίου, στην επαρχία Αϊδινίου, που σήμερα αποτελεί τουριστικό θέρετρο. Βρίσκεται ενενήντα χιλιόμετρα νότια της Σμύρνης, κτισμένη σε μια χερσόνησο. Το όνομά της σημαίνει «νησί των πουλιών» και οφείλεται στο σχήμα της χερσονήσου, καθώς μοιάζει με κεφάλι πουλιού. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο ήταν γνωστή ως Έφεσος Νεάπολης, ενώ οι Βενετοί και οι Γενουάτες την ονόμαζαν Σκάλα Νουόβα.

Τρίτη μέρα στη Μικρά Ασία πρόλαβα ακριβώς να πάρω το αεροπλάνο στις δύο το μεσημέρι γιατί έπρεπε να ξαναγυρίσω στην Αθήνα, στο σπίτι του θείου μου.

Ανυπομονούσα να μην τελειώσει το όνειρό μου αλλά δυστυχώς το κάθε όνειρο που θες να πραγματοποιήσεις στη ζωή σου τελειώνει.

Το ταξίδι μου με γέμισε συγκίνηση για το ένδοξο παρελθόν, είδα σπουδαίους αρχαιολογικούς χώρους, ναούς, μέρη γνωστά από την Ιστορία αλλά και άγνωστα, με τον πολιτισμό τους και μια νοσταλγία διαπέρασε την ψυχή μου.

Μετά από το καταπληκτικό ταξίδι μου, ο θεός μου μού είπε:

«Μπράβο, καμάρι μου! Κατάφερες να ολοκληρώσεις μόνος σου μια ολόκληρη περιπέτεια γεμάτη με εμπειρίες!»

Η ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΠΙΠΙΛΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

ANNA MAPIA ΦΙΛΟΘΕΗ ΓΚΙΚΑ

Προχθές οι γονείς μου άργησαν να γυρίσουν από τη δουλειά. Μου τηλεφώνησαν και μου ζήτησαν να ταΐσω τον αδελφό μου ένα μπιμπερό γάλα και αν κλάψει να του βάζω την πιπίλα, για να μην ενοχλεί τη μεγάλη μου αδελφή που διαβάζει για το πανεπιστήμιο.

Το μωρό ήπια γρήγορα όλο το γάλα και άρχισε να κλαίει. Η γιαγιά ξύπνησε από το κλάμα του. Βγήκε από το δωμάτιό της και μόλις με είδε, μου έκανε την κλασική ερώτηση: «Εσύ ποια είσαι;»

Η γιαγιά είχε πάθει Αλτσχάιμερ και ξεχνάει συνέχεια. Έβαλα την πιπίλα στο μωρό και άρχισα να της εξηγώ. Το μωρό ξανάκλαψε. Του ξαναέβαλα την πιπίλα. Του είπα να σωπάσει γιατί θα ενοχλούσε την Κατερίνα που διαβάζει. Του έκανα «σουτ», έβαλα ένα κουρδιστό παιχνίδι με μουσική να παίζει μήπως και ηρεμήσει, έφερα όλα τα παιχνίδια από το δωμάτιό μου μήπως κάποιος του κάνει εντύπωση, πήρα τηλέφωνο τη μαμά να ακούσει τη φωνή της, αλλά... τίποτα. Το μωρό έκλαιγε ασταμάτητα. Ασυναίσθητα έβαλα το χέρι μου στο στόμα του, αλλά αμέσως το τράβηξα και του ξαναέβαλα την πιπίλα του.

Η γιαγιά τινάχτηκε από την πολυθρόνα και άρχισε να κλαίει. Τα έχασα. Δεν ήξερα τι να κάνω. Την αγκάλιασα κι εκείνη και το μωρό.

Το βλέμμα της γιαγιάς άλλαξε. Με αναγνώρισε και μου είπε:

«Πρόσεχε το μωρό μας! Είναι επικίνδυνο να του κλείνεις το στόμα. Αχ, μακάρι τότε να υπήρχαν πιπίλες...»

«Τι εννοείς γιαγιά;»

Το ύφος της γιαγιάς μου άλλαξε πάλι. Έγινε σοβαρό και αγριωπό.

«Φεύγαμε 8 Οκτωβρίου 1922 από τη Σπάρτη της Πισιδίας. Μας κυνηγούσαν να μας σφάξουν. Περπατούσαμε ώρες ατελείωτες. Οι μανάδες είχαν κρεμάσει πάνω τους τα βυζανιάρικα μωρά με σεντόνια. Ξαφνικά ακούστηκε μία φωνή: “Σκασμός! Τσέτες!”... Στα παιδιά κάναμε νόημα να σωπάσουν. Μείναμε όλοι ακίνητοι. Δεν έπρεπε να ακουστεί “κιχ”. Τα μωρά όμως δεν καταλάβαιναν από απαγορεύσεις. Έπρεπε να τους κλείσουμε το στόμα. Αν ένα έκλαιγε, θα μας έπαιρναν χαμπάρι και θα μας έσφαζαν όλους. Κόλλησα το στόμα μου στο στόμα της μητέρας σου. Προσπάθησα να την κάνω να μην κλάψει. Προσευχόμουν να μην κλάψει. Αυτό το κόλπο σε άλλες μανάδες δεν πέτυχε. Στη μητέρα σου πέτυχε, γιατί διψούσε πολύ. Της έδινα το σάλιο μου, γιατί το γάλα μου είχε τελειώσει εδώ και μέρες. Όποια μάνα δεν κατάφερνε να κάνει το μωρό της να σωπάσει, του έκλεινε το στόμα με το χέρι της για να μην ακουστεί το κλάμα του. Το κλάμα τους θα ήταν ο θάνατός μας. Πέντε μωρά δεν άντεξαν...»

Ούτε η γιαγιά μου άντεξε και ξέσπασε πάλι σε κλάματα. Ο αδερφός μου, ο Παναγιώτης είχε κοιμηθεί μασουλώντας την πιπίλα του. Εγώ είχα ξυπνήσει, κατανοώντας τι σημαίνει Μικρασιατική Καταστροφή. Κατάλαβα ότι η αρρώστια της γιαγιάς, το να ξεχνάει, ήταν το καλύτερο για εκείνη. Εμείς όμως πρέπει να θυμόμαστε.

Η ΓΙΑΓΙΑ ΜΟΥ Η ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

«Θα βάλεις και κύμινο;»

«Εννοείται, τζιέρι μου. Κύμινο δεν θα έβαζα; Μια που το λέμε, πιάσε λίγο το βαζάκι και ρίξε τα μπαχάρια στην κατσαρόλα».

«Μάλιστα σεφ! Μόλις τελειώσουμε το μαγείρεμα θα μου πεις για τη Σμύρνη; Έχω μεγαλώσει πια. Μπορείς να μου μιλήσεις».

«Έχεις δίκιο. Είσαι ολόκληρη γυναίκα. Εξάλλου το χειρότερο που μπορούμε να κάνουμε στον τόπο μας είναι να τον ξεχάσουμε».

Έτσι ξεκίνησε η κουβέντα μας για τη Σμύρνη και την καταστροφή της. Λίγα χρόνια μετά θα συνειδητοποιούσα ότι εκείνη η συζήτηση τροφοδότησε και την ανάγκη μου για τη δημιουργία αυτού του βιβλίου. Αυτός ήταν και ο λόγος που ξεκίνησα τη σημερινή παρουσίαση με αυτά τα λόγια.

Ίσως αναρωτιέστε γιατί επέλεξα να γράψω για τη ζωή της. Η απάντηση είναι απλή. Η γιαγιά μου είχε την ατυχία να ζήσει στο πετσί της όπως και πολλοί άλλοι τη φρίκη της Μικρασιατικής Καταστροφής. Ένωσα πως έπρεπε να τιμήσω αυτούς τους ανθρώπους. Και το βιβλίο

για το οποίο θα μιλήσουμε σήμερα είναι ο τρόπος μου να το κάνω.

Η γιαγιά μου η Κατερίνα γεννήθηκε στον Κιρκιντζέ το 1902. Το χωριό της ήταν κοντά στην Έφεσο, ανάμεσα σε βουνά και απείχε δυο ώρες από τη θάλασσα. « Τη γη μας την είχε αγγίξει ο Θεός. Ήταν από αλλού φερμένη. Μπορούσες να αντικρίσεις γύρω σου κάθε λογής δέντρα, από λιόδεντρα και αμυγδαλιές μέχρι κερασιές» μου έλεγε και τα μάτια της έλαμπαν την ίδια στιγμή που το βλέμμα της έκρυβε μια υφέρπουσα θλίψη που πλέον περιστοιχίζοταν από πολυκατοικίες.

Το Κατερινιώ μου, λοιπόν, ήταν η μοναχοκόρη μιας αγροτικής οικογένειας της οποίας οι δυο γιοί σκοτώθηκαν στις 13 Σεπτεμβρίου 1922, προσπαθώντας να υπερασπιστούν την οικογένεια και την πατρίδα τους.

Στα νιάτα της, παρέλυε όλο το χωριό στο πέραςμα της. Είχε κατάμαυρα αμυγδαλωτά μάτια και κάστανα σγουρά μακριά μαλλιά. Οι γονείς της σχεδίαζαν να την παντρέψουν με τον Νικολή, τον γόη του χωριού και η πορεία της ήταν κοινή με αυτή των υπολοίπων κοριτσιών. Η κόρη μιας αγροτικής οικογένειας, ίδιας με τις περισσότερες του χωριού, θα παντρευόταν τον γιο μιας αντίστοιχης, θα φρόντιζε το σπίτι, θα γεννούσε τα παιδιά του και θα τα μεγάλωνε ενώ εκείνος θα είχε την ευθύνη για τα χωράφια τους. Όσο μίζερο κι αν ακούγεται σήμερα αυτό το πλάνο, η γιαγιά μου ήταν απόλυτα συμβιβασμένη με την ιδέα και ίσα ίσα που χαιρόταν που είχε αρραβωνιαστεί ένα τόσο όμορφο και καλό παιδί.

Τον γάμο τους τον πρόλαβε η Καταστροφή. Όταν ήμουν γύρω στα δεκατρία την είχα «τσακώσει» να κοιτάζει μια φωτογραφία τους και τη ρώτησα για τον κύριο της φωτογραφίας με την ίδια να μου απαντά όσα σας ανέφερα παραπάνω. Και όταν συνέχισα ρωτώντας τον λόγο που δεν τον είχα συναντήσει ποτέ και δεν είχα ακούσει επίσης ποτέ για εκείνον κόμπιασε και δάκρυσε. «Τα πράγματα ήρθαν έτσι που ούτε να τον σκέφτομαι δεν επιτρέπεται». Αυτά είναι περίπου όσα θα συναντήσει κάποιος στις πρώτες σελίδες του βιβλίου.

Ύστερα, ακολουθεί εκείνη η καταραμένη μέρα. Όμως, για τη συγκεκριμένη αφήγηση θεωρώ πιο σωστό να μη σας περιγράψω τα γεγονότα αλλά να σας μεταφέρω αυτούσια τα λόγια της.

«Μη με ρωτήσεις ποιος φταίει. Κάποιοι λένε ότι ευθύνονται οι Τούρκοι. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι τίποτα δεν θα συνέβαινε αν οι Ευρωπαίοι δεν έμεναν άπραγοι. Εμένα καθόλου δεν με νοιάζει ποιος είναι ο αίτιος. Εγώ ξέρω ότι εκείνη την ημέρα το μόνο που συναντούσες γύρω σου ήταν τρόμος, ουρλιαχτά, απελπισία και χλωμά πρόσωπα. Μάνες βουτούσαν από το χέρι τα παιδιά τους και έτρεχαν προς άγνωστη κατεύθυνση. Βλέπεις, όταν εμφανίζεται τόσο ξαφνικά και βίαια ο θάνατος μπροστά σου, η πυξίδα είναι περιττή. Επικρατούσε χάος. Καπνοί, φωτιά και αίμα ανακατεμένα. Το κύριο άρωμα που αναδυόταν ήταν σπίτια και σάρκες καμένες. Καμία αίσθηση δεν μπορούσε να σου προσφέρει έστω μια σταγόνα αναπνοής. Ολόκληρες ζωές παραδομένες σε μια αέναη κόκκινη, πύρινη

λαίλαπα. Η σκέψη σου πάλευε να αγγίξει τη ζωή, την επιθυμία σου να ξαναδείς τον ήλιο να ανατέλλει, να αγκαλιάσεις σφιχτά τους αγαπημένους σου. Όλα όμως δίπλα σου κραύγαζαν πως είσαι στο σκοτάδι, ανήμπορος σε μια λάσπη που άλλοι σε βούτηξαν. Οι Τούρκοι, εξαγριωμένοι σαν πεινασμένα σκυλιά, ορμούσαν καταπάνω μας, μπήγαν τις χαντζάρες τους όπου έβρισκαν ξεριζώνοντας ψυχές, βίαζαν τις γυναίκες. Κόκκινο παντού. Είτε από φωτιά είτε από αίμα. Ο κόσμος γραπωνόταν από τις βάρκες αναζητώντας ένα ψήγμα ελπίδας. Ένα σημάδι ότι ο Θεός δεν μας εγκατέλειψε ακόμα. Μερικοί ήμασταν τυχεροί και καταφέραμε να φτάσουμε στην Ελλάδα. Άλλοι πνίγηκαν μεσοπέλαγα γιατί οι βάρκες βούλιαζαν από το βάρος. Ούτε αυτές δεν άντεξαν τόση ντροπή».

Αυτά περίπου μου διηγήθηκε. Αυτά προσπάθησα να αποτυπώσω και στις επόμενες σελίδες. Η ζωή όμως της ετοιμάζε περισσότερες συμφορές ολοκληρώνοντας τον κύκλο της και επομένως και το βιβλίο αυτό.

«Μόλις φτάσαμε στην Αθήνα με τους γονείς μου εγκατασταθήκαμε στο Δημοτικό Θέατρο του Πειραιά για δυο μήνες, μέχρι που ο πατέρας μου έπιασε δουλειά και βρήκαμε ένα σπίτι. Λίγους μήνες αργότερα, μου στείλανε προξενιό τον Μανώλη, έναν πρόσφυγα από το Αϊβαλί. Ο Νικολής; Αχ, πουλάκι μου, κάποιες φορές η μοίρα παίζει περίεργα παιχνίδια... Ο Νικολής πνίγηκε ύστερα από καβγά στις βάρκες με έναν συμπατριώτη. Χρόνια μετά θα μάθαινα ότι αυτός ο συμπατριώτης ήταν ο Μανώλης. Στην προσπάθειά του να κερδίσει μια θέση στη βάρκα

τον έσπρωξε κι έτσι εκείνος βρέθηκε μόνος του για ώρες στη θάλασσα, ωστόσο πέθανε. Κανείς δεν είχε μυαλό για να τον βοηθήσει. Παρολ' αυτά το μαντάτο δεν ήταν ικανό να καταστρέψει την οικογένειά μας, όσο σοκαριστικό και καθοριστικό για τη μετέπειτα σχέση μου με τον άντρα μου κι αν ήταν. Εξάλλου εκείνη τη μέρα όλοι τους εαυτούς μας παλεύαμε να σώσουμε».

Κάπως έτσι φτάνουμε στο τέλος.

Θέλω να σας ευχαριστήσω ειλικρινά για την παρουσία σας σήμερα εδώ. Είναι εξαιρετικά τιμητικό και σημαντικό που τόσοι άνθρωποι ενδιαφέρθηκαν για τη δουλειά μου δίνοντας μου την ευκαιρία να μοιραστώ μαζί τους κάτι τόσο προσωπικό. Μέσα από την ιστορία μας ελπίζω να ταξιδέψετε κι εσείς στη Σμύρνη, που είχε μια αύρα αλλιώςτική και να χαθείτε μέσα στις σελίδες όπως χανόμουν εγώ στις αφηγήσεις της γιαγιάς μου τις οποίες θα συναντήσετε εκτενώς στην ιστορία μας. Σας ευχαριστώ και πάλι από καρδιάς.

ΣΜΥΡΝΗ

ΛΥΔΙΑ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

Εγώ δεν κατάγομαι από την Σμύρνη. Είχα ακούσει πολλά για την Καταστροφή, αλλά δεν είχα ενημερωθεί ποτέ πλήρως. Όταν πρωτοείδα να διαφημίζεται η ταινία της κυρίας Μιμής Ντενίση *Σμύρνη μου Αγαπημένη*, με θέμα την ιστορία αυτού του τόπου, μου κέντρισε πολύ το ενδιαφέρον. Ήθελα πολύ να τη δω και έτσι έγινε.

Ήταν ανατριχιαστική. Θλίψη, πόνος και θαυμασμός ήταν τα συναισθήματά μου. Αμέσως μετά πήγα και παρακολούθησα την παράσταση που ήταν η συνέχεια της ταινίας *Κι από Σμύρνη Σαλλονίκη*. Με άγγιξαν και τα δύο έργα τόσο πολύ που άρχισα να ερευνώ σπιθαμή προς σπιθαμή τα πάντα σχετικά με τη Σμύρνη και την τραγική καταστροφή της. Ήθελα να ανακαλύψω αυτή την ναζιάρα και κοσμοπολίτισσα πόλη...

Σμύρνη μία λέξη ολόκληρη ιστορία...

Δεν είχαν σταματήσει όλο το βράδυ οι πυροβολισμοί. Έως την προκυμαία ακούγονταν οι βανδαλισμοί. Τα ξημερώματα μαζέψαμε τα πράγματά μας και φύγαμε. Κατάφεραν και χώρεσαν μέσα σε μία μικρή βαλίτσα στιγμές, συναισθήματα και όνειρα πολλών χρόνων.

Κράτησα τα δάκρυά μου γιατί είχαμε μεγάλο ταξίδι μπροστά μας, μα η καρδιά μου είχε διαλυθεί σε χίλια μικρά μικρά κομμάτια.

Φτάσαμε στο λιμάνι. Λίγο πιο κάτω θα μας περίμενε ένα βαρκάκι για να φύγουμε. Το μόνο που ακουγόταν ήταν κραυγές, φωνές και ουρλιαχτά. Άλλοι έτρεχαν για να προλάβουν να φύγουν και να γλυτώσουν, άλλοι έπεφταν νεκροί, μάνες παρακαλούσαν να πάρουν τα παιδιά τους και να αφήσουν εκείνες, παιδιά έκλαιγαν και βασανίζονταν από τον πόνο και τον τρόμο, οικογένειες έψαχναν τα χαμένα μέλη τους. Παντού υπήρχε φωτιά και καπνοί.

Ποιός άνθρωπος άραγε δεν πονάει τούτη την στιγμή; Ανάμεσα στα κλάματα και τα ουρλιαχτά, ένα είναι το βαθύ νόημα, η αλήθεια... ο ξεριζωμός, η εγκατάλειψη του σπιτιού σου, ο χαμός των ανθρώπων που αγαπάς, αυτά δεν ξεπερνιούνται. Ακόμα και ένας άνθρωπος που δεν το έχει ζήσει μόνο στην σκέψη ανατριχιάζει.

Κάποια στιγμή άκουσα ένα παιδάκι πολύ μικρό, ήταν δεν ήταν γύρω στα πέντε, να φωνάζει και να ρωτάει το μεγαλύτερο αδερφάκι του «πού είναι η μαμά και ο μπαμπάς;» και εκείνο να μην απαντάει, μη μπορώντας να ξεστομίσει τη λέξη «θάνατος». Τα δύο αδέρφια τώρα πια είχαν μείνει μόνα και έπρεπε να φροντίσουν το ένα το άλλο. Τόσο μικρά παιδιά, κι όμως, αυτό που μόλις είχαν ζήσει τα είχε ωριμάσει απότομα.

Ξαφνικά, μέσα στο χάος, εκεί που κρατούσα τον άντρα μου και την κόρη μου, μαύρισαν όλα. Οι Τούρκοι άρπαξαν τον άντρα μου προς του μέρος τους και άρχισαν να τον

χτυπάνε με όλη τους την δύναμη. Υπήρξε μία πάλη που διήρκεσε μόλις λίγα λεπτά. Μετά από λίγο έπεσε νεκρός στο δρόμο! Άρχισα να σπαράζω και να κρατάω όλο και πιο σφιχτά το παιδί μου που έκλαιγε και φώναζε τον πατέρα της. Προσπάθησα να πάω προς το μέρος του, μα δεν τα κατάφερα, τον έσυραν και τον πήραν μαζί τους...

Έτρεξα με όλη μου την δύναμη να προλάβω να πάω στη βάρκα παίρνοντας στην αγκαλιά μου την κόρη μου. Ήταν δέκα χρονών και μόλις είχε δει να δολοφονούν τον πατέρα της. Άραγε θα το ξεπεράσει κάποτε; Μα πριν προλάβω να ξεφύγω, με άρπαξαν κι εμένα. Πάλεψα για να μη χωρίσουν τα χέρια μας, για να μη νιώσει ξανά η κόρη μου τον τρόμο που είχε ζήσει λίγα λεπτά πριν. Και τα κατάφερα. Η αγάπη της μάνας είναι ανίκητη. Μα πριν προλάβω να την αγκαλιάσω και πάλι, μου την πήραν. Όρμηξα καταπάνω τους φωνάζοντας το όνομά της και χτυπώντας τους με τη δύναμη που απέκτησα στην σκέψη της αρπαγής της Άννας μου, μα ήταν μάταιο. Την πήραν και αφού τη βίασαν, τη σκότωσαν μπροστά μου. Ήταν τόσο διασκεδαστικό για εκείνους που άρχισαν να γελάνε και να κοροϊδεύουν το άψυχο σώμα της...

Πέθανα την ίδια στιγμή μαζί της. Δεν μου είχε απομείνει τίποτα πια. Είχα χάσει το σπίτι μου, την πατρίδα μου και τη ζωή μου ολόκληρη, την οικογένειά μου.

Ένας απ' τους Τούρκους κρατούσε το μαχαίρι, με το οποίο μόλις την είχε σκοτώσει, με τη λαβή προς τα

έξω. Έπεσα πάνω του και καρφώθηκα. Ήταν το μόνο που μπορούσα να κάνω. Μεγαλύτερο πόνο από ό,τι είχα βιώσει σε αυτά τα λίγα λεπτά δεν είχα βιώσει ποτέ ξανά.

Έπεσα κάτω ζητώντας συγχώρεση από τον Θεό που δεν μπόρεσα να σώσω την κόρη μου και έκλεισα τα μάτια μου...

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΜΑΛΙΑ ΚΟΚΑ

«Τα τελευταία της λόγια ήταν “σε μισώ”... Έκλαψα μερό-
νυχτα για εκείνη».

Από μικρό κοριτσάκι που ήμουν, η μόνη ιστορία που ήθελα να ακούω πριν κοιμηθώ ήταν αυτή της Ισμήνης. Και πάντα ήθελα να την ακούω με τη γλυκιά και νοσταλγική φωνή της γιαγιάς μου.

«Γκρέμισαν την Ευαγγελική Σχολή όπου πηγαίναμε εγώ και τα αδέρφια μου. Όταν φτάσανε οι Τούρκοι στο σπίτι μας, στη Σμύρνη, με πήραν εμένα και την αδελφή μου, την Αργυρώ, ως δούλες σε ένα αριστοκρατικό σπίτι. Δεν προλάβαμε να χαιρετήσουμε ούτε τους γονείς, ούτε τα αδέρφια, ούτε τους φίλους μας. “Να την προσέχεις!” φώναξε η μάνα, “σας αγαπώ πολύ!”. Δεν πρόλαβα να της απαντήσω, μας είχαν ήδη πάρει απ’ το χέρι.

Όταν φτάσαμε στο σπίτι των Αχμέτ, στην Αττάλεια, ένας κύριος ψηλός, με καστανά μαλλιά και πολύ αδύνατος, άρχισε να μιλάει με εκείνους που μας πήραν. Τους φώναζε μανιωδώς, καθώς εγώ προσπαθούσα να καθησυχάσω την Αργυρώ, η οποία ήταν έτοιμη να βάλει τα κλάματα. Μετά από κάποια ώρα μάθαμε πως η οικογένεια

ξέρει ελληνικά και θα μπορέσουμε να συνεννοηθούμε εύκολα με τα αφεντικά μας.

Ο κύριος και η κυρία Αχμέτ, δυστυχώς δεν θυμάμαι τα ονόματά τους, ήταν πολύ καλοί άνθρωποι και συνεχώς ευγενικοί μαζί μας. Μας παραχώρησαν ένα απ' τα πολλά δωμάτιά τους για να μπορούμε να μείνουμε. Όλα φαίνονταν καλά μέχρι που μια μέρα...

– Θέλω να φύγω από 'δώ. Ισμήνη, σε παρακαλώ, πάμε πίσω στη μαμά. Μου λείπει. Τη θέλω.

– Αργυρώ μου, το ξέρω. Και μένα μου λείπουν όλοι πάρα πολύ. Μα η ζωή μας πλέον ανήκει εδώ και δυστυχώς δεν μπορούμε να το αλλάξουμε αυτό. Αλλά σου το υπόσχομαι, όταν θα έχουμε την ευκαιρία θα πάμε να τους δούμε.

– Αλήθεια;

– Ναι, Αργυρούλα μου. Αλήθεια.

– Σ' αγαπώ πολύ Ισμήνη. Είσαι η καλύτερη αδελφή.

– Κι εγώ σ' αγαπώ, Αργυρώ μου.

Την αγκάλιασα σφιχτά έτσι ώστε να νιώσει ασφάλεια μαζί μου, έκλαιγε κάθε βράδυ για το σπίτι μας και την οικογένειά μας. Είναι το πιο συμπαθές και αγαπητό πρόσωπο στη ζωή μου. Είναι τόσο μικρή κι όμως τόσο ώριμη.

Μία μέρα που έπλενα τα πιάτα κι η Αργυρώ έστρωνε τα κρεβάτια, μπήκε στην κουζίνα ένας νεαρός. Θα 'ταν δε θα 'ταν στην ηλικία μου, άντε λίγο πιο μεγάλος. Φαντάστηκα πως ήταν γιος του κύριου Αχμέτ και έτσι του είπα:

– Εμ, οι γονείς σου έφυγαν από νωρίς. Αν θελήσεις κάτι, είμαι εγώ εδώ.

– Γεια. Εεε... δεν ξέρω πολύ καλά ελληνικά, αλλά νομίζω μπορώ να σου μιλήσω.

– Εννοείται! Είμαι η Ισμήνη.

– Εκρέμ, χάρηκα.

Μιλήσαμε για αρκετή ώρα και έμαθα πως οι γονείς του είναι μεγαλοεπιχειρηματίες και πως κατακτούν συνεχώς καινούργια εδάφη. Ο Εκρέμ είχε και μια μικρή αδελφή, τη Δάφνη, η οποία ήταν στην ίδια ηλικία με την Ισμήνη. Αποδείχτηκε πως είχαν γίνει ήδη φίλες.

Ένα βράδυ ο κύριος Αχμέτ μας άκουσε να προσευχόμαστε. Τα λόγια της προσευχής τον άγγιξαν και η καρδιά του τον οδήγησε προς τον σωστό δρόμο. Η γυναίκα του θύμωσε πολύ, καθώς είχε αποδεχτεί την πίστη μας, αλλά δεν ήθελε να επηρεαστεί η οικογένειά της. Η Αργυρώ της μίλησε αρκετές φορές για τα μαρτύρια που πέρασε ο Υιός του Θεού και για τον πόνο της Παναγιάς μητέρα μας, η οποία έζησε να δει το παιδί Της να πεθαίνει. Μετά από ώρες και ώρες, μέρες και μέρες ο πειρασμός την άφησε. Η οικογένεια Αχμέτ ήταν πλέον χριστιανή.

Πολλά καλά είχαμε μέχρι τότε. Όμως οι αρπαγές και οι λεηλασίες δεν σταμάταγαν με τίποτα. Και ύστερα, καλούμαστε να μάθουμε πως οι Τούρκοι γκρέμισαν το σπίτι μας, σκοτώνοντας την αδελφή μας την Αντιγόνη και τη μητέρα μας, παίρνοντας τον πατέρα μας ως δούλο για τα χωράφια κάποιας οικογένειας και ο Νικόλας με τον Αντρέα, τα αδέρφια μας, επιβίωσαν, μα περιπλανιούνται μόνοι τους και είναι μικρά παιδιά!

- Υποσχέθηκες να πάμε να τους δούμε! Αλλά δεν προλάβαμε. Σε μισώ, είπε και έφυγε απ' το σπίτι η Αργυρώ.

Έψαξα παντού για να τη βρω. Δεν ήταν πουθενά. Η κυρία Αχμέτ είχε ανησυχήσει πολύ.

- Παναγία μου! Το παιδί, θα τρέχει μόνο του στους δρόμους. Τι θα κάνουμε; Θα σκοτωθεί εκεί έξω!

- Μην ανησυχείτε. Θα τη βρούμε. Όλα θα πάνε καλά.

- Πάμε να την ψάξουμε μαζί, Ισμήνη. Εσείς, μπαμπά, γυρίστε σπίτι.

- Σε ευχαριστώ πάρα πολύ, Εκρέμ.

- Έλα, πάμε!

Μετά από δύο ώρες τη βρήκα σωριασμένη. Τρέξαμε σπίτι μήπως καταφέρουμε να τη σώσουμε, αλλά μάταια.

Εκείνο το βράδυ την είδα στο όνειρο μου να λέει:

- Ισμήνη, δε σε μισώ... Συγγνώμη. Είσαι η καλύτερη αδελφή. Ήσουν πάντα εκεί για μένα, με προστάτευες, με τάζεις, έπαιζες μαζί μου, με βοηθούσες στα μαθήματα... Κι εγώ αντί να σου πω πόσο σ' αγαπώ και σε θαυμάζω, σε στεναχωρώ και σε αγχώνω. Συγγνώμη, Ισμήνη. Σε λατρεύω.

- Αργυρώ μου... Κι εγώ σ' αγαπώ, ψυχούλα μου. Καλό παράδεισο να 'χεις.

- Γλυκούλα... Δε θα το ξεπεράσει ποτέ.

- Ναι, κι εγώ το ίδιο πιστεύω.

- Δεν σε μπερδεύει όμως το χαμόγελό της; Δεν εξαφανίζεται ποτέ απ' το πρόσωπό της!

– Μακάρι να μπορούσα να της μοιάσω... Εκρέμ!

Και κάπως έτσι συνεχίστηκε η ζωή μου. Μεγάλωσα στο σπίτι των Αχμέτ και προσπαθούσα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το χαμόγελό μου να μη χαλάσει ποτέ...»

Όταν μια μέρα διάβασα το γράμμα πίσω απ' τη φωτογραφία της γιαγιάς μου με τα αδέρφια της, κατάλαβα πως η ιστορία της ήταν πέρα για πέρα αληθινή. Το γράμμα ήταν απ' τον Εκρέμ και η Ισμήνη ήταν η γιαγιά μου! Τότε συνειδητοποίησα τον λόγο που προσευχόταν κάθε βράδυ μπροστά σ' αυτήν τη φωτογραφία.

ΤΑΣΟΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΟΥ

ΘΩΜΑΣ ΚΟΡΑΚΑΣ

Όλα τελείωσαν. Γνωρίζαμε ότι γειτονικά χωριά είχαν ήδη ισοπεδωθεί. Αλλά ποτέ δεν φανταζόμασταν ότι θα έφταναν στη Φάτσα τόσο γρήγορα.

Μας πέτυχαν εν μέσω αναχώρησης. Ένα πλοίο μας περίμενε στον Βόσπορο. Παντού το μόνο που μπορούσες να δεις και να αφουγκραστείς ήταν σκηνές βίας και κραυγές πόνου. Στην εκκλησία, ένας παπάς χτυπούσε νευρικά τη καμπάνα, παραπέμποντας τους εναπομείναντες κατοίκους του χωριού να τρέξουν προς την ακτή. Ανάμεσά τους και η οικογένειά μου, γνωστοί ως Χαλκιδαίοι. Χαλκιδαίοι καθώς ο πατέρας μου, ο Ιάκωβος, ασκούσε το επάγγελμα του χαλκιά. Ενώ εγώ, ήμουν ο μεγάλος γιόκας και βοηθός του, Τάσος το όνομά μου.

Καθώς εγώ, η μάνα, ο πατέρας και τα αδέρφια μου τρέχαμε αλαφιασμένα προς την ακτή, μπροστά στα μάτια μου, το σπίτι του καλύτερού μου φίλου, του Τζαμάλ από την Αρμενία, τυλιγόταν στις φλόγες, σέρνοντας μαζί του στον Κάτω Κόσμο τους γονείς του παιδιού που ανώφελα ούρλιαζαν σπαραχτικά για βοήθεια. Πιο κάτω, ο ίδιος ο Τζαμάλ έτρεχε σπαράζοντας στο κλάμα, προτού του διαπεράσει τη σάρκα η ξιφολόγη του Τούρκου

στρατιώτη που τον είχε πάρει στο κατόπι. Ο Τούρκος δεν ήταν ούτε δυο χρόνια μεγαλύτερος από εμένα, ενώ ο Τζαμάλ ήταν στην ηλικία μου.

Όμως προτεραιότητα των Τούρκων ήταν οι κληρωτοί, οι άντρες που βρίσκονταν σε στρατεύσιμη ηλικία, όπως ο πατέρας μου. Για αυτόν τον λόγο ο πατέρας μάς άφησε στα χέρια του έμπιστου Λεβαντίνου βοηθού του, που τον βοηθούσε στο μαγαζί, ενώ εκείνος έτρεξε μαζί με μερικούς άλλους να βρει καταφύγιο ώστε να μη μας κυνηγήσουν οι Τούρκοι. Αλλά ο έρμος δεν τα κατάφερε καθώς οι στρατιώτες τον πυροβόλησαν στο στήθος με το που τον πήραν χαμπάρι.

Παρόλη την απώλεια, έπρεπε να συνεχίσουμε. Εγώ ήμουν ντυμένος με ρούχα της αδερφής μου, έχοντας παντού χρήματα ραμμένα στα στριφώματα των ρούχων. Ο μπέμπης αδερφός μου, που ακόμα δεν του είχαμε βγάλει όνομα, ήταν δεμένος στη κοιλιά ενός αρνιού όπως ο Οδυσσέας. Ο μικρότερος αδερφός μου, ο Κωνσταντίνος, ήταν τυλιγμένος μέσα σε χαλί σαν την Κλεοπάτρα την Αιγύπτια, κουβάλα στη μάνα μου, ενώ η μάνα με την αδερφή μου τη Δέσποινα είχαν καλύψει τα πρόσωπά τους με ένα μαντήλι και προσπαθούσαν να τρέξουν όσο πιο γρήγορα μπορούσαν.

Όταν επιτέλους ανεβήκαμε στο πλοίο και βάλαμε πλώρη για το ταξίδι του νόστου, μπορούσαμε πλέον να δούμε από μακριά το χωριό μας που κάπνιζε σαν τσιγάρο μισοσβησμένο. Πολλά έντονα συναισθήματα κατέκλυσαν εκείνη τη στιγμή το λιγοστό πλήρωμα του πλοίου, που κατάφερε να επιζήσει τη σφαγή.

Αφού φτάσαμε με το καράβι στη Θεσσαλονίκη, ξεκινήσαμε το ταξίδι μας με τα πόδια μέχρι τη Δράμα, όπου είχε μεγαλύτερες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης. Όταν πλέον φτάσαμε εξουθενωμένοι, εγκατασταθήκαμε στα χωράφια της Δράμας, στήνοντας πρόχειρα αντίσκηνα.

Η μάνα μου, ως ευρέως γνωστή και γραμματισμένη δικηγόρος, σεβαστή από άντρες και γυναίκες, ανέλαβε να οργανώσει ποιος θα πάρει τι, πώς θα πλένουμε τα ρούχα μας, πώς θα πλενόμαστε, πώς θα καλλιεργήσει ο καθένας τη γη του και πώς θα εξασφαλίσουμε νερό.

Δυστυχώς όμως η θέλησή της να τους βοηθήσει όλους της γύρισε σε κακό. Ένα πρωινό που τα παιδιά του καταυλισμού έπαιζαν γύρω από το αυτοσχέδιο πλυσταριό, μια βάρνα από ξύλα και ένα καζάνι με νερό που έβραζε πάνω από φωτιά, ένα παιδί κατά λάθος έσπρωξε το καζάνι με το βραστό νερό πάνω στο μπέμπη αδερφό μου, σκοτώνοντάς τον ακαριαία. Χολωμένη η κακόμοιρη μάνα μου η Μαρία, παίρνει εμένα και τα αδέρφια μου και χωρίς να αποχαιρετήσουμε κανέναν, αναχωρούμε για τη «νέα πατρίδα». Τη Νέα Ιωνία.

Όταν τελικά φτάσαμε στον Βόλο, η μάνα μας έπιασε δουλειά ως πλύστρα σε ένα ορφανοτροφείο, όπου μπορούσαμε να μένουμε και εμείς σαν παιδιά του ορφανοτροφείου. Αργότερα όμως, όταν το κράτος άρχισε να παραχωρεί στους πρόσφυγες από την Ιωνία κάποια κουπόνια μηδαμινής αξίας, μας στερήθηκε το προνόμιο κατοίκησης στο ορφανοτροφείο και η δύσμοιρη η μάνα μας, που ο μόνος λόγος που συνέχιζε ήταν οι λιγοστές ελπίδες

που είχε για να μας αναθρέψει σαν φυσιολογικά παιδιά, αναγκάστηκε να αρκεστεί στα κουπόνια και στο προσφυγικό σπίτι που μας παραχωρήθηκε για να μας μεγαλώσει.

Στο σπίτι αυτό ζούσαν αρκετές ακόμα οικογένειες. Εμείς ζούσαμε στο υπόγειο, μαζί με τους αρουραίους, ενώ η τουαλέτα μας ήταν κοινόβια και βρισκόταν δίπλα στον πολυσύχναστο δρόμο.

Τώρα πλέον το φτωχό σπιτάκι μας έχει γίνει μουσείο και μνημείο της ιωνικής παράδοσης και κληρονομιάς και με ευλάβεια παραδίδω τούτη τη κληρονομιά στις επόμενες γενεές για να τη διατηρήσουν και να την τιμήσουν καθώς πρέπει.

Τάσος το όνομά μου.

Η ΑΥΓΗ

ΝΙΚΗ ΚΟΥΚΑ

Και τώρα; Τι κάνουμε; Τι θα γίνει; Τι κάνει ο μπαμπάς;
Πριν λίγες μέρες ήταν όλα ήρεμα! Τώρα γιατί όχι;

Με λένε Ζορίνα. Γεννήθηκα στη Μαριούπολη της Ουκρανίας πριν από επτά χρόνια από μπαμπά Ουκρανό και μητέρα Ελληνίδα. Πριν λίγες μέρες στην πατρίδα μου ξέσπασε πόλεμος. Εγώ και η μαμά φύγαμε! Όλοι ήθελαν να φύγουν...! Δεν ήταν ωραία... Δεν παίζαμε. Ο μπαμπάς όμως...

Φτάσαμε στην Ελλάδα! Εδώ γεννήθηκε η μαμά μου, γι' αυτό ήρθαμε. Έχουμε και σπίτι! Ήταν της γιαγιάς μου. Είναι παλιό, με μεγάλα ξύλινα έπιπλα και κεντήματα στους τοίχους. Έχω και δικό μου δωμάτιο! Έχει κρεβάτι, δίπλα ένα κομοδίνο, βιβλιοθήκη και γραφείο. Μου αρέσει να είμαι στο καινούργιο μου δωμάτιο. Είναι ήσυχα και έχω χρόνο να σκεφτώ. Δεν μπορώ να βλέπω συνέχεια τη μαμά να κλαίει και να ανησυχεί. Ο μπαμπάς θα έρθει να μας βρει! Μου το υποσχέθηκε...

Πλέον μένω στη Θεσσαλονίκη. Δεν ξέρω κανέναν εδώ. Είμαι μόνη. Δεν έχω φίλες. Ή μάλλον όχι... Τώρα που το σκέφτομαι ίσως έχω βρει μία. Τη λένε Αυγή και έχουμε τόσα κοινά! Βασικά, μπορεί και όχι... Γεννήθηκε

πριν από περίπου εκατό χρόνια σε μια πόλη που δεν είχα ξανακούσει. Σμύρνη τη λένε! Μάλλον ζούσε κι εκείνη εδώ! Σ' αυτό το δωμάτιο, σ' αυτό το σπίτι...

Όταν πρωτομπήκα εδώ και άρχισα να τακτοποιώ, άνοιξα ένα συρτάρι και βρήκα μέσα ένα παλιό τετράδιο. Το ξεφύλλισα και κατάλαβα πώς ήταν ένα ημερολόγιο. Άρχισα να διαβάζω και νόμιζα πως έβλεπα τη σκέψη μου γραμμένη σε χαρτί. Η μόνη διαφορά, ο τόπος, ο χρόνος και ο «εχθρός». Άσχημη λέξη αυτή η τελευταία! Ξεχειλίζει μίσος και οργή. Άχρηστα συναισθήματα...!

Το ημερολόγιο ξεκίναγε κάπως έτσι...

13/06/1922

Με λένε Αυγή. Γεννήθηκα στη Σμύρνη της Μικρασίας πριν από επτά χρόνια και μένω μαζί με τους γονείς μου στα Ελληνικά. Πηγαίνω στο δημοτικό και στο σχολείο υπάρχουν παιδιά απ' όλες τις συνοικίες! Έχω φίλους και απ' τα αρμένικα και απ' τα τουρκικά... Το καλύτερο μου είναι όταν η μαμά του Χικμέτ μας φωνάζει σπίτι και μας τρατάρει μπακλαβά. Αλλά και εμείς κάνουμε τραπέζια! Η μαμά είναι χρυσοχέρα! Φτιάχνει έναν μουσακά...! Είναι ωραία η ζωή στη Σμύρνη! Ήρεμη...

09/09/1922

Σήμερα όλα είναι τόσο διαφορετικά! Δεν είναι αυτή η Σμύρνη μου! Δεν μοιάζει σε τίποτα! Η ηρεμία εξαφανίστηκε. Παντού ακούγονται κραυγές... Όλοι είναι τρομαγμένοι.

Πρώτη φορά είδα τους γονείς μου να μαλώνουν. Η μαμά παρακάλαγε τον μπαμπά να μην φύγει αλλά αυτός

επέμενε. Δεν ξέρω που πήγε. Πάντως πριν φύγει με αγκάλιασε, με φίλησε και μου ψιθύρισε πως με αγαπάει και πως θα επιστρέψει. Κάτι όμως στη φωνή του ήταν διαφορετικό. Και τα μάτια του γεμάτα δάκρυα. Ποιος ξέρει; Ίσως ήταν στεναχωρημένος που μάλωσε με τη μαμά.

Εκείνη, όταν έφυγε, ούρλιαξε το όνομα του και με άρπαξε στην αγκαλιά της. Έκλαιγε, έκλαιγε πολύ! Μου είπε να ετοιμαστώ για να φεύγουμε. Δεν καταλαβαίνω. Πού πάμε; Τι συμβαίνει;

Έκανα ό,τι μου είπε. Μέσα στην επόμενη ώρα φύγαμε. Πήγαμε στο Κορδελιό. Αλλά ο μπαμπάς δεν ήταν πουθενά... Έβλεπα χιλιάδες ανθρώπους, όμως ο μπαμπάς πουθενά! Δεν άντεξα. Έβαλα τα κλάματα. Παντού υπήρχαν τρομαγμένα πρόσωπα, ματωμένα κορμιά και μια αποπνικτική μυρωδιά... Αγκάλιασα σφιχτά τη μέση της μαμάς και δεν την άφηνα να κάνει βήμα!

Στο Κορδελιό μείναμε ώρες, ίσως και μια ολόκληρη μέρα... Ο χρόνος είχε σταματήσει! Το μόνο που πρόσεχα είναι να κρατάω πάντα τη μαμά! Δεν την άφησα στιγμή! Φοβόμουν! Δεν ξέρω πώς να στο πω... Ένιωθα μια υπέρμετρη απειλή! Άραγε να είναι πόλεμος αυτό; Μας είχαν πει γι' αυτόν στο σχολείο, αλλά δεν έδωσα σημασία. Πόλεμος; Τι βλακεία! Ήταν μίλια μακριά από μένα! Κι αν όχι; Έτσι είναι ο πόλεμος; Αν είναι έτσι εγώ δεν τον θέλω! Δεν μ' αρέσει!

11/09/1922

Δεν είμαστε πια στη Σμύρνη... Φύγαμε. Ψες αργά φτάσαμε στη Χίο. Έζησα τις δύο πιο εφιαλτικές μέρες της ζωής μου! Να 'ναι οι τελευταίες... Δεν αντέχω. Φοβάμαι πολύ!

22/09/1922

Στη Χίο δεν ξέρω πόσο θα κάτσουμε. Ούτε η μαμά ξέρει... Από τότε που φύγαμε έχει αλλάξει... πολύ! Ήταν νέα, τώρα τα χαρακτηριστικά της έχουν σκληρύνει και τα μάτια της είναι θλιμμένα... Σήμερα το βράδυ με ξύπνησε απ' τις φωνές της. Ζητούσε απεγνωσμένα τον μπαμπά και καταλάβαν κάποιους Νεότουρκους, κάποιους Τσέτες, δεν κατάλαβα. Πάντως δίκιο έχει. Κι εμένα μου λείπει ο μπαμπάς. Αλλά θα μας βρει! Μου το υποσχέθηκε...

Δεν άντεξα άλλο. Τα μάτια μου βούρκωσαν. Ξέσπασα σε λυγμούς. Όλα είναι τόσο ίδια και συνάμα τόσο μακρινά! Ο δικός μου ο μπαμπάς πού να είναι άραγε;

30/10/1922

Σήμερα ήρθαμε στη Θεσσαλονίκη, στη γιαγιά. Δυσκολευτήκαμε πολύ, αλλά τελικά πείσαμε κάποιους ντόπιους να μας περάσουν με το πλοιάριο τους απέναντι. Συμφώνησαν με τη μαμά κάμποσες λίρες απ' το κομπόδεμά μας και τα καταφέραμε. Το σπίτι της γιαγιάς είναι πανέμορφο! Με μεγάλα ξύλινα έπιπλα και κεντήματα στους τοίχους! Έχω και δικό μου δωμάτιο! Έχει κρεβάτι, δίπλα ένα κομοδίνο, βιβλιοθήκη και γραφείο. Μου αρέσει! Η γιαγιά με προσέχει πολύ. Μου κάνει όλα τα χατίρια!!!

05/11/1922

Γιατί; Αφού όλα άρχισαν να φτιάχνουν!

Σήμερα ήρθε στο σπίτι ένας περίεργος άντρας. Ζήτησε τη μαμά. Κλείστηκαν οι δυο τους στην κρεβατοκάμαρα και

στο σπίτι επικράτησε σιγή... Όμως ύστερα από λίγο ακούστηκε μια κραυγή! Η μαμά!!! Έτρεξα γρήγορα κοντά της. Έκλαιγε! Έκλαιγε γοερά! Όπως εκείνη... την πρώτη μέρα... την πρώτη μέρα του κακού! Ο μπαμπάς...! Γιατί; Γιατί; Δεν πρόλαβα! Δεν πρόλαβα να καταλάβω τι συμβαίνει! Δεν πρόλαβα να του πω κι εγώ πόσο τον αγαπώ! Άραγε να με βλέπει ο Άγγελος μου; Γιατί ήταν πραγματικά Άγγελος και στο όνομα και στην ψυχή...

Ίσως ήταν το πιο δύσκολο βράδυ της ζωής μου! Ορκίστηκα ότι μπροστά στη μαμά δεν θα κλάψω αλλά όταν τα φώτα σβήνουν δεν...

Έκλεισα το ημερολόγιο απότομα. Άκουσα φωνές στην κουζίνα. Έτρεξα να δω τι συμβαίνει. Ρώτησα τι έγινε. Δεν απάντησε. Δεν χρειάστηκε. Κατάλαβα. Ο μπαμπάς μου... ΚΑΙ ο μπαμπάς μου... Τα δάκρυα μου έτρεξαν καυτά στα μαγουλά μου και ύστερα στο πάτωμα... στο ίδιο αυτό πάτωμα...

Τι Άγγελος; Τι Άνχελ; Τι Σμύρνη; Τι Ουκρανία; Τι τώρα; Τι εκατό χρόνια πίσω; Ποια η διαφορά; Μόνο καταστροφές σε τούτον τον κόσμο! Το μόνο που θέλω είναι να ανατείλει επιτέλους η αυγή... ή η ζορίνα... Έτσι κι αλλιώς είναι το ίδιο...

ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΠΛΗΓΕΣ

ΔΑΜΙΑΝΗ ΚΟΥΜΕΝΗ

Ένα ακόμη δειλινό σιγόςβηγε. Παρακολουθούσα τον μικρό που έπαιζε ανέμελος στις αλάνες, περιμένοντας υπομονετικά να τηρήσει την υπόσχεσή του και να επιστρέψει πριν χαθεί το φως του ήλιου. Και πράγματι, απάνω που ετοίμαζα το κατσάδιασμα που θα ακολουθούσε, τον ακούω να φωνάζει απ' την αυλόπορτα. Κρατούσε ένα φυλλάδιο εκδηλώσεων μνήμης για τα εκατό χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή και τα απονήρευτα ματάκια του καρφώθηκαν στη φωτογραφία που είχε πάνω: μια γιαγιά, πρόσφυγας, που κλαίγοντας κρατούσε αγκαλιά ένα βρέφος. Είχε ταραχθεί πολύ η αθώα ψυχούλα του παιδιού με τη φωτογραφία εκείνη.

«Μαμά, έτσι έδωξαν και την προγιαγιά; Και τον προπαπού; Έτσι κρατούσαν στα χέρια τους τη γιαγιά;».

Έσκυψα, τον σήκωσα στην αγκαλιά μου. Είχε κάθε δικαίωμα να ξέρει. Αυτή η ιστορία δεν τον αφορούσε μόνο ως Έλληνα αλλά και ως απόγονο προσφύγων Μικρασιατών. Μα πώς να ξεστομίσεις σε μια αθώα ψυχή, έστω και στο ελάχιστο, τα όσα έγιναν;

«Πέρασαν δύσκολα οι παππούδες σου, καρδιά μου. Μα να, ζούμε και αναπνέουμε! Να νιώθεις περήφανος που τα κατάφεραν, που είσαι Έλληνας!»

Μέχρι το βράδυ που πήγε για ύπνο, είχε πάψει να ρωτά. Είχαμε υποσχεθεί ο ένας στον άλλο, σαν μεγαλώσει, να πούμε κάποιες αλήθειες, μα μέχρι τότε δεν θα ρωτούσε ξανά. Κάθε φορά που ρωτούσε άνοιγε μέσα μου η πληγή του τότε και οι εικόνες ζωντάνευαν, όπως μου τις διηγήθηκαν οι γονείς μου. Θυμάμαι, όταν ήμουν παιδί, να ρωτάω με την ίδια περιέργεια. Θυμάμαι το βλέμμα της γιαγιάς να σκοτεινιάζει και να βουρκώνει. Ούτε εκείνη μού έλεγε. Κι όταν μεγάλωσα και έμαθα την αλήθεια, κατάλαβα πως τέτοιες θηριωδίες δεν λέγονται σε ένα παιδί. Ρουφούσα όμως πάντοτε τα ατέρμονα πολιτικά και σμυρναίικα παραμύθια τους.

Όταν πια βεβαιώθηκα πως ο μικρός κοιμόταν, έτρεξα στο πατάρι. Εκεί είχα κρυμμένο το πολυτιμότερο φυλαχτό μου: ένα σεντούκι γεμάτο Μικρασία, γεμάτο μνήμες και πληγές. Το άνοιξα με δέος. Μέσα, η μοναδική φωτογραφία που κατάφεραν οι παππούδες μου να φέρουν μαζί τους. Η χαρούμενη εικονιζόμενη οικογένεια μαρτυρούσε τα όμορφα εκείνα χρόνια πριν τον ξεριζωμό. Πιο βαθιά στο σεντούκι, καλά προστατευμένο, ήταν το χειρόγραφο σημειωματάριο της γιαγιάς. Με τρεμάμενα πάντα χέρια το άνοιξα, προσέχοντας τα δάκρυά μου μη το μουσκέψουν.

Έχουμε μέρες πια στον νέο μας τόπο. Σκέφτηκα να γράψω όσα θυμάμαι και όσα έζησα. Οι αναμνήσεις μου είναι το μόνο πράγμα που πήρα μαζί φεύγοντας και οι μόνες που μπορώ να αφήσω κληρονομιά στα παιδιά μου. Μαζί και

μια φωτογραφία δική μου και του Εμμανουήλ, με τη μικρή μας Ιώ, την πρωτοκόρη μας. Ήταν ωραία τα χρόνια εκείνα, μα διάβηκαν τόσο γρήγορα! Τις μαύρες μέρες της προσφυγιάς, πώς να τις ξεστομίσει κανείς... Μα ξέρω πως πρέπει να σφίξω την καρδιά μου να τα πω, να ξέρουν οι νέες γενιές την Ιστορία τους.

Από καιρό, Τσέτηδες και άτακτες μονάδες έκαναν βαρβαρότητες, μα ποιος να φανταζόταν ως πού μπορούσε να φτάσει ο νους του ανθρώπου σαν τυφλωνόταν από άδικο μίσος. Ένα πρωί ακούστηκε πως θα γίνει ανταλλαγή και χαρήκαμε, γιατί θα πηγαίναμε στη Μάνα Ελλάδα. Μα δε σύμφερε των Τούρκων να φύγουμε, εμείς οι Έλληνες κρατούσαμε το εμπόριο, πουλούσαμε τηνπραμάτεια τους, δίναμε δανεικά. Από εμάς αγόραζαν φτηνότερα και είχαν ένα σωρό εξυπηρητήσεις.

Μια μέρα μάθαμε πως ήρθε κλεισμένο σ' ένα τενεκεδάκι ένα γράμμα για τον παπά. Σε δυο μέρες το γράμμα ανοίχτηκε σε τόπο κρυφό. Έλεγε να πισοχωρούμε και να φύγει η χωροφυλακή. Πράγματι, τη δεύτερη μέρα ήταν περίεργη η κίνηση στο χωριό. Είχαν επιτάξει το σχολείο, οι χωροφύλακες πήγαν στον Τουρκομαχαλά, κλείσαν πόρτες και παράθυρα και δεν άφηναν κανέναν Τούρκο να βγει όξω. Επίταξαν και τα ζα τους, για να φορτώσουν τα πράματά τους. Όλος ο κόσμος είχε βγει στους δρόμους. Αν δεν φεύγαμε, θα μας πετσόκοβαν.

Όπως περπατούσαμε, ένας γνωστός μας Τούρκος πήγαίνε με το κάρο του στο δίπλα χωριό και μας λέει: “Μπίετε στο κάρο!”. Γειτόνοι ήμασταν, τ' αμπέλια μας ήτανε κοντά.

Ήταν πολύ φοβισμένος κι ήρθε κοντά μου και μού 'πε: “Να χαρείς, κόρη μου, πες μου τι συμβαίνει;”. Τότες του είπα: “Παππού-Μεμέτ, έρχεται πολύς στρατός στο χωριό μας”. Τότες αναστέναξε κι είπε: “Βάι, τι θα γίνουμε!”. Τότες άρχισαν τα βάσανά μας και ο δρόμος της προσφυγιάς.

Πολύς κόσμος έφτασε στο Κορδελιό, που λεγόταν πως ήταν βαποράκια και σώζουν κόσμο. Βρήκαμε ένα χαμόσπιτο –οι κάτοικοι είχαν εκκενώσει κι εκεί τα σπίτια– να περάσουμε τη νύχτα. Ζητιανέψαμε φαΐ, κάποιοι χριστιανοί μας φίλεψαν μια πίτα. Στο σκοτάδι, μαύρη πίσσα, ανάβαμε κάθε τόσο ένα σπύρτο να βλέπουμε να προχωρούμε. Θυμάμαι που σκουντούφλησα σε κάτι ζωντανό κι όταν άναψα ένα σπύρτο να δω, η φρίκη ήταν ανυπόφορη: ένα κομμένο χέρι ήταν στα πόδια μου και πιο πέρα γυναικεία κουφάρια γυμνά, κακοποιημένα και τα χρυσαφικά τους αρπαγμένα άγρια. Είχε γίνει εκεί μέσα μακελειό!

Μα πιο πολύς ήταν ο πόνος σαν κινήσαμε το επόμενο πρωί, που βρέθηκαν στο διάβα μας Τσέτες. Χτύπησαν τους άντρες, ζητούσαν χρήματα και χρυσά, ατίμασαν τις ομορφότερες κοπέλες. Δοξάζω ακόμα τον Θεό που γλίστρησαν και βγήκαν εύκολα τα δακτυλίδια από τα δάκτυλά μου σαν μου τα ζήτησε ένας Τσέτης, γιατί' ήταν έτοιμος να μου κόψει τα δάκτυλα για να τα πάρει.

Τα βογγητά κι ο θρήνος έγιναν ένα δυνατό βουητό. κι ήταν η ώρα εκείνη που έχασα τη πίστη μου: μια σειρά ατελείωτη από το μπουλούκι, γυναίκες, σπρώχνοντας η μία την άλλη, τραβούσαν κατά τους ψηλούς βράχους. Ώσπου να καταλάβω, πηδούσαν και χάνονταν μέσα στη θάλασσα.

Πολλές κρατούσαν αγκαλιά και τα μωράκια τους. Πάνω απ' τα κεφάλια τους οι Τσέτες, έτοιμοι να τις ντροπιάσουν. Οι άμοιρες, ήθελαν να γλυτώσουν από τα χέρια τους, να πέσουν όσο πιο γρήγορα γινόταν στον γκρεμό, να χαθούνε.

Οι σφαγές και οι ατιμίες συνεχίζονταν, γδύναν, παίρναν ρούχα, παπούτσια. Αφήναν τον κόσμο, που δεν εσκότωναν, γδυτό. Έτσι, γδυτοί και βασανισμένοι, πέθαναν και οι δικοί μου κι έμειναν άταφοι. Άλλοι πιάστηκαν αιχμάλωτοι, βασανίστηκαν περισσότερο. Κι αν είδα και έζησα πολλά, έχω ευχαρίστηση που έζησα κι εγώ και το παιδί μου...

Έκλεισα το χειρόγραφο της γιαγιάς. Άλλωστε ήξερα ποιες ιστορίες θα ακολουθούσαν και πράγματι δεν τις άντεχε η καρδιά μου, όσο κι αν μεγάλωσα.

Η ώρα ήταν περασμένη, το μυαλό μου κενό από σκέψεις. Μπροστά σε τέτοιες διηγήσεις γεννιούνται μόνο “γιατί” και “πώς”. Μπροστά στον ανθρώπινο πόνο όλα τα άλλα μοιάζουν ασήμαντα.

Το παιδί κοιμόταν πια γαλήνιο, τηρώντας την υπόσχεση που δώσαμε. Φίλησα το μικρό μετωπάκι.

«Πώς να σου πω όσα ζητάς να μάθεις; Πώς λέγονται αυτά, καρδιά μου...»

Η ΤΑΙΝΙΑ

ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΚΩΤΣΙΩΡΗ

Δεν είμαι από τη Μικρά Ασία, για την ακρίβεια δεν έχω καμία σχέση με αυτή όντας Καρδιτσιώτισσα από την πλευρά της μητέρας μου και Ηπειρώτισσα από την πλευρά του πατέρα μου. Η αλήθεια είναι όμως πως πάντα ένιωθα την έλξη της μαγείας της, θαύμαζα το πως τόσοι διαφορετικοί πολιτισμοί, άνθρωποι και κουλτούρες κατάφερναν να συνυπάρχουν. Να αποκαλούν το ίδιο μέρος «πατρίδα».

Είπαμε με τη μαμά μου να πάμε στο σινεμά της περιοχής –τη Μαριάννα όπως την αποκαλούμε για συντομία– να δούμε μια καινούρια ταινία βασισμένη στην καταστροφή της Σμύρνης. Οι ηθοποιοί ήταν όλοι γνωστοί, οι κριτικές καλές και η παραγωγή φαινόταν αξιόλογη, οπότε όπως ήταν αναμενόμενο ήμασταν ενθουσιασμένες. Δεν βγαίνουμε και συχνά με τη μαμά μου και είχα και έναν παραπάνω λόγο να είμαι χαρούμενη, καθώς για μια βραδιά το χάσμα που συνήθως μας χωρίζει φαινόταν πρόθυμο να κλείσει.

Έτσι έβαλα ένα πράσινο παντελόνι που έχω με μία ασορτί μπλούζα, βάφτηκα, μπήκα στο μαύρο Άουντι της μαμάς και πήγαμε στο σινεμά. Παραγγείλαμε μια πίτσα

και δύο αναψυκτικά και κάτσαμε σε δύο θέσεις με ένα τραπεζάκι ανάμεσά τους στην προτελευταία σειρά.

Η ταινία ξεκίνησε στις εννιά παρά τέταρτο. Ήξερα για την καταστροφή της Σμύρνης, είχαμε κάνει και μια εργασία για αυτό το γεγονός στο γυμνάσιο. Δεν με είχε επηρεάσει τόσο τότε, ήταν ένα θλιβερό μεν αλλά μακρινό δε από εμένα γεγονός. Ήταν μία ακόμα εργασία του σχολείου.

Η ταινία τελείωσε και δεν μπορούσα να σηκωθώ. Είχα μείνει καθηλωμένη στη θέση μου. Έτρεμα. Δεν μου αρέσει να κλαίω και ακόμα λιγότερο να με βλέπουν οι άλλοι να κλαίω – με κάνει να φαίνομαι ευάλωτη και αδύναμη. Αλλά έκλαψα. Εκεί, στο γεμάτο σινεμά, που είχε πλέον αρχίσει να αδειάζει, πλάνταξα στα κλάματα σαν μικρό παιδί και δεν μπορούσα να καταλάβω το γιατί.

Η μάνα μου με πήρε και κάναμε μια βόλτα στο λιμάνι που απλώνεται γύρω από το σινεμά. Ο αέρας φυσούσε ήρεμα και μύριζε αλάτι.

«Έτσι έγινε», μου είπε. «Πέθαναν τόσοι για το μίσος και το συμφέρον άλλων. Δεν μπορούμε όμως να κάνουμε κάτι για αυτό».

Και ξαφνικά κατάλαβα το γιατί. Η εργασία του σχολείου δεν ήταν πια μόνο αυτό. Είχε πάρει σάρκα και οστά, είχε ζωντανέψει μπροστά στα μάτια και στη λογική μου, σαν να ήθελε να κοροϊδέψει την αφέλειά μου. Γιατί, ενώ ήξερα πως τα σπασμένα παράθυρα τα είχαν σπάσει επίτηδες για το σκηνικό, πως τη φωτιά την πρόσθεσαν μετά το γύρισμα με ειδικά εφέ και πως οι νεκροί δεν ήταν πραγματικά νεκροί και θα σηκώνονταν έπειτα από το

τέλος της λήψης, το κόκκινο του αίματος –που κι αυτό ήταν ψεύτικο– έκαιγε την καρδιά και το μυαλό μου.

«Είναι λες και μας τρέφει», της απάντησα. «Σαν να μας αρέσει να χύνουμε τόσο αίμα».

Γιατί κάποια παράθυρα είχαν σπάσει στ' αλήθεια από χέρια βάρβαρα. Κάποιες φωτιές είχαν κάψει ανθρώπους ζωντανούς. Κάποιοι νεκροί δεν θα σηκωθούν ποτέ. Γιατί το αίμα εκείνο ήταν ψεύτικο, αλλά αυτό που είχε χυθεί στη Σμύρνη, που ακόμα χύνεται παντού στον κόσμο, είναι αληθινό. Όλοι αυτοί οι πόλεμοι που έχουν γίνει, γίνονται και χωρίς καμία αμφιβολία θα γίνονται, για το συμφέρον, τη ματαιοδοξία και τις φιλοδοξίες κάποιων ισχυρών καταλήγουν πάντα να πληρώνονται με το ένα και μοναδικό παγκοσμίως αποδεκτό νόμισμα: το αίμα. Γιατί είμαστε ανίκανοι να θυμόμαστε τα λάθη του παρελθόντος. Να μαθαίνουμε από αυτά. Να μην τα επαναλαμβάνουμε.

Γυρίσαμε σπίτι, χαιρέτισα τον μπαμπά μου ο οποίος δεν είχε έρθει μαζί μας –για κάποιον λόγο τον οποίο δεν έχω ακόμα ανακαλύψει μισεί το σινεμά– και κλείστηκα στο δωμάτιό μου.

Άνοιξα το λάπτοπ μου. Είμαι ευαίσθητη ψυχή, όπως μερικοί θα με αποκαλούσαν. Πολλές φορές αισθάνομαι πολλά διαφορετικά πράγματα ταυτόχρονα και δεν ξέρω πώς να τα εκφράσω, σαν να είναι ένας χείμαρρος εγκλωβισμένος σε ένα νεροπότηρο. Για αυτό γράφω. Για αυτό να 'μαι πάνω στο κρεβάτι μου, ντυμένη ακόμα με τα καλά ρούχα και τη μάσκα να συνεχίζει να χαράζει αυλάκια στα μάγουλά μου.

Μερικά από αυτά που γράφω δεν τα ξαναδιαβάζω ποτέ. Άλλα, συνήθως αυτά που μου αρέσουν περισσότερο, τα διαβάζω συνέχεια για να μην τα ξεχνάω.

Δεν θα την ξαναδώ αυτή την ταινία. Δεν νομίζω ότι θα την άντεχα για δεύτερη φορά. Πιστεύω όμως πως όλοι πρέπει να δούνε μια τέτοια ταινία, έστω και μία φορά στη ζωή τους. Γιατί έτσι, οι δαίμονες δεν παραμένουν μόνο ιστορίες που λένε στα μικρά παιδιά για να φοβούνται και να υπακούν τους γονείς τους. Γιατί έτσι οι θάνατοι εκατομμυρίων ανθρώπων δεν είναι μονάχα λέξεις σε ένα βιβλίο με ιστορίες, τέτοια γεγονότα δεν μένουν σχολικές εργασίες. Γιατί έτσι δεν ξεχνάμε.

ΡΙΖΕΣ ΒΑΘΙΕΣ ΑΡΧΕΓΟΝΕΣ

ΕΛΕΝΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΜΕΞΗ

Το μελωμένο του μυστικό, το κράτησε επτασφράγιστο ο Ανέστης σε όλη του την εφηβεία. Ήταν η αγάπη, που σκαρφάλωνε στα τρυφερά μάγουλα της κόρης του αφεντικού του, κάθε φορά που ακουγόταν στο πατρικό της το όνομα του Ανέστη. Ο πατέρας της, ο Κούρτογλου, εύπορος έμπορος της Σμύρνης, γέλασε με την καρδιά του, όταν τόλμησε να εμφανιστεί στο γραφείο του και να ψελλίσει την πρόταση για τη θυγατέρα του την Ασπασία. Παραγιά τον είχε, από τότε που μαθεύτηκε πως ο πατέρας του Ανέστη χάθηκε στο αντάρτικο του Ανατολικού Πόντου. Έτσι, ψήθηκε από νωρίς στο εμπόριο.

«Θα φύγουμε, οι τρεις μας... με την Ασπασία», δήλωσε στη μάνα του.

«Βάλε το χέρι σου, Παναΐα μου...» μονολόγησε η κυρά Ευτέρπη, κινώντας τις βελόνες με περισσή μαεστρία.

Δεξιότηχισσα ήταν στο κέντημα, το πλεκτό και την πρόβλεψη του κακού μαντάτου... Ίδιο και απαράλλαχτο αυτό το προαίσθημα που είχε, με εκείνο που περόνιαζε την καρδιά της πριν το φευγιά.

Ήταν δώδεκα χρονών ο Ανέστης της, όταν έμαθαν πως θα έρχονταν οι Τσέτες... Από τη βιασύνη, δεν πρόλαβαν

να πάρουν τίποτε μαζί παρά μόνο τις εικόνες... και την ψυχή τους. Μετά από πορείες δύομισι μηνών, τα υπολείμματα ενός χωριού έφτασαν στα παράλια και σκόρπισαν... Τριάντα τρεις ψυχές κατέληξαν στη Σμύρνη.

Εκείνο το βράδυ του '22, μια αιφνίδια θλίψη σφηνωμένη στον σταυρό των φρυδιών, έκαναν την κυρά Ευτέρπη να βαριαναστενάζει. Όπως τότε, που η γειτόνισσά της η Χατιτζέ, της εξιστορούσε τα κατορθώματα του Μουσταφά Κεμάλ. Αγαπημένες φίλες, αχώριστες, κατάλαβαν από τον πρώτο καβγά, πως η αλήθεια της μιας δεν ήταν απαραίτητα και η αλήθεια της άλλης, κι έτσι δεν ακουμπούσαν ό,τι μπορούσε να ταράξει την ηρεμία τους.

Απόψε, ο γιός της Χατιτζέ ο Μαχμούντ, χάιδευε το ούτι του στολίζοντας με έναν αμανέ το βελούδινο σκοτάδι... Τα απόβραδα έπαιζαν από παιδιά μαζί με τον κανακάρη της. Η φυσαρμόνικα συναντούσε το ούτι με νότες πότε αυθεντικά ανατολίτικες και πότε ρωμαίικες. Ο Ανέστης ξεστόμιζε το ανήκουστο σχέδιο στην Ασπασία. Είχε βγάλει εισιτήρια για να το σκάσουν κρυφά για τη Θεσσαλονίκη.

Η κυρά Ευτέρπη έπιανε την ψυχή της να αρνείται να στερηθεί ό,τι είχε αγαπήσει και το είχε κάνει αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής της, να ξεριζωθεί για δεύτερη φορά... Κουβαλούσε τις μυρωδιές του καβουρντισμένου αμύγδαλου και του φρέσκου βουτύρου από τα κατμέρια, τις μουσικές της λύρας. Συμβιβάστηκε με τους μπακλαβάδες και το ούτι, όμως πώς θα φίλιωνε τώρα στα γεράματα με γεύσεις ξενικές για τον ουρανό της;

Τα πράγματα σκούρηναν. Οι Τσέτες αφάνιζαν και έκαναν στάχτη τα πάντα στο διάβα τους.

Το ξημέρωμα της 13ης του Σεπτέμβρη, άκουσε φωνές και ουρλιαχτά. Ο κόσμος ξεχύθηκε στα σοκάκια. Η κυρά Ευτέρπη με ένα μαύρο τσεμπέρι, έσυρε προς την πόρτα. Έπρεπε να προφτάσει, να γονατίσει μπροστά στα εικονίσματα...

«Θα σε συναντήσω στον γιαλό», είπε στον γιό της.

Ο Ανέστης έτρεξε σαστισμένος να προλάβει την Ασπασία. Του τρυπούσε την ψυχή ο ήχος της χατζάρας που διαπερνούσε τη σάρκα, η οσμή του ζεστού αίματος...

Βρήκε το αφεντικό του σφαγμένο. Στην καταπακτή κάτω από τα χαλί, εντόπισε έντρομη την Ασπασία.

Μύριζε φόβο ο αέρας, έσταζε ποτάμι ο ιδρώτας των ανθρώπων, ώσπου να φτάσουν στην ακτή. Σπρώχτηκαν, τσαλαπατήθηκαν... Ούρλιαζε ο Ανέστης το όνομα της μάνας του. Όμως ήξερε κατά βάθος, πως ποτέ δεν βγήκε από την εκκλησία, γιατί δεν ήθελε να φύγει από αυτόν τον τόπο...

Παραπάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι, άφησαν σκοτωμένα παιδιά και γονιούς άταφους... Παράτησαν το τσουκάλι στη φωτιά, τα ζωντανά στο παχνί, το βιος τους... Πήδηξαν σε βάρκες, κρεμάστηκαν σε κουπαστές, για να περάσουν τη θάλασσα σε έναν φοβερό ξενιτεμό. Μια ιστορία δύο χιλιάδων χρόνων έφτανε στο τέλος...

Εκατοντάδες ψυχές, στοιβάχτηκαν στο σαπιοκάραβο για τη Θεσσαλονίκη, που έτριζε σαν γέρικα κόκκαλα. Δεν τους περίμεναν καλωσορίσματα, ούτε μπόρεσαν να συλωθούν με ένα πιάτο ζεστό φαγητό, να ξαποστάσουν

σε καθαρό σεντόνι ... Καταρρακώθηκε η ψυχή από κάθε απομεινάρι αξιοπρέπειας.

Τον γάμο τους ευλόγησε ο παππάς του καταυλισμού, που τριγυρνούσε σαστισμένος, μοιράζοντας ευχές σε ένα ποίμνιο που τις είχε τόσο ανάγκη!

Ήταν καιρός που σουλατσάριζε ο Ανέστης στο Μπεζεστένι για δουλειά. Το εμπορικό χτυποκάρδι της πόλης, του ξυπνούσε την αίσθηση πως βρισκόταν στον φυσικό του χώρο. Έτσι στην απελπισία του, πέρασε το κατώφλι του Εβραίου μεγαλέμπορου.

«Χάρη σου κάνω, αφού δεν σας παίρνει κανείς εσάς τους ξενόφερτους», ήταν τα λόγια που σφράγισαν τη συμφωνία.

Μετά από καιρό, τα τσακισμένα φτερά του Ανέστη άρχισαν να θεραπεύονται. Αναγνωρίζοντας την αξία του, το αφεντικό του πρόσφερε μερίδιο στα κέρδη. Ο μισθός, το μερτικό, ένα νοικοκυρεμένο σπίτι με λιακωτό και αυλή, στρωμένο τραπέζι... Τι άλλο θα μπορούσαν να ζητήσουν; Ο βασιλικός στα περβάζια, έκαναν τη ματιά του να θολώνει, θυμίζοντας το σπιτάκι της Σμύρνης...

Συχνά, άνοιγε ένα κουτί με αποκόμματα εφημερίδων μαζεμένα με ευλάβεια. Προμηθευόταν αδιάλειπτα εφημερίδες, για να μαθαίνει τα νέα στην άλλη άκρη του Αιγαίου. Όποτε το άνοιγε, έπινε και έπειτα έκλαιγε βουβά, βυθισμένος σε σκέψεις...

Έφτασε να πάει σχολείο η κόρη του, για να καταλάβει πως τα μάτια του Ανέστη στάλαζαν το δάκρυ όλης της προσφυγιάς...

«Κουβαλώ το σπίτι μου... Επιπλέει στη ράχη του Αιγαίου... Περιμένει καρτερικά να στεγάσει την προαιώνια αποστολή του, άλλοτε γυμνό και κατακρεουργημένο και άλλοτε βαμμένο στα χρώματα της νοσταλγίας», μονολογούσε.

Δεν είπε σε κανέναν ότι είχε γράψει στον Μαχμούντ...

Η απάντηση έφτασε μήνες αργότερα. Βρήκε τη μάνα του νεκροζώντανη όταν έσπευσε να την αναζητήσει, ύστερα αναπαύτηκε στο χριστιανικό κοιμητήριο, όπως ήθελε η ψυχή της...

Έθαψε ο Ανέστης τη μάνα του, έθαψε και το γράμμα στο κουτί με τις αναμνήσεις. Έβγαζε που και που το γράμμα του Μαχμούντ και ρουφούσε το άρωμα της θάλασσας που νόμιζε πως ανέδυε. Επέστρεφε νοερά στα ξέγνοιαστα χρόνια... Κανείς εξάλλου δεν είχε πάρει τη θέση του!

Όταν έλαβε το γράμμα, πήγε και αγόρασε δύο φουσαρμόνικες. Τη μια, την ταχυδρόμησε στον Μαχμούντ... Όποτε δεν τον έπιανε ο ύπνος, καθόταν στην αυλή και έπαιζε ένα τραγούδι με σφαλισμένα τα βλέφαρα. Φανταζόταν τότε, πως ο άνεμος έφερνε στα αφτιά του έναν αμανέ. Εκείνον που έπαιζε ο Μαχμούντ και τον σιγοντάριζε η μάνα του! Και τότε έβρισκε μέσα του το σπίτι, το λιτό, το απέριττο... Έβρισκε τα θεμέλια του, το ξανάκτιζε από την αρχή... και επαναπροσδιόριζε τον εαυτό του.

ΜΕΣ ΣΤΑ ΔΥΟ ΤΗΣ ΜΑΤΙΑ

ΝΙΚΟΣ ΜΙΚΕΛΑΚΗΣ

Βγήκε βιαστικά από το σπίτι και κατηφόρισε προς το Διοικητήριο. Στην άκρη του πλακόστρωτου δρόμου, κρυμμένη πίσω από τα μεγάλα ψάθινα κοφίνια της με σύκα και σταφύλια, παρέστεκε περιμένοντας κάποιον περαστικό. Δεν διαλαλούσε τηνπραμάτεια της, σχεδόν δεν σήκωνε το βλέμμα της. Το πρόσωπο τυλιγμένο μ' ένα μαύρο μαντήλι, ίσα που φαίνονταν τα μάτια και λίγο από το μέτωπό της.

Ήταν η Χασμίκ, η Αρμένισσα που του είχε αναφέρει ο λουστράκος. Στις σφαγές του 1915 ένας Τσέτης την πήρε παλλακίδα στο σπίτι του. Γέννησε τα παιδιά του μετά από αλλεπάλληλους βιασμούς και εξευτελισμούς. Για να ξεχωρίζει από τις τίμιες μουσουλμάνες τη σημάδεψαν με τατουάζ σ' όλο της το σώμα. Σώμα εξευτελισμένο, ατιμασμένο, ανεπιθύμητο. Κάποτε ήταν λουλούδι, τρόπαιο νίκης, σήμαντρο ηδονής. Τώρα ένα καμένο κούτσουρο που θυμίζει όλα όσα δεν μπορούν να ξεχαστούν.

Με τα ακροδάκτυλά της έπαιζε το μανίκι νευρικά, σαν να το τράβαγε προς τα κάτω. Οι περαστικοί περνούσαν χωρίς να την κοιτάξουν. Και όσοι τύχαινε να τη συναντήσουν στο βλέμμα τους, την αποστρέφονταν.

Παρατήρησε τα χέρια της. Ήταν καμένα με οξύ, σε μια προσπάθειά της να σβήσει την ντροπή. Ρίγη τον έπιασαν στη σκέψη ότι η ιστορία της θα μπορούσε να επαναληφθεί τις επόμενες ημέρες. Τα νέα δυσοίωνα. Ο αδερφός του που δούλευε στο τηλεγραφείο τού μετέφερε τα τελευταία νέα. Οι δηλώσεις του στρατηγού Χατζανέστη στη σημερινή εφημερίδα, σε σχέση με τα γεγονότα που του ανέφερε, ίσως είχαν μια μόνο σκοπιμότητα, την αποφυγή του πανικού και τη συγκάλυψη της αλήθειας. Περπατούσε σκυφτός τα στενά παρασόκακα, χωρίς να δίνει σημασία στην πόλη που είχε ξυπνήσει.

«Η Αγγλία προβληματίζεται με το ενδεχόμενο εισροής προσφύγων από την ενδοχώρα προς τη Σμύρνη. Η ελληνική κυβέρνηση διέταξε τον Στεργιάδη να λάβει τα απαραίτητα μέτρα. Πριν δύο ημέρες στείλαμε προς όλες τις διοικήσεις των περιφερειών διαταγή για τους δημοσίους υπαλλήλους να συσκευάσουν τα αρχεία τους και να είναι έτοιμοι προς αναχώρηση. Αντίθετα για τον πληθυσμό, να τον ενθαρρύνουν να μείνει και να παρεμποδίσουν οποιαδήποτε κίνηση διαφυγής. Ο αρχιστράτηγος Χατζανέστης μάλιστα διέταξε να πυροβολούν τους στρατιώτες που λιποτακτούν και θέλουν να υποχωρήσουν!»

Η σκέψη του βρισκόταν στη δύσμοιρη Αρμένισσα. Τον έπιανε τρόμο στη σκέψη ότι και άλλες γυναίκες, Ελληνίδες, Εβραίες, θα είχαν την ίδια τύχη, αν έμπαιναν οι Τούρκοι στην πόλη.

«Αδερφέ, οι Έλληνες εγκατέλειψαν το Ουσάκ, το οποίο απέχει εκατόν είκοσι χιλιόμετρα από τη Σμύρνη. Το Ουσάκ

ως το κέντρο της ταπητουργικής βιομηχανίας θεωρείτο απόρθητο. Αυτό σημαίνει ότι οι ισοροπίες είναι εύθραυστες και ο κίνδυνος δεν είναι τόσο μακρινός!»

Έπρεπε άμεσα να βρεθεί λύση για τα ορφανά, σκέφτηκε μπαίνοντας στο Διοικητήριο...

«Καλημέρα κύριε Ροδά. Η κυρία Σνελ σας περιμένει».

«Καλημέρα, συγνώμη για την καθυστέρηση».

«Καταλαβαίνω. Όλοι είμαστε αναστατωμένοι».

«Τι γίνεται στον Παράδεισο; Έφτασαν, έμαθα, οι πρώτοι στρατιώτες από το μέτωπο!»

«Ένα τουλάχιστον βαγόνι γεμάτο, σε άθλια κατάσταση. Καμμένοι στο πρόσωπο από τον ήλιο, γδαρμένα τα χείλια τους από τη δίψα. Αρκετοί ήταν τραυματισμένοι, κάποιοι ακρωτηριασμένοι. Οι στολές τους σκισμένες, οι αρβύλες τρύπιες, το αίμα ξεραμένο πάνω στα βρόμικα παντελόνια τους. Κάποιοι παραληρούσαν από την πείνα και τη δίψα. Άλλοι, σχεδόν ξεψυχισμένοι, είχαν καταρρεύσει δίπλα στις ράγες».

«Ω, Θεέ μου!»

«Μην ανησυχείτε! Ο κύριος Λόρενς οργανώνει τους μάγειρες και τους τραπεζοκόμους ώστε να τους διανεμηθούν άμεσα νερό και τρόφιμα. Να τους δώσουμε μια απαντοχή, μια παρηγοριά».

«Από την εμπειρία μου φοβάμαι ότι η κατάσταση θα επιδεινωθεί. Πρέπει να οργανωθούμε για να είμαστε αποτελεσματικοί».

«Εμείς, ως Διεθνές Κολέγιο, θα συνεχίσουμε να κάνουμε το καθήκον μας, όπως πριν τέσσερα χρόνια, στον συμμαχικό πόλεμο. Για τρεις μήνες εκείνο το καλοκαίρι του 1918 υποδέχθηκε πάνω από δύο χιλιάδες τραυματίες και αναπήρους που περίμεναν ανταλλαγή και επαναπατρισμό. Λειτουργήσαμε ως νοσοκομείο και κέντρο υποδοχής προσφύγων. Ακόμα κι έτσι, διδάξαμε εμπράκτως την αρετή και την αγάπη προς τον συνάνθρωπο!»

«Γι' αυτό είμαστε εδώ. Ο κύριος Μακκλάχλαν με ενημέρωσε ότι ο Διοικητής ο κύριος Στεργιάδης εκχώρησε τη διαχείριση του Ορφανοτροφείου Μπουχάτζα στο Κολέγιο. Μιλάμε για πεντακόσιες ψυχούλες».

«Δεν σας κρύβω ότι η κίνηση αυτή μας δημιούργησε ανησυχία. Καταλαβαίνουμε ότι τα πράγματα δεν είναι καλά για την Ελλάδα στο μέτωπο των επιχειρήσεων, όμως αυτό τι επιπτώσεις θα μπορούσε να έχει;»

«Θα είμαι ειλικρινής, κυρία Σνελ. Το μέλλον αβέβαιο, με μια μάχη δεν χάνεται ο πόλεμος, ούτε κερδίζεται. Η σταδιακή υποχώρηση του ελληνικού στρατού είναι ένα σχέδιο που επεξεργάζεται ο κύριος Χατζανέστης. Ωστόσο ο διοικητής, αρμόδιος για την προστασία των πολιτών, οφείλει να λάβει μέριμνα για παν ενδεχόμενο. Το Ορφανοτροφείο τελεί υπό την εποπτεία του Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας της Ελληνικής Αρμοστείας της Σμύρνης. Γι' αυτό συμπεριελήφθη στις προτάσεις του κυρίου Στεργιάδη προς την ελληνική κυβέρνηση!»

«Η ανάληψη της εποπτείας του από το Διεθνές Κολέγιο ήταν μια από αυτές;»

«Όχι βέβαια! Ζήτησε τη μεταφορά τους στην Ελλάδα και την εγκατάστασή τους σε κάποιο ορφανοτροφείο!»

«Και η ελληνική κυβέρνηση τι σας απάντησε;»

«Η μόνη απάντηση που έλαβε ο διοικητής ήταν ότι το ελληνικό κράτος δεν δύναται να αναλάβει τον επισιτισμό των παιδιών, και γι' αυτό δεν μπορούν ν' απομακρυνθούν από τη Σμύρνη!»

«Μάλιστα, τώρα έχω και εγώ μια καλύτερη εικόνα. Σας ευχαριστώ. Αυτό που συζητήσαμε με τον κύριο Μακλάχλαν είναι ότι θα πρέπει να υπογραφεί ένα συμφωνητικό για τη νέα συνθήκη που διαμορφώνεται. Η σκέψη είναι ένα συμφωνητικό ενοικίασης του κτηρίου, ώστε το ίδρυμα και τα ορφανά να τεθούν υπό την προστασία μας».

«Η σκέψη του κυρίου Στεργιάδη ήταν, ότι ακόμη και αν τα πράγματα πάρουν τη χειρότερη έκβαση, υπό την αμερικανική σκέπη τα ορφανά δεν θα κινδυνεύσουν από τυχόν βιαιοπραγίες των Τούρκων».

«Θέλω να πιστεύω ότι η αμερικανική σημαία θα αποβεί τείχος προστασίας και σωτηρίας απέναντι στη βαρβαρότητα».

«Αυτό πιστεύω και εγώ, κυρία Σνελ! Θα σας δώσω το συμφωνητικό. Το μίσθωμα που προβλέπεται είναι συμβολικό, πέντε τούρκικες λίρες».

«Έχουμε μιλήσει με τον κύριο Πρόξενο, τον Τζόρτζ Χόρτον, και είναι σύμφωνος και αρωγός στην προσπάθειά μας. Μόλις το διαβάσει ο κύριος διευθυντής θα σας ενημερώσουμε».

Ο Ροδάς κατευθύνθηκε στο γραφείο του Στεργιάδη.
Ήταν καταβεβλημένος.

«Διάβασε τα χουνέρια τους! “Αποφύγετε δημιουργία
προσφυγικού ζητήματος» Δ. Γούναρης”».

Έκλεισε τα μάτια και αναλογίστηκε την Χασμίκ. Στα
μαύρα της μάτια καθρεπτίζονταν το ριζικό των Ελλήνων
της Μικράς Ασίας.

Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΟΡΕΣΤΗΣ-ΦΩΤΗΣ ΜΙΚΕΛΑΚΗΣ

Πήρε την ασπρόμαυρη φωτογραφία στα χέρια του και με τον μεγεθυντικό φακό εστίασε στη φιγούρα με το λευκό κουστούμι ανάμεσα στους Έλληνες πρόσφυγες στην προκυμαία. Ο λεπτοκαμωμένος, φιλάσθενος Αμερικανός πάστορας, με τα φωτεινά μάτια πίσω από τα μεταλλικά στρογγυλά μυωπικά γυαλιά, τον κοιτούσε κατάματα. Έγερνε ολόκληρος μπροστά από το βάρος της μικρής του καμπούρας και φαινόταν να περπατά αργά. Σέρνοντας το ένα του πόδι χάραζε σε κάθε βήμα το πεπρωμένο του. Θυμήθηκε τα λόγια του: *«Δεν απελπίζω με την αναπηρία μου, πόσο μάλλον με μικρότερα προβλήματα. Κάθε δυσκολία μπορεί να συμβάλλει στην επιτυχία και στην ανάπτυξη ενός ισχυρότερου χαρακτήρα».*

Αυτός ο χαρακτήρας ήταν που τον έκανε ήρωα, άγιο των Ελλήνων, σώζοντας πεντακόσιες χιλιάδες πρόσφυγες. Το όνομά του, Έισα Κεντ Τζένιγκς. Είχε έρθει από την άλλη άκρη του Ατλαντικού μαζί με τη γυναίκα και τα τρία του παιδιά. Εκπλήρωνε ένα προσωπικό όνειρο, να επισκεφτεί τις επτά εκκλησίες στο Βιβλίο της Αποκάλυψης. Η Σμύρνη, όπου θα εργαζόταν ως Γραμματέας της

ΧΑΝ, ήταν ο πρώτος σταθμός που θα τον έφερνε πιο κοντά στους Αγίους Τόπους.

Γύρισε προς την οθόνη και αφέθηκε στην έμπνευση της στιγμής. Ο ήχος από τα πλήκτρα του υπολογιστή ακολουθούσε τα βήματά του, πίσω τον Αύγουστο του 1922, όταν το πλοίο αγκυροβολούσε στο πολύβουο λιμάνι της Σμύρνης.

Είχε έρθει με μετάθεση να εργαστεί ως Γραμματέας Δραστηριοτήτων στη Χριστιανική Αδελφότητα Νέων.

«Εισα, Γουίλ, Γουίλμπουρ σηκωθείτε, ξημέρωσε. Σε λίγο φτάνουμε στη Σμύρνη! Ο κύριος Ορέστης, ο νεαρός που συναντήσαμε χθες, θα μας δείξει τα αξιοθέατα από μακριά!»

«Έιμι, δεν θα ήθελα να κάνουμε την κουβέντα αυτή μπροστά στα παιδιά. Ένα από τα ζητήματα που απασχολούν τον Ορέστη είναι η πολιτική κατάσταση στην Ανατολή, η έκβαση του ελληνοτουρκικού πολέμου μετά τις τελευταίες ήττες των Ελλήνων. Υπάρχουν διωγμοί, βιαιότητες απέναντι στους χριστιανικούς πληθυσμούς, κυρίως στους Αρμένιους και τους Έλληνες. Ο Έλληνας Ύπατος Αρμοστής είναι καθησυχαστικός, όμως ο κύριος Ορέστης φαίνεται απαισιόδοξος.»

«Εμάς δεν θα πρέπει να μας απασχολούν όλα αυτά. Είμαστε Αμερικανοί πολίτες, υπάρχουν δεκάδες μεγάλες εταιρίες αμερικανικών συμφερόντων που στηρίζουν την οικονομία της περιοχής, εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιεραποστολές

που προσφέρουν ανθρωπιστικό έργο σε όλους, Τούρκους και χριστιανούς».

«Σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να αφήσουμε τον φόβο να μας κυριεύσει, να λυγίσει τη θέλησή μας. “Οι μετά Πίστεως ζώντες δικαιούνται”».

Ξανακοίταξε τη φωτογραφία. Ξεχώριζε με το λευκό ψάθινο καπελάκι. Σκυφτός, καμπουριασμένος, με το μπαστούνιακι του επέβλεπε τους πρόσφυγες που αποβιβάζονταν στο λιμάνι της Μυτιλήνης.

Πλησίασε τον φακό στο πρόσωπό του. Τα χείλη άσαρκα, σφιχτά, συγκρατούσαν όλο τον πόνο του κορμιού. Μόλις είκοσι επτά ετών αρρώστησε με φυματίωση. Ένας τυφοειδής πυρετός επιδείνωσε την υγεία του, οδηγώντας τον σε παράλυση. Μόνο μ' ένα θαύμα θα επιζούσε. Του αποκαλύφθηκε σ' ένα χωριό της Αποκάλυψης. Ο πόνος ωστόσο εξακολουθούσε να είναι για εκείνον μια συνθήκη της ζωής του. Είχε συμβιβαστεί με αυτόν.

«Μου φαινόταν ότι τα τρομερά, αγωνιώδη, απελπισμένα ουρλιαχτά, που εκλιπαρούσαν για βοήθεια, δεν θα έπαυαν να με κυνηγάνε σε όλη μου την ζωή».

Ήταν ο πανανθρώπινος πόνος που τον είχε ανυψώσει από τον εαυτό του, που του είχε επιτρέψει να δει τον απέραντο πόνο που υπάρχει γύρω του, όμοιο αλλά και τόσο διαφορετικό από τον δικό του. Γι' αυτό αποφάσισε, πέρα από τον ρόλο του στην Αμερικανική Επιτροπή Ανακούφισης Προσφύγων, να δημιουργήσει έναν σταθμό

πρώτων βοηθειών στην εγκαταλελειμμένη έπαυλη του ιατρού Μαρσέλλου που γειτνιάζε με την Αποβάθρα Διαβατηρίων και το Αμερικανικό Θέατρο.

Με τη Chevrolet, που του είχε δοθεί για τις μετακινήσεις, γυρνούσε από το πρωί ως το βράδυ στην πόλη και τα περίχωρα να μαζέψει αβοήθητους πρόσφυγες. Χωρίς να έχει κάποιο θεσμικό ρόλο είχε καταφέρει, με προσωπικές του ενέργειες και τη συμβολή των Αμερικανών ναυτών, να συγκεντρώσει πάνω από πεντακόσιες έγκυες γυναίκες, ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, μαθητές (Έλληνες, Αρμένιους, Εβραίους) από το Διεθνές Κολέγιο και τετρακόσια ορφανά.

Τι να σκεφτόταν άραγε εκείνη την ημέρα, 20 Σεπτεμβρίου 1922, ανήμερα των γενεθλίων του; Σαν άλλος πολυμήχανος Οδυσσέας, χωρίς υπεύθυνη θέση ή κυβερνητική κάλυψη για οποιαδήποτε ενέργεια, το κουφάρι με το υψηλό ηθικό ανάστημα στάθηκε μπροστά στον πανίσχυρο Κεμάλ, μονολογώντας:

«Δεν είμαι παρά ένας άνθρωπος, όμως είμαι ένας. Δεν μπορώ να κάνω πολλά, όμως κάτι μπορώ να κάνω. Αυτό που μπορώ να κάνω οφείλω να το κάνω. Αυτό που οφείλω να κάνω θα το κάνω».

Με παρρησία τού εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους όφειλε να επιτρέψει να επιβιβαστούν σε ελληνικά και ξένα πλοία οι ξεριζωμένοι. Η πόλη ήταν ολοκληρωτικά κατεστραμμένη και η σίτιση ήταν δύσκολη ακόμα και για του Τούρκους. Ανά πάσα στιγμή ο τύφος και η χολέρα θα μπορούσαν να εξαπλωθούν σε όλη την πόλη. Με τον

εκτοπισμό τους «η Τουρκία θα ανήκε στους Τούρκους» και θα σταματούσαν οι ακραίες βιαιοπραγίες, οι σκοτωμοί, οι βιασμοί, οι λεηλασίες και τα αντίποινα. «Είναι η ώρα που οφείλετε να επιδείξετε στους συμμάχους το ευρωπαϊκό πρόσωπο της ηγεσίας σας» .

Άφησε τη φωτογραφία και αναζήτησε ανάμεσα στα χαρτιά του το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ* της 21ης Ιουλίου.

Με τον νόμο 2870/1922 η Ελληνική Βουλή ομόφωνα είχε ψηφίσει την απαγόρευση αποβίβασης ομάδων που έρχονταν από το εξωτερικό και δεν είχαν διαβατήρια. Πέντε ημέρες πριν τα κεμαλικά στρατεύματα εισέλθουν στη Σμύρνη ο Πρωθυπουργός Πρωτοπαπαδάκης ενέκρινε την πρόταση του Ύπατου Αρμοστή Α. Στεργιάδη να εμποδιστεί η αναχώρηση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας προς την Ελλάδα. Παραβιάζοντας τα διπλωματικά πρωτόκολλα, ο πολυμήχανος πάστορας, αξιοποιώντας την αμερικανική του υπηκοότητα, τη θέση του στη ΧΑΝ και την Επιτροπή Ανακούφισης Προσφύγων, αφήνοντας υπόνοιες, που ωστόσο δεν ήταν βάσιμες, για υποστήριξη από την αμερικανική κυβέρνηση, συνομίλησε με την ελληνική κυβέρνηση για τη υποστήριξη με πολεμικά και εμπορικά πλοία την εντός επτά ημερών εκκένωση της Σμύρνης. Συμπαραστάτες του ο πλωτάρχης του Έντσαλ, Πάουελ και ο πλοίαρχος Ιωάννης Θεοφανίδης.

Μέσα από το διάφανο δίοπτρο του φακού, στη θολή ασπρόμαυρη φωτογραφία, ο χρόνος διαστελλόταν.

Η στιγμή μεγεθυνόταν, μια νέα σελίδα ανοιγόταν στη μακρά ιστορία των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

Ο Έισα Τζένιγκς στο λιμάνι της Μυτιλήνης υποδεχόταν τους πρώτους πρόσφυγες από τη Σμύρνη. Ο επιστάτης Μακ Ντόναλντ τον ενημέρωνε για την προμήθεια αλεύρου για τη σίτισή τους. Μπροστά από τη σαπωνοποιεία Κατσακούλη μαυροφορεμένες φιγούρες, σκιές του εαυτού τους, περίμεναν υπομονετικά το συσσίτιο. Στην άγλη του χρόνου αχνοφαίνονταν το «φως εξ ανατολών» που έδυε.

Η ΣΜΥΡΝΗ ΚΑΙΓΟΤΑΝ

ΜΑΡΙΑ-ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΙΟΥ

Η Σμύρνη καιγόταν. Από άκρη σε άκρη έβλεπες μόνο κτίρια να καίγονται. Αυτή η αρχοντική πόλη που κάποτε την έβλεπες να λάμπει, γινόταν αποκαΐδια. Ο κόσμος έτρεχε να σωθεί αλλά οι Τούρκοι είχαν αντίθετη άποψη. Έσφαζαν τους άντρες και τα νεαρά αγόρια και έκαναν κακό στις γυναίκες.

Ένας θεός ξέρει πως γλίτωσα. Εγώ, η περίφημη Γεωργία Βαμδουλίδη, μόλις έχοντας χάσει τον σύζυγό μου Μιχάλη και τον γιο μου Νίκο από χέρι Τούρκου, βάδιζα προς το λιμάνι έχοντας μόνο ένα μπόγο ρούχα. Ρούχα δικά μου και της κόρης μου, Ασπασίας.

Πήγαμε να μπούμε σε μια βάρκα. Τελευταία στιγμή δεν προλάβαμε. Ευτυχώς δηλαδή, γιατί δεν θα ζούσαμε. Βούλιαξε από τον πολύ κόσμο πνίγοντας κάμποσες αθώες ψυχές. Τρέξαμε σε μια άλλη που μόλις έφευγε. Χωθήκαμε μέσα χωρίς δεύτερη σκέψη. Μέσα έβλεπα ανθρώπους να κλαίνε και να σπαράζουν γιατί μόλις είχαν χάσει από τη μια στιγμή στην άλλη την πατρίδα τους. Ετοιμαζόντουσαν να πάνε σε έναν άλλο τόπο που δεν είχαν ξαναδεί και να το ονομάσουν «πατρίδα» τους. Πόσο τραγικό φαινόταν εκείνη τη στιγμή!

Έξω από τη βάρκα, στο λιμάνι, το μόνο που βλέπαμε ήταν ανθρώπους σκοτωμένους, άλλους πνιγμένους και άλλους να τους πετάνε με τα βίαις οι Τούρκοι στη θάλασσα. Πίσω φαινόταν η φωτιά που δεν έλεγε να κοπάσει. Λυσομανούσε σαν άγριο θηρίο που δίψαγε και για άλλο αίμα. Δες και το αίμα που είχε χυθεί μέχρι εκείνη την ώρα δεν του έφτανε. Αυτή ήταν η τελευταία εικόνα μου από τη Σμύρνη, την πόλη στην οποία γεννήθηκα, παντρεύτηκα και έκανα οικογένεια, από την πατρίδα μου.

Όσο απομακρυνόμασταν από τα παράλια της Σμύρνης η Ασπασία ήρθε και μου είπε:

«Μαμά, θα ξαναγυρίσουμε ποτέ στη Σμύρνη;»

Τα έχασα, δεν ήξερα τι να της απαντήσω. Την πήρα αγκαλιά και της είπα:

«Δεν ξέρω, καρδιά μου. Ίσως κάποια μέρα να γυρίσουμε, ίσως...»

Εκείνη τη στιγμή δεν ήξερα αν τα λόγια μου ήταν αληθινά γιατί κάτι μέσα μου έλεγε πως δεν θα την ξαναβλέπαμε πότε.

«Μαμά, γιατί έπρεπε να φύγουμε;» με ρώτησε η Ασπασία.

Ούτε εκεί ήξερα τι να της απαντήσω. Τη χάιδεψα και της είπα:

«Δεν ξέρω, μακάρι να ήξερα».

Όσο συζητάγαμε αυτά απομακρυνόμασταν και πιο πολύ από τη Μικρά Ασία. Τόσο πολύ που άρχισαν από μακριά να φαίνονται τα παράλια της Λέσβου. Είχαμε φτάσει επιτέλους στην Ελλάδα, στη νέα μας ζωή.

Όταν φτάσαμε στον Πειραιά αντικρίσαμε το απολυτό χάλι. Κόσμος παντού, παιδιά που είχαν φτάσει μόνα τους να γυρεύουν τις μανές τους και άλλοι να ευχαριστούν τον Θεό που έφτασαν ζωντανοί. Σαν δεν έφταναν όλα αυτά, κάποιοι χωροφυλακές έβρισαν μια κυρία που τόλμησε να ρωτήσει τι θα μας κάνουν. Της φώναζαν και της έλεγαν ότι δεν είναι δουλειά της αυτό, αν δεν ήθελε να αφήσουν εκείνη και το παιδί της στον δρόμο.

Άκουσα όλη τη συζήτηση. Είχα τρομάξει. Ήθελα να επέμβω, αλλά φοβήθηκα μην τυχόν και δεν μας αφήσουν κάπου να περάσουμε τη νύχτα. Συνεχίσαμε να περπατάμε ώσπου φτάσαμε στο γραφείο όπου έπρεπε να βγάλουμε τα χαρτιά.

«Ο επόμενος παρακαλώ!» είπε ένας αστυφύλακας εννοώντας εμάς.

Προχωρήσαμε προς το μέρος του.

«Ονομάζεστε;» με ρώτησε ο αστυφύλακας.

«Γεωργία Βαμδουλίδη και η κόρη μου Ασπασία Βαμδουλίδη», απάντησα εγώ.

«Ποσών ετών είστε εσείς και η κόρη σας;» ξαναρώτησε.

«Εγώ είμαι τριάντα πέντε ετών και η κόρη μου δέκα». αποκρίθηκα.

«Είστε παντρεμένη;» με ρώτησε πάλι.

«Είμαι χήρα», του απάντησα.

Ξαφνικά μου πέρασε από τον νου η μνήμη του άντρα μου και του γιου μου που μόλις είχα χάσει, πριν από μερικές ώρες. Την ευτυχισμένη οικογένεια που είχαμε φτιάξει

και όλα όσα κάναμε πριν έρθει αυτή η καταστροφή. Ένωθα τύψεις που δεν τους θρήνησα όπως τους έπρεπε. Άλλα πριν προλάβουν να τρέξουν πως το μέρος μας, τους έπιασαν και τους εκτέλεσαν επιτόπου. Ήξεραν πως δεν θα τους αφήναμε μόνους και μας ζήτησαν να φύγουμε πιο μπροστά. Είχαν δει τους Τούρκους να έρχονται από μακριά και αποφάσισαν να θυσιάστουν για να σώσουν εμάς. Τα τελευταία λογία του Μιχάλη ήταν «σώσε την κόρη μας» και μετά εκείνος και ο γιος μας παραδόθηκαν στους Τούρκους και πέθαναν σαν ήρωες για να μας σώσουν.

Όσο τα σκεπτόμουν όλα αυτά, δάκρυα κύλησαν από τα μάτια μου.

«Κυριά μου, είστε καλά;» με ρώτησε ο αστυφύλακας βγάζοντας με από τις σκέψεις μου.

«Ναι, μια χαρά είμαι», είπα σκουπίζοντας τα δάκρυα μου. «Είναι έτοιμα τα χαρτιά μας;» ρώτησα.

«Θα είναι σε μισό λεπτό», μου απάντησε. Έβαλε και τις τελευταίες σφραγίδες και μου τα έδωσε. «Θα πάτε σε αυτήν την πλευρά όπου έχουμε στήσει σκηνές για τους προσφυγές. Εκεί έχουμε βάλει και συσσίτιο που προσφέρει φρέσκο φαγητό», μας είπε δείχνοντας μας μια γωνιά όπου είχε σκηνές και πολύ κόσμο.

Προχωρώντας μέσα στον κόσμο βρήκαμε μια σκηνή που δεν την είχαν πιάσει και μπήκαμε μέσα. Υπήρχαν μόνο δυο ράντζα. Άφησα τον μπόγο με τα ρούχα μας πάνω στο ένα. Κοντοστάθηκα και είπα:

«Το πρώτο μας σπίτι στην ξενιτιά!»

Ο τόνος μας φωνής μου μόνο μη ειρωνικός δεν ήταν.
Η Ασπασία, που έως εκείνη ήταν αμίλητη, έβαλε
ξαφνικά τα κλάματα. Την αγκάλιασα και της είπα:

«Σώπα, καρδιά μου. Κάνε κουράγιο».

Εκείνη με δάκρυα στα μάτια, μου είπε:

«Γιατί, μάνα, έπρεπε να χάσουμε έτσι τον πατέρα και
τον Νίκο;»

Μόλις άκουσα τα ονόματα τους, μου ήρθε ξανά στη
σκέψη η σκηνή του θανάτου τους. Εκεί δεν μπόρεσα να
συγκρατήσω τα δάκρυά μου. Με δάκρυα και λυγμούς
απάντησα στην κόρη μου:

«Δεν ξέρω, παιδί μου. Αν ήξερα τι πηγαίνουν να κάνουν
θα τους σταματούσα. Ποτέ δεν θα τους άφηνα να πεθά-
νουν. Να είσαι σίγουρη γι' αυτό».

Αρχίσαμε να κλαίμε. Να κλαίμε και να θρηνούμε για
τους ανθρώπους που χάσαμε και για τη χαμένη μας ζωή.
Θρηνήσαμε τόσο πολύ που μας πήρε ο ύπνος αγκαλιά.

Τώρα πια ήμασταν έτοιμες να αρχίσουμε τη νέα μας
ζωή, μακριά από τη Σμύρνη και τη Μικρά Ασία. Τη ζωή
μας στην Ελλάδα...

Ασημίνα

ΕΝΑ ΜΑΚΡΙΝΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

ΚΛΟΪ ΜΠΟΥΖΗ

Δεν πίστευα ποτέ ότι θα έκανα ένα τέτοιο ταξίδι. Κι όμως, δεν έκανα ένα απλό ταξίδι. Έκανα ένα μεγάλο ταξίδι στο παρελθόν, όχι και τόσο μακρινό, σε μια πανέμορφη πόλη με πολύ μεγάλη ιστορία. Δυστυχώς, δεν κατάφερα να ταξιδέψω μέχρι εκεί στην πραγματικότητα, αλλά κατάφερα να ταξιδέψω νοητά...

Όταν μιλάμε για τη Σμύρνη, σχεδόν πάντα μεταφερόμαστε νοητά στα ματωμένα χώματα του τόπου που στιγμάτισαν για πάντα τις σελίδες της ελληνικής Ιστορίας. Έχουμε σκεφτεί, άραγε, πως ήταν η ζωή πριν την καθιλωτική καταστροφή της;

Ταξιδεύουμε, λοιπόν, στη Σμύρνη του 19ου αιώνα, τα χρόνια πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή. Εκεί, θα συναντήσουμε γυναίκες, άντρες, παιδιά και ηλικιωμένους. Παρατηρούμε ότι όλες οι κοκέτες την εποχής ακολουθούσαν πιστά τη μόδα, φορούσαν ρούχα κεντημένα και με δαντέλες. Όταν ντύνονταν έτσι δεν φόραγαν πολλά χρυσαφικά, μόνο δαχτυλίδια. Επίσης, κλασικό και απαραίτητο αξεσουάρ τους ήταν η ομπρέλα, ώστε να τους προστατεύει από τον ήλιο.

Οι Σμυρναίοι ήταν χαρούμενοι και καλοί άνθρωποι. Μετά από τις δουλειές τους, ετοιμάζονταν και άρχιζαν τη γιορτή. Μέσα στη νύχτα ακούγονταν οι φωνές, τα τραγούδια και οι μουσικές από τα σπίτια μέχρι το πρωί.

Ωστόσο, υπήρχαν και οι εργάτες οι οποίοι δούλευαν όλη τη νύχτα και τελείωναν την αυγή. Βλέπουμε ότι παρόλη την κούραση της ημέρας ή της νύχτας οι άνθρωποι όλων των τάξεων γιόρταζαν και χαίρονταν τη ζωή τους. Η μουσική και τα τραγούδια ήταν είναι πολύ έντονα στοιχεία σε ταβέρνες, καφενεία, γάμους και βαφτίσεις, με τους οργανοπαίχτες να παίζουν μουσικά όργανα.

Η κοσμοπολίτικη Σμύρνη ήταν εμπορικό σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ένας εμπορικός κόμβος στον οποίο αναπτύχθηκαν πολλοί αρχαίοι λαοί και πολιτισμοί.

Στα μαγαζιά οι ντόπιοι έβρισκαν παιχνίδια όμορφα και κουρδιστά, από παραδείσια φτερά για τα μαλλιά των κυριών και των δεσποινίδων μέχρι και σκαρπίνια για σταχτοπούτες.

Παρατήρησα ότι το ελληνικό στοιχείο ήταν διάσπαρτο σε όλη την κοσμοπολίτικη Σμύρνη. Τούρκοι, Αρμένιοι, Εβραίοι, Λεβαντίνοι ήξεραν όλοι να μιλάνε ελληνικά. Στη Σμύρνη λειτουργούσαν πλήθος εκπαιδευτήριων. Φυσικά, βρήκα την περίφημη Ευαγγελική Σχολή, το Παρθεναγωγείο της Αγίας Φωτεινής ή αλλιώς Κεντρικό Παρθεναγωγείο, στο οποίο μπορούσαν να σπουδάσουν και κορίτσια, αλλά και το Ομήρειο Παρθεναγωγείο Σμύρνης. Επίσης,

είδα το Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο περιλαμβάνει πάνω από τρεις χιλιάδες αντικείμενα. Αρκετά εντυπωσιακό...

Ακόμα, με εντυπωσίασαν αρκετά οι εκκλησίες, δεκατρείς ορθόδοξες εκκλησίες, στον αριθμό τους, με τη Μητρόπολη της Αγίας Φωτεινής την παλαιότερη και πιο μεγαλοπρεπή.

Δυστυχώς, εδώ ταξίδι μας τελειώνει... Και γυρνάμε πίσω στην Ελλάδα του 2022. Μακάρι να μου δώσει η φαντασία μου την ευκαιρία και να ξανακάνω ένα ταξίδι ακόμα πιο μακριά. Τέλος, πρέπει να ξέρουμε και να τιμούμε τα άτομα που έχασαν τη ζωή τους σε τέτοια ιστορικά γεγονότα και να μην τα ξεχνάμε.

ΝΟΣΤΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΜΩΥΣΙΔΟΥ

«Και εδώ εκτίθενται έργα τέχνης αντιπροσωπευτικά του μικρασιατικού πολιτισμού», είπε η ξεναγός και μας άφησε να επεξεργαστούμε τον χώρο. Πρόσωπα γνώριμα φιγουράρουν μπροστά μου, με εκφράσεις λύπης, σύγχυσης και αγωνίας, αισθήματα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης. Κοιτάνε βαθιά μέσα στη ψυχή σου με γουρλωμένα ματιά και εκτείνουν τις άκρες των δακτύλων σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να ψαύσουν την καρδιά σου, να σου διηγηθούν. Προσωπικότητες βαλσαμωμένες από τον χρόνο, εγκλωβισμένες σε παγερά μαρμαρά καρτερούν αγόγγυστα λίγη προσοχή. Προσεύχονται υπόκωφα η έκκλησή τους να φωλιάσει μέσα σε μια καταδεκτική ψυχή, αλλά ίσα που γίνονται αισθητοί.

Αν όμως ανάμεσα στα κενά γελάκια και τα φλας της κάμερας καταφέρεις να αφουγκραστείς τον ψίθυρο τους, τότε θα γλυκαθείς από τους νοσταλγικούς ύμνους που ψέλνουν για χάρη σου και θα τους ακολουθήσεις σε ένα νοερό ταξίδι στα βάθη του χρόνου. Όταν οι Έλληνες εξερευνητές σεργιάνιζαν για πρώτη φορά στις ιωνικές ακτές. Εκεί όπου οι θεμελιωτές της σύγχρονης σκέψης συζητούσαν για το νόημα της ζωής και τον ρόλο του ανθρώπου σε αυτήν.

Θα ταξιδέψεις στην ανθρωπομάνα Ιωνία, με τα ρωμάλέα παλικάρια που ακολούθησαν τον μέγα στρατηλάτη σε ένα έργο εκπολιτισμού, διαφωτισμού στα έγκατα της Ανατολής. Πρόκειται για τα εδάφη όπου κύλησε μάγμα χριστιανικό και αρχαιοελληνικό ενωμένο σε ένα, διαρρέοντας σε τόπους μακρινούς και περιλούζοντας τους λαούς με τη λαμπρή ουσία του.

Εκεί όπου ρίζωσαν σπουδαίες σχολές και επέκτειναν τις παραφυάδες τους σε όλη την Ελλάδα για να θρέψουν τον φτωχό Έλληνα με τους καρπούς της γνώσης, με την ελπίδα της ελεύθερης ζωής. Και κάθε φορά που το ελληνόπουλο άπλωνε διστακτικά τη γλώσσα να γευτεί τον χυμό, τόσο πιο πολύ θυμόταν ποιος είναι και προς τα που πορεύεται.

Σε μια γη που γέννησε εθνοπατέρες άξιους να κρατήσουν τους Έλληνες ενωμένους και όταν το τουρκικό σπαθί τους πίεζε προς τα κάτω, αυτοί εξυψώνονταν όλο και πιο πολύ στα δώματα τα ηρωικά, αυτών που υπομένουν προς τιμή ενός γένους. Ο τόπος που τους κράτησε αφυπνισμένους μέχρι την τελευταία στιγμή, όταν η ψυχή τόλμησε να αποχωριστεί το σώμα και να ενωθεί με τις άλλες χιλιάδες που χάθηκαν ανά τους αιώνες. Και το αίμα κύλισε αργά για να γράψει το εγκώμιο των ανωνύμων και να διεισδύσει βαθιά στο χώμα και να ποτίσει τις μαρμαμένες ρίζες. Αυτές φύτρωσαν ξανά, πιο γερές από ποτέ και ώθησαν τον ελληνικό λαό να προοδεύσει, ενώνοντας πέντε θάλασσες και δύο ηπείρους, με φάρο τηλαυγή την κοσμοπολίτισσα Σμύρνη.

Μέχρι που μύρισε φωτιά και οι ρίζες κατακάηκαν, έγιναν σταχτή. Και η Συμυρνούλα γονατισμένη πάνω στην τεφρά των προγόνων, με διάτρητο σταυρό στο χέρια και με μια απόκοσμη πραότητα, έψελνε μοιρολόι νανουριστικό.

Ο κόσμος παρακολούθησε την εγκαταλελειμμένη Σμύρνη αποσβολωμένος, κάποιοι υπήρξαν ξαφνικά τυφλοί, αλλά όλοι άκουσαν τον αντίλαλο της πένθιμης κραυγής της. Όλος ο κόσμος ένιωσε να καταρρέει κομμάτι τους εαυτού του, γιατί το παιδί μόλις είχε χάσει τη μάνα...

«*Τώρα πια ξέρεις οι Ιθάκες τι σημαίνουν...**» άκουσα ανοιξιάτικο αγέρι να μου χαϊδεύει το αυτί. Η Ιθάκη συμβολίζει την πορεία προς την αυτοβελτίωση, ένα ταξίδι μακρινό και δύσκολο με πολλούς πειρασμούς, που σε ωθεί να ξεπεράσεις τα όριά σου, να αναζητήσεις τον πραγματικό σου εαυτό και να θυσιάσεις για τις αξίες που προασπίζεσαι. Είναι η επιλογή της δυσκολίας έναντι της ευκολίας, της προσπάθειας έναντι της παραίτησης, της εξέλιξης έναντι της στασιμότητας, εντέλει η εκτίμηση του ιδίου σου του εαυτού. Πρόκειται για τη συνειδητοποίηση ότι οι αντιξοότητες είναι κλήρος ολόκληρης της ανθρωπότητας, αλλά αξίζει να τις αντιμετωπίσουμε για να αποκτήσουμε γνώσεις και εμπειρίες. Είναι η ίδια η ιστορία της Μικράς Ασίας, που με τους αγώνες της για ένα καλύτερο μέλλον έκανε πράξη αυτά που δίδαξε,

* Απόσπασμα από το ποίημα *Ιθάκη*, του Κωνσταντίνου Καβάφη.

προσφέροντας παρηγοριά και ενδυνάμωση στον ταλαίπωρο, τον βασανισμένο, μια παρακαταθήκη ανεκτίμητης αξίας.

Ο νόστος της Μικράς Ασίας ωστόσο δεν έχει ολοκληρωθεί. Θα ολοκληρωθεί μόνο όταν οι ξεθαμμένες εκδιωγμένες ψυχές εγκαταλείψουν τα παγερά σώματά τους, βρουν καταφύγιο στη καρδιά των Νεοελλήνων και καταφέρουν να συνδιαλλαγούν μαζί τους. Τότε ο Όμηρος θα ξαναγράψει ιστορίες στις χρυσές αμμουδιές της, ο Αλέξανδρος θα παρελαύνει αγέρωχος, με στρατιές γενεών να στήνουν φρούριο απροσπέλαστο των περιλάμπρων ακτών και οι πατέρες του γένους θα κλαίνε αγκαλιά βλέποντας το όραμά τους να παίρνει σάρκα και οστά: μια Ελλάδα ζωντανή, που δεν ξεχνάει να θυμάται.

Από εκείνη τη στιγμή και μετά θα θυμόμαστε τη Μικρασιατική Καταστροφή ως ένα εμπόδιο στον δρόμο για την Ιθάκη, ως την ημέρα που το τέλος υπήρξε η αφορμή για την αναγέννηση και τη μετάβαση του ιωνικού πνεύματος στη σφαίρα της αιωνιότητας. «Ο Φρίξος και η Έλλη», διαβάζω στη περιγραφή ενός ερυθρόμορφου αγγείου. Στα χείλη της Έλλης διαγράφεται ένα γλυκόπικρο χαμόγελο...

ΠΑΝΤΑ ΕΔΩ

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΠΑΝΑΓΕΑ

«Μια καλή, μια ανάποδη. Μια καλή, μια ανάποδη...»

Το μουρμουρητό της γριάς γυναίκας αντηχούσε μόνο στο σκοτεινό δωμάτιο.

«Μια καλή, μια ανάποδη», ψιθύριζε ρυθμικά ενόσω τα δάχτυλά της χόρευαν επιδέξια με τις βελόνες, δημιουργούσαν απ' το τίποτα και έδιναν ζωή στα άψυχα αντικείμενα.

Μόνο το πλέξιμο την έβγαζε πια απ' τη νάρκη της, απ' αυτόν τον τόσο οδυνηρό λήθαργο των γηρατειών της. Το είχε εξηγήσει κάποτε στην κόρη της. Με τις βελόνες και το νήμα εκείνη είχε τη δύναμη. Γι' αυτήν τη μικρή μόνο στιγμή μπορούσε να δημιουργεί και να καταστρέφει, να ορίζει μόνη της τους κανόνες του παιχνιδιού.

«Μια καλή και μια ανάποδη, μια καλή...»

Ένα ουρλιαχτό έσκισε τον αέρα. Η γριά αφουγκράστηκε. Τίποτα! Ξανάπιασε τις βελόνες.

«Μια καλή...»

Φωνές ακούγονταν από παντού.

«Μια καλή...» επέμεινε.

Σπαραγμοί και θρηνωδίες την περικύκλωσαν.

«Όχι!» φώναξε με λύσσα. «Όχι, όχι! Δεν υπάρχουνε καλές. Όχι! Μόνο ανάποδες υπάρχουν!»

Το δωμάτιο μύριζε αίμα. Βάλθηκε να πλέκει μανιωδώς.

«Ανάποδη και ανάποδη και ανάποδη! Μόνο ανάποδη!»

Φωτιές υψώθηκαν μπροστά της. Παράτησε με μίσος τις βελόνες. Τράβηξε βίαια την κλωστή.

«Τίποτα, τίποτα δεν υπάρχει. Όλα στάχτες γίνονται στο τέλος. Καταστροφή και θάνατος. Θάνατος και καταστροφή».

Και όλο τραβούσε με μανία την κλωστή λες κι' ήταν ο εχθρός της.

«Ερείπια. Παντού ερείπια. Και φωτιές. Μεγάλες φωτιές...»

Και το πλεκτό ολοένα ξηλωνόταν. Μίκραινε και μίκραινε δίχως σταματημό. Οι βελόνες δεν χόρευαν, δεν είχανε ζωή. Άψυχες βρίσκονταν πάνω στο τραπέζι.

«Κόκκινο. Κόκκινο. Παντού κόκκινο! Και οι άνθρωποι κόκκινοι. Δεν υπάρχουν ούτε μαύροι ούτε λευκοί ούτε χαμογελαστοί ούτε σκυθρωποί. Μόνο μένουν ξαπλωμένοι χάμω σε δρόμους, σε σοκάκια, βαμμένοι στην πορφύρα. Γιατί οι άνθρωποι κάθονται έτσι ακίνητοι;»

Η γριά έτρεμε τώρα. Το πλεκτό είχε ξαναγίνει μια κλωστή, φθαρμένη και μπερδεμένη μπρος στα πόδια της. Ακούστηκαν πυροβολισμοί. Τινάχτηκε απ' την πολυθρόνα της. Έπεσε κάτω. Προσπάθησε να σηκωθεί.

«Όχι, όχι!...»

Και άλλοι πυροβολισμοί. Άγριες φωνές.

«Μείνε κάτω!»

«Όχι, όχι. Δεν θέλω να μείνω ακίνητη. Δεν μπορώ να μείνω ακίνητη!»

«Κάτω. Μείνε κάτω!»

Και άλλες κραυγές. Και άλλες φωνές. Από πού έρχονταν;

«Μην κοιτάς! Μην κοιτάς! Από παντού έρχονται. Παντού βρίσκονται. Όλος ο κόσμος μια κραυγή είναι. Μια κραυγή που κανείς δεν την ακούει».

Οι φωτιές πλησίαζαν, μεγάλωναν. Κι άλλοι πυροβολισμοί. Κάποιος της τράβηξε το χέρι. Γύρισε απότομα. Χτύπησε στο τραπέζι.

«Μαμά, μπαμπά; Πού είναι ο μπαμπάς;»

Έτρεχε και έτρεχε. Κάποιος την τράβαγε. Η μαμά ήταν; Δεν ήξερε. Έτρεχε. Προς τα πού όμως;

«Από εδώ. Από εδώ. Γρήγορα!»

Ναι. Από εκεί. Γρήγορα. Έπρεπε να βιαστεί. Δεν είχε χρόνο. Μα πάντα έτσι δεν ήταν;

Πυροβολισμοί. Φωνές.

Δεν την τραβούσαν πια.

«Μπαμπά, μαμά; Πού είναι η μαμά;»

«Τρέχα! Γρήγορα. Από εδώ!»

Και άλλοι άνθρωποι πεσμένοι. Όπου κι αν κοίταγε βρίσκονταν εκεί. Ακίνητοι και άψυχοι.

Ξαναχτύπησε στο τραπέζι. Οι βελόνες έπεσαν με κρότο στο πάτωμα.

«Πού βρίσκομαι; Πού είμαι;»

Δωμάτιο και σοκάκια, δρόμοι και δωμάτιο, όλα γίνονταν ένα. Θόλωναν και ανακατεύονταν. Γέμιζαν με ήχους

και αισθήσεις σ' ένα χαώδες συνονθύλευμα παρόντος και παρελθόντος. Κύματα υψώνονταν μπροστά της. Άγρια και απειλητικά. Η γυναίκα έτρεμε και φώναζε, χτυπιόταν και σπάραζε πεσμένη καταγής.

«Πού με πάτε; Αφήστε με! Εδώ είναι το σπίτι μου. Μαμά... Μπαμπά... Μίλτο; Πού είναι ο Μίλτος; Πού είναι ο αδελφός μου; Αφήστε με!»

Κύματα και φωτιές. Πυροβολισμοί και φωνές. Κλάματα και θρήνος. Κάλυψε τ' αυτιά της μα οι ήχοι δεν υποχωρούσαν. Γίνονταν πιο δυνατοί.

«Σταματήστε! Σταματήστε! Κάντε τους να σταματήσουν!»

Βήματα αντηχούσαν πια, μα εκείνη δεν τα άκουγε. Δεν ήταν εκεί, σ' αυτό το ξένο δωμάτιο μα στο σπίτι, στην πατρίδα της.

«Σμύρνη...!» ούρλιαζε καθώς χτυπιόταν. «Σμύρνη, τι σου κάνανε; Σμύρνη μου...!»

Η βάρκα απομακρυνόταν ολοένα και περισσότερο. Τα δάκρυα έπεφταν βροχή στο ρυτιδιασμένο πρόσωπό της.

Τα φώτα του δωματίου άνοιξαν.

«Μαμά, είσαι καλά; Μαμά!»

Η κόρη έτρεξε στο πλάι της μάνας. Προσπάθησε να τη σηκώσει.

«Σμύρνη μου...!»

«Εδώ είμαι, μαμά! Ακριβώς εδώ!»

Κάθισε δίπλα της. Την πήρε στην αγκαλιά της.

«Όχι, όχι... Σταματήστε!»

Της χάιδεψε τα μαλλιά.

«Έλα μανούλα. Έφερα και τον δικέφαλο αετό. Να τον βάλουμε στο κέντρο της βασιλόπιτας, όπως σ' αρέσει».

«Τον δικέφαλο αετό; Πού, πού...;»

Η γριά κοίταζε συγχυσμένη το δωμάτιο. Τα μάτια της ήτανε θολά. Γ' αυτήν υπήρχε μόνο η θάλασσα, οι θρήνοι και οι φωτιές που ολοένα και αχνοφαίνονταν.

«Μην ξεχάσεις τον δικέφαλο. Μ' ακούς; Ποτέ μην ξεχάσεις τον δικέφαλο αετό!»

«Σσςς... Μην ανησυχείς μαμά».

«Σμύρνη, Σμύρνη. Γιατί; Γιατί με άφησες; Πού είσαι; Σμύρνη!»

Η κόρη της την έσφιξε ακόμα περισσότερο στην αγκαλιά της. Δάκρυα έτρεχαν πια και απ' τα δικά της μάτια.

«Εδώ είμαι, μαμά. Εδώ. Πάντα εδώ...»

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΑΡΩΜΑ ΙΩΝΙΑΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ (ΠΕΝΥ) ΠΑΠΑΓΟΡΑ

Το προηγούμενο Σαββατοκύριακο επισκέφτηκα τη γιαγιά Βαΐα, στη Δράμα. Το βράδυ παρακολουθήσαμε την αγαπημένη μας σειρά όταν ξαφνικά διακόπηκε το πρόγραμμα για μια έκτακτη είδηση. Δεκάδες πρόσφυγες πάλι συνελήφθησαν από τη συνριοφυλακή επειδή προσπάθησαν, παράνομα, να εισέλθουν στη χώρα. Πρόσεξα ότι η γιαγιά μου ταραχτήκε και δάκρυσε βλέποντάς την. Θυμήθηκα ότι και στο παρελθόν, το ζήτημα της προσφυγιάς τη συγκινούσε και έτσι ρώτησα τον λόγο που αυτό το θέμα τη λυπεί τόσο πολύ.

«Παιδί μου, κάποτε, όταν ήμουν ακόμη κοριτσάκι, ζούσαμε στη Μενεμένη, ένα προάστιο της Σμύρνης. Ο πατέρας μου ήταν συνιδιοκτήτης της οικογενειακής σαπυνοβιομηχανίας και ζούσαμε σε ένα όμορφο αρχοντικό πάνω στον λόφο. Ήταν διώροφο, με σκαλιστές, μαρμάρινες κολόνες στην είσοδο. Στο σαλόνι δέσποζε ένα πιάνο με ουρά. Είχε μια ανθοστόλιστη αυλή που περιποιόταν καθημερινά η μητέρα μου, και οι πορτοκαλιές κάθε άνοιξη ευωδίαζαν. Πήγαινα σε σχολείο θηλέων όπου μάθαινα την αγγλική και τη γαλλική γλώσσα, και κάθε απόγευμα ερχόταν στο σπίτι δασκάλα που μου δίδασκε

πιάνο. Ο πατέρας μου ταξίδευε συχνά για δουλειά στο εξωτερικό και ο τότε δεκαεπτάχρονος αδερφός μου συνήθως τον συνόδευε, για να μάθει τη δουλειά. Κάποτε ταξίδεψα κι εγώ μαζί τους στο Παρίσι. Από τότε ονειρευόμουν να σπουδάσω ιστορία της τέχνης εκεί.

Μετά τον πόλεμο η περιοχή μας παρουσίαζε οικονομική άνθιση και πολιτιστική ακμή. Οι Έλληνες, επιτέλους, ένιωθαν ελεύθεροι και ανεξάρτητοι. Πιστεύαμε ότι θα αναβιώσουμε την αρχαία Ιωνία. Όταν ήρθαν τα ελληνικά στρατεύματα και ακούγαμε για τις πρώτες νίκες τους, φουσκώναμε από υπερηφάνεια και φανταζόμασταν την περιοχή μας μεγάλη πρωτεύουσα της Ιωνίας. Κάποτε, βλέπαμε να περνούν μπουλούκια ρακένδυτων Αρμενίων, που έφταναν μετά από μέρες πεζοπορίας, πείνας και δίψας. Τους λυπόμασταν, προσπαθούσαμε να τους συνδράμουμε, αλλά πιστεύαμε ότι αυτός ο πόλεμος δεν θα μας άγγιζε, πως η Ανατολία ήταν πολύ μακριά.

Και ύστερα άρχισαν οι ήττες. Τα πράγματα σταδιακά χειροτέρευαν. Τι θα συνέβαινε αν ο πόλεμος δεν πήγαινε καλά για τους Έλληνες; Θυμηθήκαμε τις ιστορίες που είχαμε ακούσει, σχεδόν πέντε χρόνια πριν, από τα βάθη της Ανατολίας: ότι Τούρκοι περνούσαν από χριστιανικά και αρμένικα σπίτια και στρατολογούσαν βίαια τους άντρες, ακόμη και αμούστακα αγόρια, που κανείς δεν ξαναείδε από τότε.

Σιγά σιγά ο φόβος να χαθεί έτσι ο αδελφός μου κατέλαβε τους γονείς μου. Αποφάσισαν να τον φυγαδεύσουν σε έναν θείο που έμενε στην Ελλάδα. Ήταν ο αδελφός

του πατέρα μου, που είχε μεταφέρει την επιχείρησή του στην Αθήνα, όταν πρωτοξεκίνησε η επανάσταση των Νεότουρκων. Έκτοτε δεν ξαναείχαμε νέα από τον αδελφό μου».

Εγώ την άκουγα συγκλονισμένη, ενώ η γιαγιά συνέχισε.

«Ένα βράδυ επέστρεψε ο πατέρας μου ταραγμένος. Αντάλλαξαν μερικές σύντομες κουβέντες με τη μητέρα μου και αυτή άρχισε να κλαίει: “Πρέπει να φύγουμε αμέσως, θα πάμε στην Αθήνα”.

Μου έδωσαν μια δερμάτινη βαλιτσούλα και μου είπαν να βάλω μέσα ό,τι αγαπώ περισσότερο. Εγκαταλείψαμε το χωριό πριν ακόμη χαράξει. Ο πατέρας μου ετοίμασε το μόνιππο αμάξι μας, φόρτωσε τα λιγοστά υπάρχοντα που πακετάραμε και κατευθυνθήκαμε προς το λιμάνι της Σμύρνης. Μας πήρε ώρες μέχρι να φτάσουμε, γιατί συναντήσαμε караβάνια με τον ίδιο προορισμό. Τώρα πλέον ήμασταν κι εμείς σαν αυτούς που βλέπαμε να περνούν έξω από την αυλή μας, εκδιωγμένοι από τον τόπο τους.

Όταν πια ο ήλιος ανέβηκε ψηλά στον ουρανό φτάσαμε. Θυμόμουν το άλλοτε γεμάτο κόσμο λιμάνι με τις κατάλευκες πλάκες στο δάπεδο και τα εντυπωσιακά καταστήματα και ζαχαροπλαστεία. Τον καλοντυμένο κόσμο να πηγαινοέρχεται νωχελικά κουτσομπολεύοντας. Τώρα όλα τα καταστήματα ήταν κλειδαμπαρωμένα και ο δρόμος πλημμυρισμένος από εξαθλιωμένους, έντρομους ανθρώπους και στοιβαγμένους μπόγους που περίμεναν. Η ατμόσφαιρα μύριζε τρόμο, πανικό, αγωνία, καπνό και αίμα.

Στοιχηθήκαμε σε μια ουρά που δεν διακρινόταν η αρχή της. Όλοι προσπαθούσαν να διαφύγουν εγκαταλείποντας τον πανέμορφο τόπο μας, για να εξασφαλίσουν πως θα ζήσουν.

Περιμέναμε ώρες, μέρες, εβδομάδες εκεί για να έρθει κάποιο πλοίο. Νερό, φαγητό, καθαριότητα, ύπνος, ασφάλεια, ιδιωτικότητα, ήταν, εκείνες τις ώρες της αναμονής και μετά του ταξιδιού, πολυτέλεια από τα παλιά.

Ακριβώς πίσω μας περίμενε μια νέα, μόνη γυναίκα με κουρελιασμένα ρούχα, που κρατούσε το βρέφος της. Λίγες μέρες πριν, πληροφορήθηκε τον χαμό του συζύγου της και ήθελε να πάει στους δικούς της στη Θεσσαλονίκη. Περιμένοντας, αυτή έγινε η αδελφή μας και εμείς η οικογένειά της.

Μετά την ατελείωτη αναμονή επιτέλους επιβιβαστήκαμε σε ένα πλοίο. Καθ' όλο το ταξίδι παραμείναμε σωριασμένοι στα αμπάρια του πλοίου. Κάποιοι δεν άντεξαν τις κακουχίες του ταξιδιού. Το μωρό της γυναίκας εκείνης έκλαιγε ολημερίς και ολονυχτίς, ώσπου ένα βράδυ σίγασε και ακούστηκε ο σπαραγμός της. Ήξερα πως δεν θα ξανάβλεπα το μωρό...

Το ταξίδι κράτησε μέρες. Έκανε κάποιες στάσεις σε λιμάνια της Χίου, όπου αποβιβάστηκαν μερικοί. Άραγε θα φιλοξενούνταν σε συγγενείς ή θα ξεκινούσαν πάλι από το μηδέν ολομόναχοι;

Κάποτε το πλοίο άραξε στον Πειραιά. Ήμασταν και επίσημα «πρόσφυγες από τη Μενεμένη της επαρχίας Σμύρνης». Ένωθα αγωνία και ανασφάλεια.

Θα εμφανιζόταν ο θεός; Θα ξαναέβλεπα τον αδελφό μου; Όλα ρευστά. Όσπου εμφανίστηκε ο θεός, μας φόρτωσε στο αμάξι του και μας φιλοξένησε στο σπίτι του. Η γυναίκα που γνωρίσαμε παρέμεινε στο λιμάνι αγωνιώντας να ξαναεπιβιβαστεί σε κάποιο πλοίο με προορισμό τη Θεσσαλονίκη.

Εκεί, μετά από καιρό, ξασυνάντησα τον αδελφό μου. Λίγο καιρό αργότερα, ο πατέρας μου έπιασε δουλειά στη λαχαναγορά και εγώ συνέχισα το γυμνάσιο. Δεν σπούδασα ποτέ στο Παρίσι. Δεν διδάχθηκα ξανά αγγλικά ή γαλλικά, δεν ξαναέπαιξα πιάνο. Σπούδασα στην Αθήνα ενώ ταυτόχρονα δούλευα. Τα οικονομικά και η ζωή μας δεν ήταν πια ίδια. Καταφέραμε, ωστόσο, να ξασστήσουμε τη ζωή μας στον νέο τόπο. Το ταξίδι για την οικογένειά μου μας έληξε εκεί. Στο μικρό, δίχωρο, ισόγειο σπιτάκι, με την πέτρινη αυλίτσα, στη σκιά της Ακρόπολης.

Αργότερα διάβασα ότι συγχωριανοί μου, που ξεριζώθηκαν από τον τόπο τους, ίδρυσαν στη Θεσσαλονίκη τη Νέα Μενεμένη και συνέχισαν κι αυτοί. Δεν ξαναεπισκέφτηκα το χωριό μου. Δεν επέστρεψα ποτέ στο πατρικό μου. Πατρικό μου έγινε το σπιτάκι στο κέντρο της Αθήνας, που μας φιλοξένησε μέχρι που έφυγαν οι γονείς μου από τη ζωή. Πραγματικά εύχομαι καμιά άλλη γενιά να μη βιώσει τον ξεριζωμό που βιώσαμε εμείς... Γι' αυτό θλίβομαι όταν ακούω για τους μετανάστες που φθάνουν στη χώρα μας».

ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

ΖΩΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Ωραία η Μικρά Ασία, προπαντός η Σμύρνη. Ωραία, πολύβουη πόλη. Το «Παρίσι της Ανατολής», όπως άκουγα να τη λένε.

Τι να πω για αυτή τη πόλη; Μεταξωτά ρούχα, υπέροχο λιμάνι, οι ψαράδες να φωνάζουν ο ένας τον άλλον, μια καθημερινότητα γεμάτη γλώσσες και φωνές του κόσμου. Φωνές της Ανατολής. Όταν ξαφνικά, φαντάστηκα τον Σεπτέμβρη του 1922 μια γυναίκα να πέφτει στα γόνατα και να φωνάζει «Μάνα, η Σμύρνη καίγεται!» Δεν ήξερα τι σημαίνει αυτό, οπότε αποφάσισα να ταξιδέψω δύο χρόνια πριν, στο 1920. Να μάθω ιστορία. Να ακούσω.

Ονειρευόμουν εκείνα τα μέρη. Άκουγα για τις μακρινές μου ρίζες στην Ανατολή. Ήθελα πάντα να επισκεφτώ την Καππαδοκία, στη Δήλα, να γνωρίσω την αγαπημένη προγιαγιά Αμαλία. Πέντε χρονών κοριτσάκι ήταν κι εγώ δεκατριών.

Δεν είχα πολλά χρήματα να πάω να αγοράσω κάτι, ώστε να ταιριάξω με την εποχή. Πρώτη στάση η Σμύρνη. Αναρωτιόμουν για ποιο λόγο όλα τα μάτια ήταν καρφωμένα πάνω μου. Δεν ήμουν ντυμένη ιδιαίτερα. Μόλις είχα σχολάσει από το σχολείο. Μια μπλούζα και ένα σκισμένο

παντελόνη φορούσα. Απορούσα για ποιο λόγο όλες οι γυναίκες και τα κορίτσια φορούσαν φούστες και φορέματα. Μα τι, στον εικοστό αιώνα μεταφέρθηκα;

Είδα και τα σχολεία τους, γνώρισα παιδιά στην ηλικία μου. Μου έμαθαν να παίζω το παιχνίδι, που λέγεται γκάμες* και ένα μικρό κοριτσάκι μου είπε να πάω στο σπίτι της να δω την κούκλα της που εκεί ονομάζεται κουτσούνα**, λέξη προερχόμενη από την αρχαία Ελλάδα.

Άφησα τη Σμύρνη προς το παρόν. Έδωσα όσα λεφτά είχα και δεν είχα για να ταξιδέψω προς την Καππαδοκία, για να συναντήσω την αγαπημένη μου Αμαλία. Μερώνυχτα και μερόνυχτα περπατούσα. Ήμουν τόσο εξαντλημένη που νόμιζα πως ζω σε ένα όνειρο. Ήταν όνειρο. Το μόνο που έτρωγα ήταν ψωμί και ελιές και ό,τι μου πρόσφεραν περαστικοί ταξιδιώτες.

Μετά από μέρες έφτασα στην Αμαλίτσα, στη Δήλα. Εκεί, στη Δήλα, στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, όταν έφτασα, είδα τη νεαρή Αμαλία να κάθεται στον περίβολο του σπιτιού, που ήταν δίπλα στην εκκλησία του χωριού, τον Άγιο Βασίλειο.

Με καλοδέχτηκαν. Μου άνοιξε η Θεοδοσία, η μαμά της Αμαλίας, που εμείς τη φωνάζουμε Νινέ. Με τράστια χαρά, όταν με είδε η Αμαλία, με πήρε αγκαλιά και με φίλησε στο μάγουλο. Μου τρατάρισε ντολάζ*** και μου διηγήθηκε την ιστορία του άντρα της, του Δημήτρη, που

* Γκάμες: βόλοι.

** Κουτσούνα ή πλαγγόνα: μικρή χειροποίητη κούκλα, φτιαγμένη από μαλλί.

*** Ντολάζ: Είδος φαγητού από γάλα, αυγό και αλεύρι.

πέθανε εικοσιτριών ετών στα τάγματα ασφαλείας, όταν εκείνη ήταν δεκαοχτώ χρονών.

Έμεινα εκεί τέσσερις ημέρες. Ήταν οι καλύτερες ημέρες της ζωής μου. Μετά γύρισα σε ένα μέρος πολύ διαφορετικό, έτσι ξαφνικά, 2022 νομίζω ήταν. Κατάλαβα πως επέστρεψα σπίτι, κάπου στη Θεσσαλία, χιλιόμετρα και χρόνια μακριά από την Ανατολή.

Θα είναι το αγαπημένο μου σπίτι η Μικρά Ασία, η αγαπημένη μου μακρινή οικογένεια.

Αφιερωμένο στον αγαπημένο μου θείο μου Φώτη, που έφυγε ξαφνικά και λάτρευε αυτό το μέρος.

ΞΕΡΙΖΩΜΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Πήρα μια βάρκα και μια ευχή και ξεκίνησα για ένα μακρινό ταξίδι στις μνήμες του λαού μου. Ένα ταξίδι που χρόνια τώρα η συνείδησή μου μου επέβαλλε να κάνω. Ένα ταξίδι προς την αλήθεια...

Ήταν βραδάκι όταν ξεκίνησα και νωρίς το πρωί μ' έβγαλε η θάλασσα σ' έναν τόπο γνώριμο και συνάμα ξένο. Τότε τους είδα όλους. Ήταν εκεί και με περίμεναν. Στέκονταν αγέρωχοι και με κοιτούσαν. Τους κοίταξα στα μάτια έναν έναν ξεχωριστά και είδα όλη την ιστορία μέσα απ' την ψυχή τους. Κάποιους τους αναγνώρισα, κάποιοι άλλοι μου ήταν εντελώς άγνωστοι. Όποιοι κι αν ήταν όμως, το σίγουρο είναι ένα, πως ήταν δικοί μου, αδέρφια μου, όλοι... Ένας απ' αυτούς ήρθε κοντά μου.

«Πλησίασε», μου είπε, «Ιουλία μου» και με οδήγησε εκεί που κάθονταν όλοι.

Καθίσαμε, εκεί, στην ακτή και άρχισαν ένας ένας να μου λένε την ιστορία τους. Θα πηγαίναμε σε κάποιο σπίτι, αλλά δεν είχε απομείνει κανένα. Τα είχε πάρει όλα η φωτιά στην αγκαλιά της και τα έπνιξε με μίσος.

Πρώτος μίλησε ένας άντρας, νέος στην ηλικία μα ηλικιωμένος στην όψη. Τα μαλλιά και τα γένια του ήταν

γκρίζα, μα δεν ήταν πάνω από σαράντα πέντε χρονών. Υπέθεσα πως τον μεγάλωσαν απότομα οι κακουχίες, ίσως όμως να έφταιγε η σοφία του. Ίσως η γνώση να απαιτεί αυτό το προφίλ γιατί εμπνέει περισσότερο σεβασμό.

Αυτός ο άντρας δεν μίλησε για τον όλεθρο. Δεν είπε λέξη ούτε για τον πόλεμο ούτε για την καταστροφή. Επέλεξε να αφηγηθεί την ιστορία της πατρίδας του ξεκινώντας από τα αρχαία χρόνια και έμοιαζε να πλέκει εγκώμιο σ' όλους τους σπουδαίους Έλληνες φιλοσόφους, καλλιτέχνες και αγίους που γέννησε η Μικρά Ασία, από τον Όμηρο και τον Θαλή μέχρι τον Μέγα Βασίλειο και άλλους πολλούς.

Όταν τελείωσε, γύρισε στη θέση του και παρέμεινε σιωπηλός. Το έργο του είχε ολοκληρωθεί και όλοι πια γνωρίζαμε το μεγαλείο αυτού του τόπου και όσα σπουδαία ξεκίνησαν από εδώ, με αποδέκτη όλο τον πλανήτη.

Ύστερα, πήρε τον λόγο μια γυναίκα. Ήταν νέα, κοντά στα τριάντα, καστανομάλλα, με ωραία πράσινα μάτια. Το βλέμμα της ήταν βαθύ και καθαρό. Φαινόταν αρχόντισσα και ήταν ντυμένη όπως αρμόζει σε κάθε Μικρασιάτισσα που σέβεται τον εαυτό της. Φορούσε ένα μακρύ φόρεμα από μετάξι στο χρώμα του κυπαρισσιού και τα αυτιά της κοσμούνταν από ολόλευκες πέρλες.

Όταν σηκώθηκε να μιλήσει, αμέσως μας τύλιξε όλους η ευωδιά της κανέλας και του γιασεμιού. Η γυναίκα εξιστόρησε με αρχοντιά και περηφάνια όσα τραγικά συνέβησαν στον τόπο της. Μου είπε για τον πόλεμο,

την εκστρατεία και τον αγαπημένο της, που αποχαιρέτισε με δάκρυα στα μάτια πριν φύγει για το μέτωπο.

Είπε πως τίποτα δεν προμήνυε την καταστροφή κι ας ζούσαν σε μια εμπόλεμη ζώνη. Οι ζωές τους συνεχίζονταν κανονικά, με τα θέατρα και τις δεξιώσεις να δίνουν και να παίρνουν. Όσπου μια μέρα, ο περήφανος αετός ηττήθηκε από το πονηρό γεράκι κι αυτή του η ήττα δεν του συγχωρέθηκε. Τιμωρήθηκε σκληρά γι' αυτή του την περηφάνια. Ο Ίκαρος πέταξε ψηλά, έφτασε τον ήλιο, νόμιζε, απερίσκεπτα, πως τον νίκησε, μέχρι που ο ήλιος του έκαψε τα φτερά και τον έπνιξε στα νερά του πελάγου. Σαν άλλος Ίκαρος έπεσε κι η Σμύρνη. Κανείς δεν κατάλαβε πότε διαλύθηκαν όλα, πότε ξεκίνησε ο κατήφορος. Μέσα σε λίγες μέρες, ο ήλιος έγινε φωτιά κι η θάλασσα από γαλάζια έγινε κατακόκκινη απ' το αίμα. Το όνειρο έγινε εφιάλτης...

Αυτά είπε η γυναίκα, σκούπισε τα δάκρυα απ' τ' αρχοντικά της μάτια κι επέστρεψε στη θέση της, αφήνοντας πίσω της ένα πέπλο σιγής.

Στο τέλος, μίλησε ένα παιδί. Μικρό, γύρω στα δέκα, χαμογελαστό και όμορφο. Τα χείλη του γελούσαν, μα τα μάτια του πρόδιδαν το γκρίζο που έστω και για λίγο κυρίεψε την αθώα του ψυχή. Ήταν ένα παιδί που του στέρησαν τα καλύτερά του χρόνια. Δεν ξέρω γιατί, αλλά νιώθω πως αυτό το παιδί μίλησε πιο σωστά απ' όλους. Ίσως επειδή τα παιδιά είναι πάντα πιο κοντά στην αλήθεια...

Ο μικρός αφηγήθηκε τα χρόνια της παιδικής του αθωότητας. Μου είπε πως γι' αυτόν ο κόσμος ήταν πάντα

όμορφος κι ας τον είχε δει να μετατρέπεται μέσα σε λίγα χρόνια από ξανθό άγγελο σε διάβολο. Είχε έναν Τούρκο φίλο, τον Κερέμ, και μαζί έκαναν όνειρα για το μέλλον. Αν και παιδιά, παρατηρούσαν τα γεγονότα και από το βάθος της παιδικής γαλήνης αντιλαμβάνονταν πως οι μεγάλοι θα τα κατέστρεφαν όλα. Η παρέα του συζητούσε για τον πόλεμο αλλά όχι όπως το έκαναν οι μεγάλοι. Οι μεγάλοι εύχονταν να υπάρξει ένας νικητής, εκείνοι προσεύχονταν να μην υπάρξει κανένας ηττημένος...

Αυτό το παιδί είδε κάτι πολύ χειρότερο από έναν πόλεμο. Είδε την αγάπη να γίνεται μίσος, τη φιλία να γίνεται έχθρα κι έναν παράδεισο να γίνεται κόλαση. Όταν αργότερα αναγκάστηκε να μπει σ' ένα πλοίο και να αποχαιρετήσει τον αγαπημένο του φίλο, ίσως και για πάντα, ευχήθηκε, κοιτώντας τη φωτιά πίσω του, να μην γίνει ποτέ σαν αυτούς που ξέρουν μόνο να μισούν...

Το παιδί έγινε περιστέρι και πέταξε πίσω στη θέση του κι εγώ γύρισα απότομα στη φωλιά μου, στο σήμερα.

Επιστρέφοντας στο τώρα, ένιωσα το χρέος να φέρω τις φωνές τους στο φως, να τις βοηθήσω ν' ακουστούν. Όχι γιατί είναι πρόγονοί μου ούτε γιατί αυτά συνέβησαν μόνο στον δικό μου λαό. Ο πόλεμος δεν σταμάτησε με την καταστροφή της Σμύρνης ούτε έσβησε με τη φωτιά της. Ο πόλεμος άρχισε όταν κάποιος αποφάσισε πως το μίσος είναι καλύτερο απ' την αγάπη κι από τότε δεν σταμάτησε ποτέ. Η ανάμνηση αυτών των ανθρώπων κι αυτό το ταξίδι στις ρίζες μου μ' έκαναν να καταλάβω πως η ειρήνη δεν είναι απλά μια κατάσταση. Η ειρήνη είναι

το ίδιο το συναίσθημα της αγάπης και αυτή τη στιγμή λείπει όσο τίποτα άλλο απ' αυτόν τον κόσμο. Αυτά μου δίδαξε αυτός ο ξεριζωμός. Αυτά ένιωσα την ανάγκη να πω και να γράψω και αυτό έκανα.

Το 1922 «ξερίζωσαν» τους ανθρώπους μου. Το 2022, εκατό χρόνια μετά, εγώ, η Ιουλία Γαλανίδη, αποφάσισα, χάρη σ' αυτούς τους ίδιους ανθρώπους, να «ξεριζώσω» το μίσος... Εκπλήρωσα το ελάχιστο χρέος μου στη μνήμη... Τώρα πια μπορώ να θυμάμαι χωρίς να μισώ.

ΤΟ ΠΙΑΝΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΡΟΥΜΑΝΑ

Ήρεμος, πολύ, κάθονταν στη βαθιά βυσσινιά του πολυθρόνα το απογευματάκι εκείνο. Το τόσο συνηθισμένο κι αδιάφορο, που δεν θα μπορούσε να μην ξαφνιαστεί από το, με τόση σιγουριά καταφερμένο, χτύπημα στην εξώπορτα. Άνοιξε. Η κοπέλα στο πλατύσκαλο, ευγενικά, καλησπέρισε. Άγνωστη φάνηκε, μα με μια πιο εξεταστική ματιά, το λεπτό της το πρόσωπο, τα μαλλιά της τα ξανθά, απείθαρχα μπουκλωτά, μα τα τσαγαλά της αμυγδαλωτά μάτια πάνω απ' όλα, συνέθεταν μια φυσιογνωμία οικεία, μα όχι εντελώς γνώριμη.

Της ζήτησε να περάσει, την οδήγησε στο υποτυπώδες του καθιστικό. Εκείνη, με μια ανεπαίσθητη κίνηση του κεφαλιού, τον ευχαρίστησε και κάθισε.

«Ο κύριος Αμοιρίδης; Ηλίας Αμοιρίδης;» ρώτησε.

«Μάλιστα, ο ίδιος. Εσύ, κοπέλα μου, ποια είσαι;»

«Χαίρομαι πολύ που σας βρίσκω... Σμαραγδή Χαρισιάδη ονομάζομαι».

Παρατήρησε τις προσεκτικές της κινήσεις για να βγάλει από την κομπή της τσάντα ένα κιτρινισμένο, ελαφρώς τσαλακωμένο, φακελάκι. Με χέρι αργό και σταθερό του το πρότεινε.

Με δυσκολία έβγαλε τα γραμματάκια εκεί απάνου. Εντύπωση του έκαναν, προσεκτικά καλλιγραφημένα και λεπτούτσικα καθώς ήταν. Τα ρυτιδιασμένα, γυαλιστερά ματάκια του άξαφνα πήραν ένα βλέμμα, σχεδόν παγωμένο, που η κοπέλα δεν μπόρεσε να μην προσέξει... Χρόνια είχαν να δουν γραμμένα 'κείνα τα ματάκια τ' όνομα τούτο, Ανθή Σαρόγλου.

Αχ! Πόσο παλιά, πόσο μακριά τον επήγαν οι θύμησες από το λατρεμένο, με ευλάβεια, σαν σε αγία μορφή, προσωπάκι 'κείνο. Νέος, νέος πολύ, ήταν ακόμα, όταν την πρωτογνώρισε. Τον είχε στείλει ο πατέρας του, καλή του ώρα εκεί που βρίσκεται, στη Σμύρνη. Να μάθει μια τέχνη, να αντρέψει...

Εκεί, στην πολύβουη πολιτεία, που διέφερε τόσο απ' την πατρίδα του, τ' Αϊβαλί, ένας κόσμος ανέγνωρος τον μάγεψε. Είχε το Και* της, που έσφυζε από ζωή. Το λάτρευσε. Ιδιαίτερα αγαπούσε το τραμ. Πόση χαρά έπαιρνε να το κοιτά να φεύγει και να 'ρχεται στην πολυσύχναστη προκουμαία! Ε, μετά, τί να πρωτοδιαλέξει... Την Αγία Φωτεινή, με το καμπαναριό της, το ίσα με τριάντα μέτρα ψηλό; Το Κερατοχώρι**, με τους μόντηδες και τις ταβέρνες του; Ή τον Φραγκομαχαλά**, με τους βερχανέδες*** του; Σε έναν τέτοιο του 'μελε να ζήσει τα καλύτερά του τα χρόνια...

* Και: η προκουμαία της Σμύρνης.

** Κερατοχώρι, Φραγκομαχαλάς: γειτονιές της ευρύτερης περιοχής της Σμύρνης.

*** Βερχανές: διώροφο αρχοντικό, υπερυψωμένα με κεραμοσκεπή ο τελευταίος τύπος της σμυρναϊκής αστικής κατοικίας.

Εκεί λοιπόν, στον βερχανέ του κυρίου Κωνσταντινίδη, δούλευε. Ώρες πολλές και ακούραστα. Τόσο τον εκτίμησε ο αφεντικός, ο κυρ-Δημητράκης, όπως τον φώναζε η γυναίκα του η κόνα Δέσποινα, που τον άφησε να μένει στ' αποθηκάκι πάνω από το κατάστημα.

Στενάχωρο και μικρό, το αποθηκάκι. Πολυτέλειες δεν υπήρχαν. Δυο καρεκλίτσες με ξεφτισμένο, μαβί βελούδο, παλιές, του μαγαζιού. Ένα κομοδινάκι, με ακουμπισμένη μια εικονίτσα του Αη-Γιώργη του Χιοπολίτη, πολιούχου του χωριού. Το κρεβάτι, άβολο και μικρό κι αυτό, του σκέβρωνε την κορμοστασιά του τη λεβέντικη. Κι απάνω του, στο προσκεφάλι, σαν εικόνισμα να τον φιλά, μια μικρούλικη Χάρτα της Μεγάλης Ελλάδας, με τον Λευτεράκη, διόλου διακριτικά ζωγραφισμένο στα ζερβά. Το πιο σημαντικό όμως, απ' τα λιγοστά υπάρχοντα, ήταν το πιάνο. Το πιανάκι του, παλιακό και μισοξεκούρδιστο, που με στέρησες πολλές είχε καταφέρει να το νοικιάσει.

Η κόνα Δέσποινα πολύ τον εκτιμούσε, εκείνο και το παίξιμό του.

«Μέλι στάζει το πιανάκι σου, Ηλία μου!» του 'λεγε κάθε τόσο.

Τον εσύστηνε κιόλας στις άλλες κυράδες που τον καλούσαν να παίξει που και που στα σπίτια, κάθε λίγο με τις βεγγέρες τους... Οι πόλκες, τα βαλσάκια, μαζί με λίγο Μπραμς, επιβάλλονταν. Έτσι περνούσαν οι μέρες. Αδιαφόρετα και πληκτικά. Μέσα σε μαγαζί, μελέτη και βεγγέρες...

Μια από αυτές τις μέρες, που διαφορετική έμελλε να 'ναι, την ε γνώρισε. Είχε μετακομίσει οικογενειακώς, στο απέναντι σπίτι που 'στεκε από χρόνια αδειανό. Ανθή Σαρόγλου. «Όποιος ενδιαφέρεται, μαθαίνει».

Και έτσι, μαζί με τα ρούχα που όλο στοιβάζονταν στην αντικρινή του παραθύρου του κάμαρα, στοιβάχθηκε κι η καρδιά του. Εκείνη, μπογλού και κορδοπάτα, τράβηξε αρχικά την προσοχή του. Μα μόλις αντίκρισε εκείνα τα γαλανά της μάτια που έφεγγαν και το χαμογέλιό της το ζωηρό, μαγεύτηκε. Μέρα νύχτα τη θαύμαζε, πίσω από τις γαριασμένες και ξέφτιστες κουρτινίτσες του. Να κοιμάται, να ξυπνά, να μελετά, να ζει!

Α, και να παίζει και εκείνη –τι σύμπτωση– το πιάνο! Πόση χαρά έπαιρνε να τη γροικά να παίζει. Και της αποκρινόταν και 'κείνος, κάθε τόσο, με σονάτες, καθόλα εύθυμες. Και εκείνη όμως, «η Ανθή του», το 'χε καταλάβει... Συχνά πυκνά του το επέτρεπε να τη θωρεί, περνώντας περισσότερη ώρα στην κάμαρά της, μέρα με τη μέρα.

Βρήκε το θάρρος. Της άφησε ένα σημείωμα, που σε χίλια προσχέδια είχε γραφτεί πρωτύτερα.

Είναι ανάγκη να σας μιλώ. Με τα πιάννα μας... Το Ντο το χαμηλό θα 'ναι το Άλφα, το Ρε το Βήτα... Από τρεις και κάτι ψιλά κλίμακες να το το αλφαβητάρι μας.

Σας αγαπώ...

Ηλίας

Η απάντηση δεν άργησε. Κατά το γιόμα. Κάτι σαν παιξιματάκι, διόλου μελωδικό, αντηχούσε στη σοκάκα. Όλο ενδιαφέρον έτρεξε στο πιάνο και αποκωδικοποίησε την κοσμοχαλασιά που για μέρες συνέχιζε.

Ένα βράδυ, γύρισε, πήρε θέση στο πιανάκι, την ώρα τους την καθιερωμένη. Άναυδος, άρχισε να μεταφράζει και δεύτερη και τρίτη βολά, μη και το, εξασκημένο του πια αυτή, είχε λαθέψει την πρίμα βίστα*.

*ΠΑ-ΝΤΡΕΥ-ΟΜΑΙ. ΜΕ ΠΑΝΤΡΕΥΟΥΝ ΤΕΛΕΣΙΔΙΚΟ
- ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΣΕ ΔΩ. ΤΩΡΑ.*

Έπαιξε με βιάση. Βγήκε από την πίσω πόρτα της και τον βρήκε εκεί. Περπάτησαν μέχρι τη μικρή του την καμαρούλα, με προφύλαξες πολλές, μην τους δουν. Για πρώτη φορά σφιχταγκαλιάστηκαν. Η στιγμή αυτή που με τόση λαχτάρα περίμεναν... Πρεμιέρα και αποχαιρετισμός μαζί έμοιασε για την αγάπη τους, τη μέσα από συγχορδίες διάφωνες μεγαλωμένη.

Αυτό ήταν. Εκείνος πήγε να καταταγεί, από τους πρώτους. Εθελοντάκος, μαζί με τους Παλαιοελλαδίτες αδερφούς. Μάθαινε για 'κείνη, είχε παντρευτεί και είχε και παιδί. Απ' όταν έσπασε το Μέτωπο και πήγε στην Ελλάδα, δεν την αναζήτησε.

Στο σημείωμα, όλα ήταν καθαρά γραμμένα. Την είχαν παντρέψει, ταχιά ταχιά, «πρωτού φανεί η γκαστριά και μαθευτούν οι πομπές». Η κοπέλα, η Σμαραγδή μαθές, ήταν κόρη του! Κόρη του μόνου έρωτα που πρόφταξε να ζήσει, η με πόθο απολέμητο δεμένη αγάπη του.

* Πρίμα Βίστα: πρώτη ανάγνωση μουσικού κομματιού.

«Η μητέρα χάθηκε... όταν ήμουν μωρό. Στο φευγιό μας. Τσέτες**... είπαν. Τούτο 'δώ το σημείωμα το βρήκα στα πράγματά της».

Η κοπέλα, λοιπόν, που ποτέ δεν τη χόρεψε στα γόνατά του. Ποτέ τα ξανθά μπουκλάκια δεν της χτένισε. Που δεν γνώριζε αν και εκείνης τα κρινοδάχτυλα παίζουν το πιάνο. Ήταν πια μαζί του. Η πιο γεμάτη, της Ανθής του, θύμηση...

** Τσέτες: μουσουλμάνοι άτακτοι ληστές, στρατολογημένοι και οπλισμένοι από τους Νεότουρκους.

ΧΩΡΙΣ ΤΙΤΛΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΣ

Άνοιξη 2030. Μια νέα εποχή έχει ξεκινήσει για τον παγκόσμιο πολιτισμό μας. Οι νέοι και τα παιδιά της προηγούμενης γενιάς κατάφεραν και ανέκτησαν τις δυνάμεις τους, συνεργάστηκαν και δημιούργησαν το δικό μας σήμερα. Η κοινωνία που εμείς ζούμε σήμερα είναι ένα αποτέλεσμα μιας σειράς αμοιβαίων προσπαθειών που έκαναν οι νέοι της γενιάς εκείνης να ξεπεράσουν τα στερεότυπα που είχαν δημιουργηθεί, να προσπαθήσουν μέσω της ιστορίας μας να μην επαναλάβουν τα λάθη του παρελθόντος και προπάντων να διατηρήσουν και να ερευνήσουν τους πολιτισμούς των προγόνων μας.

Μην ξεχνάμε άλλωστε ότι όλα αυτά που εμείς έχουμε καταφέρει σήμερα είναι αποτέλεσμα των αξιέπαινων αγώνων και προσπαθειών των προγόνων μας. Ας αρχίσουμε με τον αρχαίο πολιτισμό μας και ας καταλήξουμε στον μικρασιατικό πολιτισμό. Εμείς είμαστε και θα συνεχίσουμε να είμαστε αιωνίως οι κληρονόμοι αυτών των πολιτισμών και είναι υποχρέωσή μας, όχι μόνο να τους διατηρούμε, αλλά και να τους αναδεικνύουμε καθημερινώς μέσω των συμπεριφορών και των αντιλήψεών μας.

Μερικοί, όμως, θα αναρωτηθούν, τι ακριβώς έχουμε πετύχει με αυτές τις συμπεριφορές;, Πώς καταφέραμε να προχωρήσουμε μπροστά και να εξελιχθούμε; Και πώς ξεπεράσαμε τις ανισότητες και τα στερεότυπα που περιβάλλουν τον κόσμο μας;

Εμείς, λοιπόν, οι κληρονόμοι αυτών των πολιτισμών μέχρι σήμερα έχουμε καταφέρει πολλά. Όλες οι συμπεριφορές της συνεργασίας, της αμοιβαίας προσφοράς, της διατήρησης και της έρευνας των παλαιότερων πολιτισμών μάς έχουν οδηγήσει σε σημαντικά επιτεύγματα, κοινωνικά, πολιτικά και ψυχικά.

Το πιο βασικό, κατά τη γνώμη μου, επίτευγμα ως κληρονόμοι των προηγούμενων πολιτισμών είναι η υπέρβαση του εγωισμού μας και η εκτίμηση όλων των αγαθών που μας δίνονται, είτε είναι καλά είτε όχι. Αναλυτικότερα, μέσα στα προηγούμενα χρόνια καταφέραμε και αντλήσαμε παραδείγματα ζωής, όπως τα χαρακτηρίζουμε, διότι μελετήσαμε τον τρόπο ζωής των προγόνων μας και καταλάβαμε όλες τις κακουχίες και τις δυσκολίες που ανέχονταν στη δική τους καθημερινή ζωή. Αποτέλεσμα αυτής της μελέτης ήταν να αναθεωρήσουμε τις αξίες και τις αντιλήψεις μας, να ξεπεράσουμε τον εγωισμό μας και να μάθουμε να εκτιμάμε όλα τα αγαθά που μας δίνονται.

Αυτά είναι μερικά από τα οποία έχουμε πετύχει ως τώρα και πιστεύω ότι έτσι καταφέραμε και αξιοποιήσαμε την κληρονομιά των προγόνων μας. Όμως δεν πρέπει να σταματήσουμε εδώ. Πρέπει καθημερινά,

με τις συμπεριφορές μας, να προσπαθούμε από τη μια να διατηρήσουμε αυτά που έχουμε πετύχει και από την άλλη να τα βελτιώνουμε και να πετυχαίνουμε και περισσότερα.

Συνεχίζοντας με τον τρόπο που προχωρήσαμε μπροστά, χάρη σε αυτούς τους πολιτισμούς, ένα στοιχείο, το σημαντικότερο κατά τη γνώμη μου, είναι ότι εμπνευστήκαμε από το πνεύμα της ομαδικότητας, του ομαδικού συλλογισμού και ενδιαφέροντος των προγόνων μας και καταφέραμε να εργαστούμε κι εμείς σαν ομάδα, έχοντας ως πρότυπο αυτές τις συμπεριφορές. Το αποτέλεσμα αυτών των πράξεων είναι πλέον να μπορούμε να δρούμε, έχοντας υπόψιν το κοινό καλό.

Άλλο ένα συζητήσιμο ερώτημα είναι αν τελικά θυμόμαστε και τιμούμε όσα συνέβησαν στο παρελθόν. Άραγε δίνουμε την απαραίτητη προσοχή στην Ιστορία των πολιτισμών;

Οι απόψεις επί του θέματος αλληλοσυγκρούονται. Μερικοί πιστεύουν πως πράγματι τιμάμε το παρελθόν όπως του αξίζει, κάνοντας διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις και ενισχύοντας, στο σχολικό περιβάλλον, τη μετάδοση των ιστορικών στοιχείων για αυτούς τους θαυμαστούς πολιτισμούς, μέσω της βιωματικής μάθησης και τη χρήση των νέων τεχνολογικών μέσων. Άλλοι πιστεύουν πως δεν έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές ενέργειες, ώστε πραγματικά αυτοί οι πολιτισμοί να τιμώνται. Η γνώμη μου είναι πως, μέσα στο τεράστιο χρονικό διάστημα που έχει επέλθει από τότε, εμείς έχουμε

καταφέρει να θυμόμαστε και να τιμάμε το παρελθόν μας, με όλους τους παραπάνω τρόπους.

Στις μέρες μας, όπως όλοι γνωρίζετε, ο κόσμος εξελίσσεται ταχύτατα, κουβαλώντας όμως και πολλές από τις ρατσιστικές αντιλήψεις, τα στερεότυπα, τις προκαταλήψεις και την ανισότητα από τις προηγούμενες γενιές.

Έχουμε καταφέρει, μετά από μεγάλη συλλογική προσπάθεια, και θα συνεχίσουμε να προσπαθούμε, ώστε να πετύχουμε να μειώσουμε σε μεγάλο βαθμό αυτές τις αντιλήψεις, να είμαστε δίπλα, να υποστηρίζουμε κάθε θύμα των αντιλήψεων αυτών και να διαμαρτυρόμαστε κάθε φορά που εντοπίζουμε πιθανή αναβίωσή τους. Αντλώντας ψυχική δύναμη και πνευματικότητα από τους προγονικούς μας πολιτισμούς έχουμε καταφέρει να μειώσουμε δραματικά πολλές απ' αυτές τις δυσάρεστες αντιλήψεις και γι' αυτό εσείς, η νέα γενιά, πρέπει να φροντίσετε ώστε όλες μας οι ενέργειες να πραγματοποιούνται στον έπακρο βαθμό και φυσικά να βελτιωθούν. Εμείς καταφέραμε να αναπτύξουμε τον ριζοσπαστισμό, που είχε ως αποτέλεσμα τη ρήξη με το κατεστημένο και το ξεπέρασμα οπισθοδρομικών ιδεών· καταφέραμε να ενισχύσουμε την εκπαιδευτική διαδικασία, ενσωματώνοντας όσο το δυνατόν περισσότερα ιστορικά στοιχεία για την εξέλιξη του πολιτισμού μας· κατορθώσαμε να αναδείξουμε τα προτερήματα των προγονικών πολιτισμών, για να μπορέσουμε να εδραιώσουμε τη συνεργασία και την αρμονική συμβίωση.

Πέραν όλων αυτών των ομαδικών διεργασιών, πρέπει, ο καθένας ξεχωριστά να αναρωτηθεί αν τελικά

είναι άξιος της κληρονομιάς που του δόθηκε από τους προγόνους του. Άραγε, συνέβαλες κι εσύ σε όλα αυτά που έχουμε πετύχει μέχρι τώρα; Τιμάς τον προγονικό σου πολιτισμό; Βοηθάς στο ξεπέρασμα των οπισθοδρομικών αντιλήψεων;

Από αυτές τις ερωτήσεις θα κριθεί η επόμενη γενιά αν κι αυτή είναι άξια να κληρονομήσει τον κόπο και τα επιτεύγματα των προηγούμενων. Έτσι θα κριθεί αν το μέλλον μας είναι σε σωστά χέρια.

ΚΑΡΑΜΕΛΕΣ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ

ΜΑΡΙΑ ΤΣΟΥΚΑΛΑ

Ταξιδεύουμε προς την Ελλάδα. Μόνο εσύ κατάφερες να μπεις μέσα στη βάρκα. Εγώ δεν μπήκα, είμαι ακόμα στη Σμύρνη, στην πατρίδα μου. Δεν θα φύγω ποτέ. Ούτε ο πατέρας μου θα φύγει. Έχει γίνει κομμάτι της. Θα γίνει το χώμα της.

Μέσα στο χάος που με πνίγει και που θα συνεχίσει να με πνίγει, μπορώ να πω με σιγουριά ένα πράγμα: Είμαι χαρούμενη που είπα ένα σωστό αντίο στη Σμύρνη μου. Δάκρυσσα κι αφήνοντάς το δάκρυ να πέσει στο χώμα τής πόλης μου έγινα κομμάτι της, κομμάτι μιας αλησμόνητης πατρίδας, μιας πατρίδας που έκοψε την καρδιά μου στα δύο.

Πριν καταλήξω με μια βάρκα, σε ένα απέραντο και θανατηφόρο μπλε πέπλο, είδα τον κυρ-Ισμαήλ. Είναι ο μανάβης της γειτονιάς μου. Στην καρδιά μου συνεχίζει να είναι ο μανάβης μου και όχι πολεμιστής. Έχει αφέλεια μικρού παιδιού, ώρες ώρες νομίζω πως είμαι πιο ώριμη από εκείνον. Η δεξιά του τσέπη είναι πάντα γεμάτη καραμέλες. Κάθε φορά που πάω στο μανάβικο μου δίνει μια καραμέλα πορτοκάλι. Στην αρχή μου έδινε καραμέλα φράουλα, όμως, μόλις του είπα πως δεν μου αρέσει, άρχισε να μου δίνει πορτοκάλι.

Σήμερα που τον είδα, έχει χάσει την παιδικότητα που τον χαρακτηρίζει. Με το που με είδε, μου έκανε νόημα να πλησιάσω. Ήταν πολύ ανήσυχος. Μου γέμισε τη χούφτα καραμέλες. Συγκινήθηκα.

Η τσέπη του ήταν γεμάτη καραμέλες πορτοκάλι, μόνο πορτοκάλι. Είχε αγοράσει τόσες καραμέλες για εμένα και μόνο για μένα.

Μου είπε να βιαστώ. Με οδήγησε σε μια γεμάτη βάρκα. Με έβαλε μέσα.

Έμεινα βουβή να κοιτάω την πατρίδα μου. Μια πατρίδα που με πρόδωσε.

Δεν έχω στρέψει το βλέμμα μου σε άλλη κατεύθυνση κι ας μην τη βλέπω πια. Το ξέρω πως είναι εκεί. Κλείνω τα μάτια μου και τη φαντάζομαι. Φοράει ένα φόρεμα στο χρώμα της ελπίδας. Με κοιτάει με μάτια βουρκωμένα, γεμάτα νοσταλγία.

Ω, Σμύρνη, ακόμα σε κοιτώ! Πάντα σε αναζητώ. Μου έδωσες ζωή, χωρίς εσένα η ψυχή μου είναι κενή. Θα έρθω, στο υπόσχομαι. Θα έρθω διότι ανήκω σε σένα. Το δάκρυ μου έμεινε εκεί. Είσαι μοναδική. Είσαι η Σμύρνη μου.

Η Σμύρνη, που μυρίζει παιδική αφέλεια και καραμέλες πορτοκάλι.

Ο ΞΕΡΙΖΩΜΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΧΑΡΑΤΣΙΔΗΣ

Πριν πολλά χρόνια, γεννήθηκε ένα αγόρι στη μακρινή Σμύρνη. Τον βάπτισαν Αριστοτέλη. Οι γονείς του ήταν πολύ πλούσιοι, καθώς είχαν μεταξουργείο.

Το παιδί σιγά σιγά μεγάλωνε. Όταν έφτασε στην ηλικία των έξι ετών, άρχισε να πηγαίνει σχολείο. Από τότε, άρχισε να διαβάζει λογοτεχνικά βιβλία. Αν και μικρός, διάβαζε ένα βιβλίο την εβδομάδα. Πέρασαν τα χρόνια, κι ο Αριστοτέλης είχε γίνει από τα πιο μορφωμένα παιδιά της ηλικίας του στην αξιοθαύμαστη Σμύρνη.

Μια μέρα, ήρθαν και τα ευχάριστα. Η μητέρα του αγοριού περίμενε πάλι παιδί. Και σε λίγο καιρό, ο Αριστοτέλης απέκτησε αδελφάκι. Η οικογένεια ήταν ευτυχησμένη. Ο πατέρας το φώναζε παντού γεμάτος υπερηφάνεια. Η μητέρα έκλαιγε από συγκίνηση και ο Αριστοτέλης χόρευε μέσα στο σπίτι. Έλεγε: «Επιτέλους! Απέκτησα κι εγώ ένα αδελφάκι. Αχ, τα νεογέννητα φέρνουν μέσα στο σπίτι τη χαρά και σου διδάσκουν τη ξεγνοιασιά!».

Μια μέρα όμως, εκεί που ο Αριστοτέλης στοχαζόταν, όπως έκανε πολλές φορές άλλωστε, έγινε κάτι το αναπάντεχο: απ' έξω ακούστηκαν σπαρακτικές κραυγές. Ξάφνου, η μητέρα του μπήκε στο δωμάτιο και

του φώναξε: «Έλα, δεν έχουμε χρόνο, θα μας σκοτώσουν όλους!». Το παιδί έτρεξε κοντά της και βγήκαν έξω. Εκεί τους περίμεναν ο πατέρας του με τον μικρό του αδελφό.

Κίνησαν για το λιμάνι της πόλεως. Βρήκαν μία βάρκα και επιχείρησαν να μπουν μέσα. Έξαφνα όμως, είδαν ένα ηλικιωμένο ζευγάρι, που θα χανόταν στη γενέτειρά του. Έτσι, χωρίς να το σκεφθεί, ο μικρός μας ήρωας σταμάτησε την οικογένειά του και άφησε τους υπερήλικες να φύγουν. Κανείς δεν του αντιμίλησε. Το μόνο που ειπώθηκε εκείνη τη στιγμή ήταν ένα «ευχαριστώ».

Έτσι λοιπόν, άρχισαν να τρέχουν ψάχνοντας μία άλλη λέμβο για να σωθούν και να μην πέσουν στα χέρια των αδίστακτων Τούρκων. Στο παρά πέντε, μάρκαραν με μία παλιά, σχεδόν διαλυμένη, εγκαταλελειμμένη βάρκα.

Είχε τόσο πολύ αέρα, που αντί για ευνοϊκός ήταν επικίνδυνος. Μετά από ώρες, συνάντησαν μερικά πλοία των συμμάχων. Ζήτησαν βοήθεια, μα εκείνοι αρνήθηκαν κατηγορηματικά. Ο πατέρας προσπάθησε να σκαρφαλώσει, μα του έκοψαν τα δάκτυλα!

Περιπλανήθηκαν δύο μερόνυχτα έχοντας στη διάθεσή τους μόνο ένα μπουκάλι νερό και μία μερίδα φασόλια. Το μωρό δεν άντεχε άλλο. Έκλαιγε συνεχώς, σπάραζε από τον πόνο. Ύστερα από μερικές ώρες, το βρέφος ξεψύχησε, στα χέρια της γυναίκας που τον έφερε σε αυτή τη σύντομη ζωή.

Η μάνα τρελάθηκε. Φώναζε απεγνωσμένα. Έκλαιγε σπαραχτικά. Τρεις ήταν οι φορές που πήγε να πνιγεί. Ευτυχώς, ήταν εκεί ο σύζυγός της και ο γιος της και την

απέτρεψαν από αυτό το μοιραίο λάθος. Κάποια στιγμή κατάφεραν να την ηρεμήσουν. Μέσα τους όμως, ένιωθαν και αυτοί φρικτά, που πέθανε το νέο μέλος της οικογένειας σε τόσο μικρή ηλικία και μάλιστα, από τον πιο φρικτό θάνατο: την αστιία.

Την αυγή, φάνηκε από μακριά η Λέσβος.

Οι γονείς παραχώρησαν το μερίδιό τους από το φαγητό και το νερό στον γιο τους. Όμως, υπέφεραν χωρίς τα προαναφερόμενα αγαθά. Εν τω μεταξύ, είχε πολύ μεγάλα κύματα. Έτσι, ο πατέρας και η μητέρα έκαναν συνεχώς εμετούς, κάτι που τους ταλαιπωρούσε ακόμα περισσότερο. Κάποια στιγμή, το μπροστινό μέρος της βάρκας έσπασε. Μετά από λίγο, ολόκληρη η λέμβος διαλύθηκε. Καθένα από τα μέλη της οικογένειας κρατήθηκε από ένα ξύλο.

Πέρασε περίπου μία ώρα. Ο Αριστοτέλης έφτασε επιτέλους στο λιμάνι της Μυτιλήνης. Γύρισε να δει πόσο μακριά βρίσκονταν οι δικοί του. Όταν κοίταξε, οι γονείς του δεν φαίνονταν πουθενά στον ορίζοντα.

Ο μικρός άρχισε να τρέχει. Έτρεχε κι έκλαιγε. Κάποια στιγμή, αφού είχε ηρεμήσει λίγο, έγραψε με το χέρι του στην άμμο: Οκτώβριος 1922. Οι γονείς μου, Κυράνης και Καλυψώ, πνίγηκαν στη θάλασσα προσπαθώντας να γλιτώσουν. Έστερα, έκατσε, σκέφτηκε και αποφάσισε να ψάξει να βρει μια δουλειά, ώστε να έχει να φάει.

Στην αρχή απογοητεύτηκε, καθώς δεν τον ήθελε κανείς. Το απόγευμα όμως, συνάντησε έναν ηλικιωμένο κύριο στον δρόμο, ο οποίος τον πληροφόρησε ότι σε ένα

κοντινό χωριό χρειάζονταν επειγόντως έναν άνθρωπο που ήξερε γράμματα για να διδάξει στα μικρά παιδιά.

Ο Αριστοτέλης, εξουθενωμένος από την κούραση, ξεκίνησε για το χωριό. Όταν έφτασε, εξήγησε σε έναν κάτοικο την κατάστασή του. Εκείνος τον οδήγησε σε ένα ταβερνείο, το μοναδικό που διέθετε το χωριό και του έδειξε έναν σοβαρό μεσήλικα. Το αγόρι τράβηξε για τον κύριο. Του μίλησε. Εκείνος, τον κοίταξε άγρια και του είπε: «Αύριο πιάνεις δουλειά στις επτά το πρωί. Θα κοιμάσαι στην ίδια αίθουσα που έχουμε για σχολείο. Η πληρωμή σου θα είναι μικρή, καθώς σου προσφέρουμε στέγη». Το παιδί, μη μπορώντας να αρνηθεί, αποδέχτηκε την πρόταση του προλαλήσαντα.

Την άλλη μέρα «έκρουσε τον κώδωνα». Τα παιδιά συγκεντρώθηκαν μπροστά του. Μετά τις απαραίτητες γνωριμίες, το μάθημα ξεκίνησε. Στην αρχή οι μαθητές τον κούρασαν κάνοντας φασαρία, όμως σε λίγο ησύχασαν. Ο Αριστοτέλης είχε έναν διαφορετικό τρόπο παράδοσης κι εξέτασης. Αρχικά, κάτι πολύ σημαντικό και ευχάριστο για τα παιδιά, ήταν ότι δεν μεταχειριζόταν τη βέργα. Επιπλέον, δεν μιλούσε στην καθαρεύουσα, και ήταν κατανοητός. Τέλος, δεν φώναζε και δεν μάλωνε κανέναν. Είχε ως αρχή τον διάλογο.

Οι μαθητές τον λάτρεψαν. Κι εκείνος το ίδιο. Έτσι, μετά από ένα τρίμηνο, επισκέφθηκε τον κεχαγιά και με πολύ θάρρος, ζήτησε αύξηση. Όμως, ο προαναφερόμενος θύμωσε τόσο πολύ, που όχι μόνο δεν του αύξησε τον μισθό, αλλά τον απείλησε πως αν ξανατολμήσει να ανοίξει παρόμοια κουβέντα θα απολυθεί διά παντός!

Ο Σμυρνιώτης εξοργίστηκε. Έφυγε τόσο νευριασμένος από το σπίτι τού αρχικεχαγιά, που ξέσπασε σε κλάματα.

Αχ, καημένε Αριστοτέλη... Γιατί σε κατατρέχει έτσι η μοίρα; Γιατί πρέπει να είσαι τόσο δυστυχισμένος; Γιατί;

Πέρασαν έτσι τα χρόνια. Εκείνος έμεινε δάσκαλος στο χωριό. Μεγάλωσε, ενηλικιώθηκε. Πέρασαν και μερικά χρόνια ακόμα. Η ζωή του ήταν ήσυχη, χωρίς εντάσεις. Μέσα του, όμως, ένιωθε δυστυχισμένος.

Μια μέρα λοιπόν, του έρχεται το χαρτί του στρατού. Έπρεπε να κάνει τη θητεία του. Ύστερα από έναν μήνα έγινε επιστράτευση. Αρχίζει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος! Ο Αριστοτέλης λοιπόν, οδηγήθηκε στη μάχη, και μάλιστα στάθηκε στο Μέτωπο.

Αχ, καημένε Αριστοτέλη... Γιατί αυτό; Ύστερα από τόσες κακουχίες έρχεται κι άλλος πόλεμος. Καλή τύχη, Αριστοτέλη!

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ

Κατά τον 10ο αιώνα π.Χ. μια μικρή ιωνική διήρης έπλεε γρήγορα στα γλαυκά νερά του Αιγαίου πελάγους με προορισμό τον σημερινό κόλπο της Σμύρνης. Στο πλοίο υπήρχαν πολλών ειδών άνθρωποι, αλλά ο σημαντικότερος από όλους ήταν εκείνος, ο πρώην βασιλιάς των Ιώνων. Ήταν διωκόμενος από τον ίδιο του τον λαό, αφού εκθρονίστηκε από τον καλύτερό του φίλο. Για να προστατεύσει την οικογένειά του και τον εαυτό του έπρεπε να διαφύγει μακριά, τόσο μακριά που δεν θα τους έβρισκαν ποτέ.

Το ταξίδι δεν ήταν μεγάλο, μόνο ένα δεκαπενθήμερο, με λίγες περιπέτειες, ώσπου έφτασαν στις ακτές του κόλπου. Βρίσκονταν όλοι σε επιφυλακή, καθώς φοβόντουσαν την οργή των γηγενών. Αλλά αυτό δεν τους εμπόδισε από το να θαυμάσουν τη μαγεία του τοπίου. Ονειρικές παραλίες από χαλαζία απλώνονταν σε όλο το χείλος του κόλπου, πίσω διακρίνονταν καταπράσινες πεδιάδες, αμφιθεατρικά στρωμένες πάνω σε μικρούς λοφίσκους.

Αποβιβάστηκαν στις όχθες και προχώρησαν προς την ενδοχώρα, προετοιμασμένοι για μια αιφνίδια επίθεση. Καθώς έφτασαν στην κορυφή του λόφου, διέκριναν

μικρές κατοικίες. Όμως αυτές δεν ανήκαν σε αυτόχθονες, αλλά σε αποίκους από τη Μητρόπολη. Αυτό, αντί να καθυστερήσει τον πρώην βασιλιά, τον παρέλυσε από τον τρόπο. Πιθανόν να ήταν παλιοί πολιτικοί του αντίπαλου, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, είχε εξορίσει, με μοναδική τους επιθυμία να του προκαλέσουν πόνο.

Τότε ήρθε σε ένα δίλημμα: να κατευθυνθεί προς τον οικισμό που μπορεί να τον βλάψουν ή να ξεφύγει στα βουνά ενός άγνωστου τόπου, χωρίς οδηγό και απαραίτητες προμήθειες; Με αυτό στον νου αποφάσισε αυτό που του φάνηκε πιο συνετό για την ασφάλεια της οικογένειάς του: να μείνει. Έτσι, με απατηλό θάρρος, στράφηκε στους συνταξιδιώτες, που περίμεναν την απόφαση του ανεπίσημου αρχηγού τους, και τους παρότρυνε να τον ακολουθήσουν.

Μόλις μπήκαν στον χώρο του οικισμού, οι κάτοικοι τους διαισθάνθηκαν ως απειλή και ήρθαν τρέχοντας με δόρατα έτοιμοι για μάχη. Όμως ο πρώην βασιλιάς, με τη μεγάλη του εμπειρία στη διπλωματία, έπεισε και τις δύο πλευρές να μην καταπιαστούν σε ανούσιες και αιματηρές εχθροπραξίες, υπό τον όρο αυτοί να τους υπηρετούν, καθώς ήταν οι εισβολείς και καταπατούσαν τον τόπο τους. Παρά τις έντονες αντιδράσεις των συμμάχων του, υποτάχτηκε στη θέλησή των κατοίκων.

Οι επόμενοι μήνες δεν κύλησαν ευχάριστα. Οι νέοι τους αφέντες εκμεταλλεύονταν την αντοχή τους στο έπακρο. Τους άντρες τους διόρισαν στα χωράφια και ως τσοπάνους στα κοπάδια τους, περνώντας ατελείωτες

ώρες κάτω από τον καυτό ήλιο, ενώ της γυναίκες τις πήραν για υπηρέτριες στα σπίτια τους και τις συμπεριφέρονταν χωρίς καμία έγνοια για την ευημερία τους.

Κατά τη διάρκεια αυτών των μηνών αυτός, υπομονετικά επιμένοντας τις κακουχίες και τις ασεβής πράξεις των κατοίκων, κατέστρωσε ένα σχέδιο για να αλλάξει την κυρίαρχη φυλή και να αναδειχτούν αυτοί καλύτεροι, και με τον ίδιο για αρχηγό, όπως θα έπρεπε να είναι κανονικά.

Όσπου ήρθε η μέρα να εφαρμόσει το πανούργο του σχέδιο. Ο αρχηγός της φυλής τον είχε εξαναγκάσει να τον ακολουθήσει σε ένα θέλημα στην πλατεία του οικισμού. Εκεί, μπροστά σε όλο τον κόσμο, βρήκε την καλύτερη ευκαιρία να δράσει. Σε μία αστραπιαία στιγμή, με επιδέξιες κινήσεις, έπιασε το μεγάλο δόρυ του αρχηγού και τον διαπέρασε με το ίδιο του το όπλο. Μπροστά του κειτόταν τον άψυχο πλέον σώμα και αυτός με έκφραση υπερηφάνειας απευθύνθηκε στο τρομαγμένο πλήθος. Οι κάτοικοι, παρά τον αρχικό τους φόβο τους, κρέμονταν από κάθε του λέξη, όταν ξεστόμιζε τα μειλίχια λόγια του. Τους έκανε, αμέσως, απολύτως ξεκάθαρο πως όποιος αντιστεκόταν θα κατέληγε όπως ο τέως αρχηγός τους.

Με αυτόν στην εξουσία τα πράγματα άλλαξαν δραστικά. Όσοι τους είχαν προσβάλει ή τους είχαν φερθεί με ασέβεια είτε γίνονταν σκλάβοι είτε εκτελούνταν.

Εκτός όμως από τη βίβλαυση πτυχή της ηγεμονίας του έκανε και αρκετές εξωραϊστικές πράξεις και έργα. Έκτισε ναούς και επιβλητικά κτήρια κάνοντάς τον οικισμό να μοιάζει με τη μητρόπολη που πολύ νοσταλγούσε.

Όμως με την ανάπτυξη του πολιτισμού ήρθαν και οι αναπόφευκτοι πόλεμοι. Εχθροί εμφανίζονταν από παντού, αλλά με τη στρατιωτική μεγαλοφυΐα του κατάφεραν όχι μόνο να τους αποκρούσουν αλλά και να επεκταθούν. Παρόλο που ήταν νικητές, είχαν πολλούς τραυματίες και άλλους τόσους νεκρούς, ένας από τους οποίους ήταν ο μοναχογιός του και διάδοχός του.

Από τότε η ζωή του φαινόταν ανούσια, είχε χάσει πια το νόημά της. Εκτός από τον πόνο που ένιωσε σαν έχασε τον γιό του, ήξερε πως η γενιά του θα χαθεί. Κανένας δεν θα θυμόταν τα επιτεύγματά του και της οικογένειάς του, καθώς θα ήταν βροτά στο πέρασμα των αιώνων.

Και έτσι έγινε. Η σημασία της συνεισφοράς του αλλοιώθηκε με τον χρόνο, ακόμη και αν ήταν ο θεμελιωτής μίας από τις σπουδαιότερες πόλεις στην ιστορία.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΜΑΝΑ

ΙΡΙΣ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ

Μάνα, στου κόσμου τον ειρμό σε έχασα, πού είσαι;
Ζαλίζομαι, η γη νιώθω πως γρήγορα γυρίζει
και βυθίζομαι στο απύθμενο κενό.
Μάνα, τα ουρλιαχτά τα ακούς κι εσύ;
Βλέπεις τα αβέβαια μάτια των τρομαγμένων ανθρώπων;
Μάνα, τους βλέπεις και εσύ πώς πέφτουν;
Σα λουλούδια που ξεριζώνεις από ένα όμορφο κήπο,
και το αίμα σα νερό που κυλάει να τα ποτίσει.
Μάνα, θυμάσαι που από το λιμάνι εδώ
φεύγαμε σε τόπους μυθικούς;
Τώρα ο κόσμος τρέχει στα καράβια,
δίχως αποσκευές, δίχως προορισμό.
Ποτέ δεν είδα τόσο κόσμο στο λιμάνι!
Μάνα, καπνό μυρίζεις;
Καίγεται η πόλη! Πεθαίνουν οι αναμνήσεις!
Μάνα, τους βλέπεις του στρατιώτες;
Να σκοτώσουν δε διστάζουν,
ποιος του έκλεψε την ανθρωπιά τους;
Ένας με κοιτάζει, αισθάνομαι τον τρόπο στα μάτια του,
με διαπερνάει ένα ρίγος.
Δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του.

Άραγε ποιος τον μεταμόρφωσε
σε αυτή τη βίαιη μηχανή;
Μάνα, σε κοιτάει κι εσένα ένα παιδί
τρομαγμένο, απορημένο;
Ένα «γιατί;» ζωγραφισμένο στο πρόσωπό του.
Γιατί η καταστροφή;
Γιατί τους παίρνουν τους ανθρώπους;
Ποιος ξέρει τις απορίες του να λύσει;
Μάνα, τι θα γίνει στις ψυχές
που τους ξεγλιστρούν από τα χέρια;
Τι θα κάνουν; Ποιος θα τους δεχτεί τους ξένους;
Μάνα, φοβάμαι, έλα να με πάρεις μια αγκαλιά,
να μου πεις πως όλα καλά θα πάνε,
να με πάρει ο ύπνος στα γλυκά σου χέρια.
14 Σεπτεμβρίου 1922 δείχνει το ημερολόγιο.
Άραγε θα είναι ακόμα βίαιος ο κόσμος
σε διακόσια χρόνια;
Μάνα, δεν ξέρω πότε θα σε ξαναδώ, αλλά για τώρα,
καληνύχτα.

ΑΦΗΣΑΝ ΟΝΕΙΡΑ ΜΕΓΑΛΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Σημαδεμένοι άντρες
Ο κόσμος που τρέχει είναι χιλιάδες
Καμένα σπίτια και χωριά
Γυναίκες χωρίς τροφή για τα παιδιά

Φεύγουν μήπως βρουν τη λευτεριά
Τρέχουν να σώσουν τα μωρά
Αφήνουν τα σπίτια τα ξερά
Που τα 'χει φάει η σκοτεινιά

Αφήνουν πίσω χάρδια και φιλιά
Τα σχέδιά τους και τη χαρά
Με έναν πόνο στην καρδιά
Αφήνουν όνειρα γλυκά

ΠΟΙΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΕΛΗΜΑΝΗΣ

Αιώνας ένας πέρασε 'πό κείνη την ημέρα
που μαύρες στιγμές οι Έλληνες, εζήσαν εκεί πέρα.
Πέρα απ' το Αιγαίο, τα νησιά, εις τη Μικρά Ασία
οι βάρβαροι τους έδιωξαν, ως δεν έχουν αξία.
Η Σμύρνη μάνα πέρα εκεί, φλεγόταν σαν καμίνι,
είχανε κέφι οι οχτροί, κατέστρεψαν κι εκείνη.
Έφυγαν απ' τα σπίτια τους κι από τ' αρχοντικά τους,
παράτησαν τα σπίτια τους τα όμορφα πατρικά τους.
Έρθαν εδώ ως πρόσφυγες και ως ξενιτεμένοι,
γιατί από τον τόπο τους τίποτα πια δεν μένει.
Μα αν ακούσουμε καλά, ακούγονται ακόμα,
κραυγές ανατριχιαστικές από το μαύρο χώμα.
Ένα παιδί που αιμορραγεί, μία μάνα αναστενάζει
κι άλλα πολλά που τους οχτρούς ούτε που τους νοιάζει.
Αλήθεια, πώς το δέχεστε μετά από τόσα χρόνια,
να σας έχουν στο τσεπάκι σαν στο σκάκι τα πιόνια;
Σας λέω, αν δεν μιλήσετε, ντου θα μας κάνουν πάλι,
για να μην τα ξαναζήσουμε, μη σκύβετε κεφάλι.
Μα 'γώ εδώ δεν κάθομαι, σας δίνω ποίηση,
με μόνη μου ελπίδα την κινητοποίηση.

Ο τόπος αυτός πολλές μορφές γέννησε πονεμένες,
Ευτυχία, Παπαϊωάννου, Παγιουμτζή,
μορφές διακριμένες.

Η Σμυρναίικη η μουσική, μητέρα είναι όλων,
μουσική που θα τη ζήλευε μέχρι και ο Απόλλων.
Έχει αμανέδες μπόλικους και ταξίμια ζηλευτά,
όλα παραπονιαρικά και κάποια άλλα κοφτά.

Μα και στον στίχο ο αμανές, είν' κοφτερό μαχαίρι,
που σαν τον ακούς παράπονο και κλάμα θα σου φέρει.

Σας είπα ό,τι είχα να σας πω –και κάτι παραπάνω–
Για τον τόπο που νομίζω ότι όλων είναι υπεράνω.

ΜΑΥΡΟ ΠΕΠΛΟ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΡΑΚΑΚΑΚΗΣ

Μαύρο πέπλο στη σκιά του ξεριζωμού
άνθρωποι τρέχοντας διωγμένοι
αναπολώντας μεγαλεία και στιγμές
που άλλοι δεν άφησαν να ζήσουν.

Δικοί τους καημοί και βάσανα
νέες πατρίδες γυρεύουν.
Δικές τους θύμησες θολές
διαλύονται στους δρόμους.

Κοιτάχτε γύρω σας οι νέοι
κοιτάχτε πίσω οι παλιοί
δείτε που πάνε τα παιδιά
και πώς θα προχωρήσουν.

Βαθύς ο πόνος έζωσε
κάθε κατατρεγμένο
τραυμάτισε και έσβησε
ελπίδες καμωμένες.

ΠΑΕΙ Η ΣΜΥΡΝΗ, ΚΑΗΚΕ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ

Πάει η Σμύρνη, κήκε·
η πλάση όλη θρηνεί,
κακά μαντάτα έρχονται
απ' την αντίπερα ακτή.

Μπήκαν οι Τούρκοι, μπήκανε,
στην πόλη το πρωί,
κι απ' το βράδυ την ισοπέδωναν,
δεν άφηναν κλαρί.

Καίγαν τα σπίτια με βενζίνη
χωρίς καμιά ντροπή,
και τους ανθρώπους σκότωναν
γιατί ήταν χριστιανοί.

Στον όχλο παραδώσανε
τον Χρυσόστομο Μητροπολίτη
κι εκείνοι τον εσφάξανε
σαν να 'τανε κατσίκι.

Βοήθεια ζητούσανε
γυναικόπαιδα και γέροι
κι οι Σύμμαχοι κοιτούσανε,
σαν να 'ταν βιδωμένοι.

Όσοι επιζήσανε
βγήκαν στην προσφυγιά,
με μόνη περιουσία τους
τα σπιτικά χαλιά.

Κι όμως δεν πτοήθηκαν
από τις κακουχίες,
πάλι ορθοποδήσανε,
παρά τις δυσκολίες.

Κι αν κήκε
η Σμύρνη μας,
αιώνια ζει
στη μνήμη μας.

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑΙΟΙ «ΦΥΓΑΔΕΣ»

ΜΑΡΙΑ ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

Μάνα, το βιός μας τι καλό
και πόσο ευλογημένο!
Με κόπους όλο φτιάχτηκε
γι' αυτό είναι τιμημένο.

Έτσι, σαν νοικοκύρηδες,
θαρρώ είναι στη φυλή μας,
με προκοπή να κάνουμε
τα πάντα στη ζωή μας.

Μάνα, πίσω τ' αφήσαμε
στη μαύρη του τη μοίρα.
Οι Τούρκοι μας το πνίξανε
στην κόκκινη πλημμύρα.

Κάτσε, μανούλα μου γλυκιά,
εδώ να ξαποστάσεις,
πρόσφυγας κι αν ξημέρωσες
τη Σύμρνη μην ξεχάσεις...

ΣΑΝ ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ...

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΤΕΛΗ

Στιγμές που έγιναν μνήμες
και πόνος που ξεθώριασε κι αυτός μαζί τους
σαν ένα όνειρο πλέον
σαν ένα όνειρο που ξεχάστηκε όταν ήρθε το ξημέρωμα
για μια πόλη μακρινή και κάποτε κοσμοπολίτικη
μια πόλη που γνώρισε στιγμές δόξας
και στιγμές απανθρωπιάς

Αυτά που έγιναν όμως στη Σμύρνη
μόνο σ' εφιάλτη θα 'θελε να τα ζήσει ο άνθρωπος
γιατί στην πόλη αυτή
η Ιστορία γράφτηκε με αίμα
δίχως αυτή να 'ταν η μοίρα της

Κι όταν αυτός ο εφιάλτης σε ξυπνά
απ' τον γλυκό σου ύπνο,
σαν χάδι που κρύβει την παρηγοριά
μιας στοργικής μητέρας
ο χρόνος έρχεται κι απαλύνει τον πόνο σου
παίρνοντάς τον μακριά και αφήνοντάς σε
ν' αναρωτηθείς αν τελικά αυτά που έγιναν ήταν όλα
ένα άσχημο όνειρο...

ΤΟ ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΒΑΤΣΗΣ

Σαν νανοβουτηχτάρια επέπλεαν
εκείνη τη βραδιά τα πλοία
κουβαλούσαν κάποια κουκουβάγιες
και άλλα μπιάνες που φτιάξαν
εκείνη τη βραδιά ένα νέο υγρό οικοσύστημα.
Γιατί όμως να γίνουν οι κραυγαετοί μαυροκιρκίνεζα
και γιατί να μπλέξουν τα ξεφτέρια;
Ποιός άφησε τους φίδαετούς
να φάνε τα σαΐνια και στην πλάτη μια πλάνη
ονειρεύονται οι νυφίτσες;
Δεν είναι φωτιά, φωνάζει η αλεπού,
μα ο χαμελέοντας στη φουφού,
που παντρεύτηκε η αγελάδα
που βγάζει κόκκινο γάλα.
Οι λιβελούλες μαζεύτηκαν και φεύγουν ομαδικά
και το αγριόγιδο γκρεμίζει ό,τι είχε μείνει όρθιο.
Στεργέψαν από σκάγια, όλοι φοράν καρά.
Για τον μαυρόγυπα, βία, για την οραματική οχιά.
Έλα ρινολόγε όμορφε, δείξε τον δρόμο,
να πάρει το περιστέρι πόνο και μνήμες
και πίσω να μην ξαναγυρίσει.

Μα, ρινοδέλφινο, συνόδευε να μη σταματήσουν
στη Μήλο και βρουν την οχιά της
κι εκεί στο τέρμα, στη αρχή μία βίδα θα φανεί
τα παιδιά να πάρει και άλλη τροχιά να δώσει.
Δύο γρανάζια και κουπί, πελεκάνος στο σκαμνί.
Εάν δεν σκοτώσει ο ατζαμής στου Κεμάλ την πόρτα
και δεν χρειάζεται να πετάξει
ένας αργυροπελεκάνος με διόπτρα.
Γύρνα με πίσω μέδουσα της νύχτας
και ψάρι της στεριάς.
Κυνήγα με το βιολί να φουσκώσει το μπαλόνι,
μικρή μου τσούχτρα, μικρό μου χελιδόνι.

ΤΕΛΟΣ

ΚΑΤΙΑ ΚΟΥΣΟΥΛΑ

Περπατώ.
Περπατώ, μα πουθενά δεν φτάνω.
Μα πού να φτάσω;
Άνθρωποι τριγύρω μου τρέχουν.
Προς τα πού τρέχουν;
Προσπαθώ να ακούσω, μα τίποτα δεν ακούω.
Θέλω μαζί τους να τρέξω, αλλά δεν μπορώ.
Μα γιατί είμαι ξαπλωμένη;
Πότε σταμάτησα να περπατώ;
Βλέπω ανθρώπους να τρέχουν, βλέπω καπνό,
βλέπω φωτιά.
Θέλω να φωνάξω πάμε προς το λιμάνι, μα δεν μπορώ.
Κανείς τους δεν βλέπει τη φωτιά;
Σταματήστε.
Σταματήστε, πάρτε κι εμένα μαζί σας.
Όλοι τρέχουν· και οι εχθροί. Οι εχθροί.
Παγίδα. Είναι παγίδα.
Θα μας σκοτώσουν.
Πίσω, γυρίστε πίσω.
Κανείς δεν ακούει· δεν έχω φωνή.
Θέλω να κλείσω τα μάτια μου.

Δεν θέλω άλλο την καταστροφή να βλέπω.
Γιατί δεν κλείνουν;
Τίνος το αίμα είναι αυτό;
Βοήθεια θέλω να φωνάξω. Δεν έχω φωνή.
Να γυρίσω το κεφάλι μου δεν μπορώ,
ούτε όρθια να σηκωθώ.
Βλέπω ένα παιδάκι να κλαίει, εμένα κοιτάει;
Η μαμά του το αγκαλιάζει και τρέχουν μακριά.
Ποιος εμένα μακριά θα με πάρει;
Άργησε η σωτηρία.
Στο χώμα ετούτο να θαφτώ·
από τούτο άλλωστε φτιάχτηκα.

ΤΑ ΚΕΝΑ ΣΩΜΑΤΑ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΥΡΙΑΖΗ

Ένας θόρυβος ακούστηκε.

Έξω από το παράθυρο.

Τα ουρλιαχτά των Συμυρνιών κάλυψαν την πόλη.

Ασφυκτική έγινε η ατμόσφαιρα.

Βαραίνουν οι ανάσες μου.

Η καρδιά μου χτυπάει σαν τρελή.

Έξω από τα στήθη μου θέλει να δραπετεύσει.

Λες να την πάρουνε κι αυτή;

Καλά τα χρυσαφικά και τα μαργαριτάρια.

Μα χωρίς καρδιά ο άνθρωπος δεν ζει.

Τους δίνω τη δική μου.

Λες να πάψουν να ψάχνουν

όταν γεμίσουν με αυτή το κενό μέσα τους;

ΑΦΗΣΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΠΙΣΩ

ΕΛΕΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Άφη το σπίτι μου γεμάτο
Χωρίς να πάρω τις κλωστές και τα πλεκτά μου
Χωρίς να πάρω την εικόνα του Χριστού
και της Παναγίας
Χωρίς να πλάσω το ψωμί, χωρίς να ψήσω το φαγητό
Χωρίς να πάρω τον άντρα μου αγκαλιά
Χωρίς να φιλήσω τα παιδιά μου
Χωρίς να γνωρίζω αν θα ξαναγυρίσω
Χωρίς να νιώθω ελεύθερη.
Άφησα την πατρίδα μου άδεια
Με το αίμα να σκεπάζει το πεζούλι
σαν κόκκινος μανδύας
Με τις κραυγές να γεμίζουν το κενό
Με τα καράβια να γεμίζουν με σώματα
και όχι ψυχές γιατί οι ψυχές ακόμα βρίσκονται
στα γεμάτα σπίτια
Με τον αβάσταχτο πόνο και τη λησμονιά
να οδηγούν το καράβι μακριά από την πατρίδα
Με τους ανθρώπους να οδεύουν στην ξενιτιά
Με όλους όσους σώθηκαν
να κινδυνεύουν να καταρρεύσουν

Με όσες μάνες αντικρίζω, να αισθάνομαι
την απώλεια με μια ματιά
Άφησα τη ζωή μου εκεί
Χωρίς τη θέληση μου
Νοσταλγώ την πατρίδα
και λησμονώ τη ζωή μου

Η ΠΡΟΚΥΜΑΙΑ

ΑΘΗΝΑ ΛΙΑΝΟΥΔΑΚΗ

Παιδευμένες σκέψεις σε ένα κλουβί
Στριμωγμένες αναμνήσεις σε έναν μπόγο
Τρέχω! Ακολουθώ τα καρδιοχτύπια
Φυλαγμένες αναμνήσεις στον λαβύρινθο του νου
Απλώνω τη χούφτα μου μαζεύοντας λίγο χώμα
Γονατίζω αγγίζοντας απεγνωσμένα τη γενέτειρά μου
Τα δάκρυά μου δροσίζουν το άγονο έδαφος
Ματωμένα ίχνη ξενιτεμένων χάνονται στο χάος
Ένα πλοίο γεμάτο πόνο
Τα βήματά μου με οδηγούν στο κατάστρωμά του
Όμορφή μου Προκυμαία, πόσο θα μου λείψεις!
Βλέπω τη μάνα μου
Κούνα μου λευκό μαντήλι, μάνα, για καλό κατευόδιο
Φοβάμαι
Το βλέμμα της με στοιχειώνει
Ατένισε το λευκό μαντήλι, μάνα,
για να αγριέψουν τα κύματα
Μένεις εκεί, μα είσαι εδώ μαζί μου
Δεν ξενιτεύεσαι,
Μονάχη σου, μάνα, μένεις στον τόπο σου
που σε διώχνει

Κάθε ατένισμα και μια κραυγή τρόμου
Τα παιδιά σωπαίνουν για συμπόνια
Μια άλλη μάνα θηλάζει αλμύρα το παιδί της
Τα δάκρυά της το ταράζουν
Παγωμένα συναισθήματα ικετεύουν για έλεος
Λόγια αφηγούνται τον νόστο σιωπηλά...

ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΝΤΑΛΙΠΙ

Το σκοτάδι απλώθηκε στον ουρανό σου
και το πέπλο της καταστροφής σκέπασε
την αλλοτινή ομορφιά σου.
Ερείπια, συντρίμια,
χαλασμός βεβήλωσαν την αγέρωχη θωριά σου.
Δρόμοι, πλατείες ερήμωσαν
και οι φωνές στα καλντερίμια σίγησαν.
Στρατιές αλλόθρησκων μας οδηγούν,
με ιαχές, κλάματα και στεναγμούς.
Σε βαπόρια στοιβαγμένοι
σαλπάροντας για μια πατρίδα ξένη
κι αν η καρδιά μοιάζει ξεριζωμένη
απ' το φευγικό
μες στις παλάμες μου σφιχτά κρατώ
μια χούφτα χώμα πατρικό και μια ρίζα βασιλικό.

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΞΕΝΟΣ

Γυρνάει πίσω το μυαλό
σ' εκείνη την ημέρα
που γέμισε φόβο την καρδιά
κι έκλεψε τον αέρα.

Εάφνου φλόγες πετάχτηκαν
κατέκλυσαν τη Σμύρνη
το μίσος εξαπλώθηκε
και χάθηκε η ειρήνη.

Ήταν τα σπίτια τους αυτά
οι τάφοι των προγόνων
πώς να τ' αφήσουν μακριά
στο έλεος των αιώνων.

Έκρυψαν μες τον κόρφο τους
ενθύμια κι ιστορίες
κι έτρεξαν με βαριά καρδιά
στης προκυμαίας τις συνοικίες.

Κι ήρθε η νύχτα θλιβερή
κόκκινη από τις φλόγες
να πάρει η θάλασσα ψυχές
και των ανθρώπων τις καρδιές.

Όσοι δεν πέθαναν εκεί
ταξίδεψαν με πόνο
πρόσφυγες έγιναν μεμιάς
αλλάζοντας τον χρόνο.

Και ήρθαν περήφανοι εδώ
φέρνοντας άγιο χώμα
έκλαψαν την πατρίδα τους
την τίμησαν όμως αιώνια.

ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

ΑΙΜΙΛΙΑ ΠΑΠΑΓΓΕΛΕΤΟΥ

Η πόλη που κάηκε
ξαναγεννήθηκε στην άλλη όχθη...
Σμύρνη εσύ, μαργαριτάρι της Μικρασίας.
Σμύρνη, δεν φταις εσύ
για τους Τούρκους.
Γιατί να καείς
για χάρη τους;

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

ΤΖΕΣΙΑΝΤΑ ΣΤΕΦΑΝΙ

Πανάρχαια η πόλη της Ελλάδος
Μικρά Ασία
Στη μικρή μας πολιτεία
Ιερός ο χώρος των Ελλήνων
Ιστορική η χώρα της Ασίας.

Την ακμή μεγάλη έζησε
Όμηρος Μικρασιάτης
Οδύσσεια και Ιλιάδα
Του Ομήρου η καντάδα
Η επική και η λυρική ποίηση
Ομήρου η δημιουργία.

Των φιλόσοφων η πατρίδα
Αλικαρνασός του Ηρόδοτου γενέτειρα
Της ιστορίας ο πατέρας και
ο Ιωνικός ρυθμός στην Ασία.

Η ΕΛΠΙΔΑ ΤΙΣ ΕΛΠΙΔΑΣ

ΜΑΡΛΕΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Επιτέλους, τι χαρά, τι ευτυχία!
Μετά από χρόνια έκλειψης
κρυμμένοι από τη Σελήνη.
Μετά απ' το βασίλεμα του αετού
η τουλίπα τερμάτισε τον πνιγμό της.
Επέστρεψε το πτηνό απ' τον χειμώνα
Επιτέλους η μοίρα πήρε το πλευρό μας
Σταυρός φεγγίζει στη σημαία
Τώρα αρχίζει νέο κεφάλαιο στην ιστορία
Χαίρε αρχή του εικοστού αιώνα!

Ο ΠΟΝΟΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

ΖΩΗ ΤΣΑΚΙΡΙΔΟΥ

Ιστορία, ένα από τα πιο βαρετά μαθήματα.
Ημερομηνίες, περιοχές και ονόματα
αντί για συναισθήματα, κουλτούρες και ανθρώπους.
Το σημερινό μάθημα ήταν για τη
Μικρασιατική Καταστροφή, κάθε χρόνο τα ίδια.
Είχα ξαπλώσει στο θρανίο μου,
μιας και δεν με ενδιέφερε, μιας και έχω την ευκαιρία.
Τα γέλια των συμμαθητών μου
μετατράπηκαν σε κλάματα
ενώ οι ψιθυρισμοί τους σε ανατριχιαστικά ουρλιαχτά.
Όταν άνοιξα τα μάτια μου συνειδητοποίησα
πως δεν βρισκόμουν πια στην τάξη.
Οι συμμαθητές μου είχαν εξαφανιστεί,
γύρω μου υπήρχαν μόνο ξένοι.
Δεν καταλάβαινα τι συμβαίνει
αλλά για μια στιγμή ένιωσα το πόνο και την οργή τους.
Ήθελα να ξεφύγω από αυτή τη μιζέρια.
Ο καπνός γύρω μου με έπνιγε και τα πτώματα
που έβλεπα καθώς έτρεχα με τρομοκρατούσαν.
Εάφνου, παρατήρησα μια γυναίκα
που κρατούσε σφιχτά αγκαλιά το παιδί της.

Αισθάνθηκα την τρυφερότητα της μητέρας μου,
μου λείπει.
Δεν μπορώ να χάσω την οικογένεια μου,
την οικία του σπιτιού μου, δεν γίνεται.
Κοίταξα γύρω μου, όλοι έχασαν ακριβώς το ίδιο.
Είχαν μια ελπίδα όμως στο πρόσωπο,
λες και ήξεραν πως η πατρίδα τους
δεν τους εγκατέλειψε.
Μόλις η μητέρα άφησε το παιδί της, ξύπνησα..
Ένα όνειρο, μα τόσο ρεαλιστικό
Ένα όνειρο, μα με αληθινά γεγονότα
Ένα όνειρο που με φρίκιασε μόλις συνειδητοποίησα
πως το παιδί ήταν νεκρό.

ΚΙ ΟΠΩΣ ΕΠΕΦΤΕ Η ΣΜΥΡΝΗ

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΟΣ Ν. ΣΩΤΗΡΙΟΣ

Κι όπως έπεφτε η Σμύρνη
και κλαίγαν τα παιδιά
ο κόσμος όλος προσκυνούσε
για λίγη ανθρωπιά.

Έτσι βλέπαν οι γιαγιάδες
τους κόπους μιας ζωής
να χάνονται σε δεύτερα
να μην τους σώζει πια κανείς.

Ξάφνου θωρούσαν οι γονείς
μια πύρινη μαχαιριά
να 'ρχεται στην πόρτα τους
να τους πάρει τα παιδιά.

Και φώναζαν μ' όλη τους
τη δύναμη
να τρέξουν στο λιμάνι
να πάρουν τα κουπιά
να φύγουν για έναν τόπο
μακριά από όλα αυτά.

Κι όπως φεύγαν
μες στις βάρκες
και κλαίγαν γοερά
βλέπανε τη Σμύρνη
αγκαλιά με τη φωτιά...

ΟΜΟΡΦΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

ΑΝΤΟΝ ΓΚΕΡΓΚΑΝΟΒ-ΣΤΟΪΑΝΟΒ

Μικρά Ασία όμορφη
σε δόξα και σε χάρη
Μικράν Ασία ζηλευτή
των πολιτών το καμάρι.

Πλούσιο το έδαφος
με γευστικούς καρπούς
σύκα, σταφύλια διαλεχτά
όλα είναι ξακουστά.

Πλούσια και η μόρφωση
με τα πολλά σχολεία
τις ακαδημίες τις λαμπρές
και τα αρρεναγωγεία.

Όλα σου ήταν περίσσεια
μα χάθηκαν μια μέρα
όταν σου είπαν τ' αδέλφια σου
«πηγαίντε παραπέρα!»

Έτσι και διωχτήκατε
από τα σπίτια σας
τα όμορφα παλάτια
για άλλη γη κινήσατε
με δάκρυα στα μάτια.

ΕΣΕΙΣ ΔΕΝ ΕΙΣΤΕ ΕΔΩ

ΚΕΣΙΑΝΑ ΠΑΛΛΑ
ΡΙΧΑΜ ΧΑΡΑΧ
ΚΡΙΝΑ ΦΡΟΛΟΒΑ

Το ρολόι σου έχει πια το νούμερο 107
Η ώρα δεν κυλά και εσείς δεν είστε εδώ
Η φωτογραφία σας φωνάζει δυνατά,
μα εσείς δεν είστε εδώ.

Το μουσείο γεμάτο από αντικείμενα
που κουβαλάνε ιστορίες,
μας εσείς δεν είστε εδώ.

Εκδηλώσεις προς τιμήν σας,
μα εσείς δεν είστε εδώ.
Αναβίωση μίας Μικράς Ασίας.
Ανατριχιαστικό.

Ή μήπως είστε εδώ.

